

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI**

**ALGILANAN ANABABA DAVRANIŞLARI İLE ERGENİN
KİMLİK STİLİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE TEMEL
PSİKOLOJİK İHTİYAÇ DOYUMUNUN ARACI ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA CEMRE YAVUZ

**ANKARA
HAZİRAN, 2021**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI**

**ALGILANAN ANABABA DAVRANIŞLARI İLE ERGENİN
KİMLİK STİLİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE TEMEL
PSİKOLOJİK İHTİYAÇ DOYUMUNUN ARACI ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA CEMRE YAVUZ

DANIŞMAN: PROF. DR. SELAHİDDİN ÖĞÜLMÜŞ

**ANKARA
HAZİRAN, 2021**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma Cemre YAVUZ adlı öğrencinin hazırladığı “Algılanan Anababa Davranışları ile Ergenin Kimlik Stili Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolü” başlıklı bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitim Psikolojisi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Prof. Dr. Figen ÇOK	
Üye	Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ	
Üye	Doç. Dr. Neslihan GÜNEY KARAMAN	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 11/06/2021 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../2021 tarihinde kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Fatma Cemre YAVUZ

ÖZET

ALGILANAN ANABABA DAVRANIŞLARI İLE ERGENİN KİMLİK STİLİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇ DOYUMUNUN ARACI ROLÜ

YAVUZ, Fatma Cemre

Yüksek Lisans Tezi / Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

Haziran, 2021, xiii + 100 sayfa

Basit tanımı “Ben kimim?” sorusuna verilen yanıt olan kimlik kavramı (Hortaçsu, 2007), kimi önemli kuramcılar tarafından yaşamın asıl teması olarak ele alınmıştır (Erikson, 1968) Kimliğe ilişkin bilgilerin işlenmesinde ve problem çözmede bireysel farklılıkları açıklayan bir kavram olan kimlik stilleri (Berzonsky, 1989) üçe ayrılmaktadır: Kaçınma yönelimli, bilgi yönelimli ve norm yönelimli kimlik stilleri. Bu araştırmada, kimlik stilleri üzerinde belirleyici bir faktör olarak algılanan anababa davranışları ele alınmıştır. Alanyazında var olan anababalık ve kimlik stilleri arasındaki ilişkinin altında yatan mekanizmaların açıklanması için Öz-Belirleme Kuramında (Ryan ve Deci, 2000) tanımlanan üç temel psikolojik ihtiyacın (özerklik, ilişki ve yetkinlik) doyumu kavramından faydalanılmıştır ve kuram çerçevesinde bir model testi gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, algılanan anababa davranışları (özerklik desteği ve katılım) ile kimlik stili arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolünün incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, ilişkisel tarama deseninde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunu Ankara, Başkent ve Gazi üniversitelerinde öğrenim görmekte olan 323 sayıda üniversite öğrencisi oluşturmaktadır (Yaş: $\bar{X}$ =19,37 ss=1,09). Katılımcılar Demografik Bilgi Formu, Anne-Baba Algısı Ölçeği, Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği ve Kimlik Stilleri Ölçeği-5’i içeren çevrimiçi bir formu doldurmuştur. Toplanan veriler, SPSS ve LISREL yazılımlarında çözümlenmiştir. Algılanan anababalık ve kimlik stillerinde sosyo-demografik farkları görmek için t testi ve ANOVA; model testi için yapısal eşitlik modellemesinden faydalanılmıştır. Analizler sonucunda algılanan anababalıkta cinsiyet

farklılıkları; norm yönelimli kimlik stilinde ise kırsal-kentsel bölge arası farklılıklar bulunmuştur. Öz-Belirleme Kuramına dayalı model ise doğrulanmıştır. Anne davranışları, kimlik stillerinin üçünü de temel psikolojik ihtiyaç doyumu aracılığıyla yordamaktadır. Ancak, baba davranışlarının dolaylı etkileri anlamsız bulunmuştur. Model uyum iyiliği değerleri iyi ve mükemmele yakın sınırlar içerisindedir. Destekleyici anababalık uygulamaları (özerklik desteği ve katılım) ile kimlik stilleri (kaçınma, bilgi, norm) arasındaki ilişki Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde açıklanabilmektedir. Bulguların ardından sonuçlar tartışılmış ve araştırma çıktıları doğrultusunda sonraki çalışmalar için araştırmacılara ve uygulamalar için gençlerle çalışan uzmanlara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kimlik, anne babalık, temel psikolojik ihtiyaç doyumu, Öz-Belirleme Kuramı.

ABSTRACT

THE MEDIATOR ROLE OF THE BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS SATISFACTION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED PARENTING BEHAVIORS AND ADOLESCENTS' IDENTITY STYLE

YAVUZ, Fatma Cemre

Master's Degree / Department of Educational Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

June, 2021, xiii + 100 pages

Identity, which can be simply defined as the answer to the question “Who am I?” (Hortaçsu, 2007), is considered to be the main theme of life by some important theorists (Erikson, 1968). Identity styles, the concept that explain the individual differences in information-processing and problem solving about identity, are divided into three categories: Diffuse-avoident, informaton, and norm oriented identity styles (Berzonsky, 1989). In the current study, perceived parenting behaviors are considered as an important factor on identity styles. To explain the underlying mechanisms in the relationship between parenting and identity styles, three basic psychological needs (autonomy, relatedness and competence) defined in Self-Determination Theory (Ryan & Deci, 2000) are taken into account and a Self-Determination Theory based model is tested. Thus, the main purpose of the present study is to examine the mediating role of basic psychological needs in the relationship between perceived parenting behaviors (autonomy-support and involvement) and identity styles. In accordance with this purpose, a correlational study is administered. Study sample is consisted of 323 college students from Ankara University, Başkent University, and Gazi University (Age: $\bar{X}$ =19,37 sd=1,09). Participants filled an online form including demographic informations, Perception of Parents Scale (POPS), Balanced Measure of Psychological Needs (BMPN) Scale, and Identity Styles Inventory-5. Data is analyzed using SPSS and LISREL softwares. T test and ANOVA are performed in order to examine the perceived parenting and identity styles in different socio-demographic groups. For the model test, Structural Equation Modeling is administered. The results revealed perceived parenting differences in gender groups and norm oriented

identity style differences in urban and rural areas. The model based on Self-Determination Theory is largely supported by the data. Mothers' behaviors predicted all of the three identity styles with the mediation of basic psychological needs satisfaction. However, indirect effects of the fathers' behaviors found to be insignificant. Goodness of fit indices of the model are within perfect and good ranges. So, the relationship between supportive parenting practices (autonomy-support and involvement) and identity styles (diffuse-avoidant, informative, and norm orientation) can be explained within Self-Determination Theory perspective. After the findings, the results are discussed. And suggestions, based on the findings are made for the researchers and the practitioners who work with young people for their future work.

Key Words: Identity, parenting, basic psychological needs satisfaction, Self-Determination Theory.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya konmasında teşekkür etmem gereken çok sayıda kişi var. Öncelikle, bu uzun sürecin her bir adımında çok büyük emeği olan sevgili danışman hocam Prof. Dr. Selahiddin Öğülmüş’e çok teşekkür ederim. Bana yetkin, özerk ve ilişkili hissettirerek incelediğimiz kuramın uygulamalı örneğini yaşattığı için, en kaotik yoğunluklarında dahi her zaman bana ayıracak vakti bulduğu için ve daha çok başında olduğum akademik hayatımda bana yol gösterdiği için kendisine minnettarım. Ayrıca jürimde yer alan Prof. Dr. Figen Çok ve Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman hocalarıma değerli katkı ve destekleri için çok ama çok teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi Eğitim Psikolojisi Anabilim Dalı’ndaki tüm hocalarımdan bu tezin öneri aşamasındaki katkılarının yanı sıra akademik gelişimime apayrı katkıları oldu. Sevgili hocam Prof. Dr. Müge Artar’a her zaman paylaştığı bilgeliği yanı sıra hissettirdiği samimiyeti ve yakınlığı için minnettarım. Doç. Dr. Tülin Şener hocama tezime sunduğu katkıların yanı sıra güler yüzü ve neşesi ile günümü kurtardığı için, verdiği destek için çok teşekkür ederim. Dr. Eylem Gökçe Cengiz’e burada öğrenim gördüğüm ve çalıştığım süre boyunca sağladığı destekler için minnettarım. Ayrıca Uludağ Üniversitesi’nden değerli hocam Dr. Ahu Öztürk’e bugün çalıştığım alanla ve konulara duyduğum merakın ve ilginin yolunu açtığı için çok müteşekkirim.

Ankara Üniversitesi’nde birlikte çalıştığım tüm araştırma görevlisi arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Burada bulunduğum süre boyunca başını ağrıttığım sevgili oda arkadaşım ve daha da ötesi “mentörüm” Esmâ Daşcı’ya ne kadar teşekkür etsem az. Her bilinmeyende, her zorlukta yanımda senin gibi daha iyi bilen bir akran olması çok güven vericiydi. Sevgili Aslı Aşçıoğlu Önal’a her konuda sunduğu nazik destekleri için minnettarım. Ve canım arkadaşım Kübra Berber, aynı gün başladığımız bu yolun her adımında birbirimize sızlanabildiğimiz ve gülebildiğimiz için ne kadar şanslı hissettiğimi sürekli dile getirdiğim gibi elbette burada da belirtmeliyim.

Anne ve babamın yaşamım boyunca sunduğunuz maddi ve manevi katkıları olmadan bu aşamaya gelemeydim; kendilerine en büyük şükranlarımı sunuyorum. Her konuda rehberim olan ablama ve biricik kardeşime de çok teşekkür ederim. Ayrıca değerli arkadaşım Elif Eyüpoğlu’na da sağladığı duygusal destekleri için minnettarım.

Son olarak, sevgili Derda Erdem Şala'ya teşekkürlerimi sunmalıyım. Kendisinin sağladığı desteği burada tarif etmem mümkün değil, nitekim yeteri kadar teşekkür etmem de mümkün değil. Sabah akşam kendisiyle tezim hakkında konuştuğum için benden sonra en hâkim olan kişi oldu; beni sabırla dinlediğin için ve en bunalmış hissettiğim zamanlarda güç verdiğin için çok teşekkür ederim.

Fatma Cemre YAVUZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLOLAR DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Problem Durumu.....	6
Amaç.....	6
Önem.....	8
Sayıtlar.....	8
Sınırlılıklar	9
Tanımlar.....	9
BÖLÜM 2.....	11
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	11
Kimlik.....	11
Erikson ve Psikososyal Gelişim Kuramında Kimlik	13
Marcia ve Kimlik Statüleri Yaklaşımı	15
Başarılı Kimlik.....	16
Moratoryum.	17
İpotekli Kimlik.....	17
Dağınık Kimlik.	17
Berzonsky ve Kimlik Stilleri Modeli.....	18
Bilgi Yönelimli Kimlik Stili.	19
Norm Yönelimli Kimlik Stili.	19
Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili.	20
Anababalık	21
Özerkliği Destekleyici Anababalık.....	25
Anababa Katılımı	27
Yapı.....	28
Öz-Belirleme Kuramı ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu	29
Tarihçe ve Mini-Teoriler	30
Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı	33
İlgili Araştırmalar	36
Anababalık ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar.....	36
Anababalık ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ile İlgili Araştırmalar.....	39

Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar.....	41
Anababalık, Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar	43
BÖLÜM 3.....	45
YÖNTEM.....	45
Araştırmanın Modeli.....	45
Çalışma Grubu	45
Verilerin Toplanması	47
Kişisel Bilgi Formu.....	47
Anne Baba Algısı Ölçeği	47
Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği.....	48
Kimlik Stilleri Ölçeği-5	49
Verilerin Çözümlemesi	50
BÖLÜM 4.....	54
BULGULAR VE YORUMLAR	54
Bulgular	54
Demografik Değişkenler ve Kimlik Stillerine İlişkin Bulgular.....	54
Demografik Değişkenler ve Algılanan Anababa Davranışlarına İlişkin Bulgular	58
Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) Bulguları	61
Ölçme Modeline İlişkin Bulgular	61
Yapısal Modele İlişkin Bulgular	66
Yorumlar.....	69
Kimlik Stilinde Yerleşim Birimine Göre Farklılaşma Bulgusunun Yorumlanması..	70
Algılanan Anababalıkta Gruplar Arası Farklılıklara İlişkin Bulguların Yorumlanması	71
Anababalık ile Kimlik Stilleri Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolünün Yorumlanması	73
BÖLÜM 5.....	77
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	77
Sonuçlar	77
Öneriler.....	79
Araştırmacılara Yönelik Öneriler	79
Uygulamacılara Yönelik Öneriler.....	80
KAYNAKLAR.....	81
EKLER	93
EK 1. Etik Kurul Onayı	94
EK 2. Kişisel Bilgi Formu	95
EK 3. Anne Baba Algısı Ölçeği- Örnek Maddeler	96
EK 4. Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği-Örnek Maddeler.....	97
EK 3. Kimlik Stilleri Ölçeği-5 -Örnek Maddeler	98
BENZERLİK BİLDİRİMİ	99
ÖZGEÇMİŞ.....	100

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Çalışma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri	46
Tablo 2. Değişkenlerin Betimsel İstatistik Değerleri	52
Tablo 3. Kimlik Stillerine İlişkin Ortalama Puanlar	53
Tablo 4. Kadın ve Erkek Öğrencilerde Kimlik Stili Puanlarının Farkına İlişkin t Testi Sonuçları.....	54
Tablo 5. Kimlik Stillerinde Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları.....	56
Tablo 6. Yerleşim Birimlerinde Norm Yönelimli Kimlik Stili Puanlarının Farkına İlişkin ANOVA ve Post-Hoc Testi Sonuçları	57
Tablo 7. Algılanan Anababa Davranışlarına İlişkin Betimsel İstatistikler	58
Tablo 8. Algılanan Anababa Davranışlarında Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları	59
Tablo 9. Kadın ve Erkek Öğrencilerde Algılanan Anababalık Puanlarının Farklarına İlişkin t Testi Sonuçları	61
Tablo 10. Gözlenen Değişkenler için Betimsel İstatistik Değerleri	62
Tablo 11. Gözlenen Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Pearson Korelasyon Değerleri	63
Tablo 12. Ölçme Modeli için Uyum İyiliği Değerleri.....	64
Tablo 13. Ölçme Modeline İlişkin Faktör Yükleri, Standart Hata Değerleri ve T-Değerleri	65
Tablo 14. Ölçme Modelinde Örtük Değişkenler Arası İlişkileri	66
Tablo 15. Yapısal Modele İlişkin Uyum İyiliği Değerleri	67
Tablo 16. Dolaylı Etkiler	68

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. Kimlik Statülerinin Keşif ve Bağlanma Boyutlarına Göre Sınıflandırılması	16
Şekil 2. İki Boyutlu Sınıflandırmaya Dayanan Dört Anababalık Stili	24
Şekil 3. Test Edilen Hipotetik Model	66
Şekil 4. Yapısal Model Sonuçları (Standardize edilmiş değerler)	68

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu ortaya konmuş; çalışmanın amaç ve alt amaçları ile önemi açıklanmış; araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiş ve temel kavramları tanımlanmıştır.

Problem

İnsan kendine özgü, biricik bir varlıktır. Bizi bireysel olarak farklı kılan en temel özelliklerimizden biri de kimliğimizdir. İnsanların kendilerini tanıma sürecinin ürünü olarak tanımlanabilecek bu kavram, çok uzun süredir sosyal bilimcilerin ilgi alanına girmiştir ve çok sayıda disiplinden kuramcılar tarafından farklı açıklamalar sunulmuştur. Aynı şekilde psikoloji tarihinde de kendine oldukça geniş bir yer bulmuştur.

Kimlik kavramı psikolojide oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Psikolojinin değişik alt dallarında kendine farklı bağlamlarda yer bulan kimlik konseptinin, en erken temellerinin bilince dayalı açıklamalar sunan William James ve sosyalleşme odaklı kavramsallaştırmalar yapmış olan George Herbert Mead tarafından atıldığı söylenebilir. Her iki yaklaşım da günümüzde kimlik üzerine klinik, sosyal ve gelişim psikolojisi gibi farklı alanlarda öne sürülen çeşitli açıklamalara dayanak oluşturmuştur (Hammack, 2015). Kimlik kavramının nasıl tanımlandığı, ele alan kuramcıya ve kuramın ait olduğu disipline göre farklılık gösterebilmektedir.

Bir yaşam dönemi olarak ergenlik, bireylerin gelişim sürecinde en çok kendilerine odaklandıkları, kendilerini tanımaya yöneldikleri, kim oldukları ve olmak istediklerine ilişkin arayışlara girdikleri dönemdir. Bir başka deyişle, ergenlikte insanlar kimlikleri üzerine düşünmeye başlamaktadırlar. Ergenlik alanındaki kuramcılarının tamamı, bu dönemin ana temasının kimlik olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde insanlar, “gerçek kimliklerine” ve “ideal kimliklerine” ilişkin bir arayışa girerler (Steinberg, 2017a). Günümüzde “beliren yetişkinlik” adı verilen dönemde de kimliğin temel bir konu olduğu düşünülmektedir (Arnett, 2000).

Gelişim alanında kimlik kavramı üzerine kuramsal temeller Erikson tarafından ortaya atılmıştır; bu araştırma alanının başlangıcından bu yana tüm kuramsal

açıklamaların Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'ndaki kimlik açıklamalarına dayandığı söylenebilir (Atak, 2011). Erikson, yaşam dönemlerini ele aldığı kuramında, söz konusu dönemleri, ana konusu olan bir kriz ve karşısında yer alan çözüm ile tanımlamıştır. Ergenlik döneminde ortaya çıkan kriz, "kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası" olarak tanımlanmıştır. Ergenlik döneminde bireyler için kimlik kazanımı önemli bir psikososyal görevdir. Psikososyal Gelişim Kuramına göre insan hayatının en önemli konusu kimliktir (Miller, 2017). Erikson'a göre kimliğin biçimlenmesinde önemli iki alan olan meslek ve ideoloji konularında gerçekleştirilen bağlanmaları çeşitli denemeler takip etmekte; geçmiş deneyimler arasından başarılı olanlar ile yeni deneyimler arasından memnun kalınanların entegrasyonu ile kimlik biçimlenmektedir (Schwartz, 2001). Erikson'a göre kimlik içsel-kişisel bir yapı olmakla beraber, çevresel faktörlerden de etkilenmektedir. Erikson, James'in bilişsel bakış açısı ile Mead'in "sosyal bir ürün olarak kimlik" anlayışını bütünleştirmiştir (Hammack, 2015). Ayrıca, Erikson psikanalitik kökenden gelen bir kuramcı olarak, "ego" kavramı ile de ilgilenmiş; Neo-Psikanaliz akımlarında yer alan kimlik açıklamalarının mirasçısı ve toparlayıcısı olmuştur. Sonuç olarak, Erikson'un farklı bakış açılarıyla öne sürülen kimlik açıklamalarını bütünleştirdiği ve sistematik bir şekilde ilk açıklamaları sunduğu söylenebilir.

Erikson tarafından temellendirilen kimlik açıklamaları, James Marcia tarafından geliştirilmiş ve ölçülebilir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bir psikososyal görev olarak kimlik kazanımı sürecinde Marcia (1966) iki boyut tanımlamıştır: "Kriz" ve "bağlanma". (İlerleyen zamanda "kriz" kavramı "keşif" şeklinde isim değiştirmiştir.). Keşif (exploration) kavramı ile kişinin ideoloji, kariyer, din gibi konularda alternatiflerini araştırması, çeşitli roller ve yaşam planları üzerine düşünmesi ifade edilirken; bağlanma (commitment) kavramı "belli bir eylem ya da değere yönelik gerçekleştirilen içsel yatırım" anlamına gelmektedir (Kroger ve Marcia, 2011). Buna göre ergenler, keşif ve bağlanma boyutlarındaki derecelerine göre "başarılı", "askıya alınmış", "ipotekli" ve "dağınık" şeklindeki kimlik statülerinden birini edinir. Kısaca Marcia, kimlik kazanımı karşısında rol karmaşası şeklinde olan ikili seçeneği dört kategoriye çıkarmış ve kimlik statüsü kavramını geliştirmiştir.

Kimlik konusunda kişilik psikolojisine dayalı bu kuramsal açıklamaların ardından Berzonsky (1989) tarafından farklı bir yaklaşım sunulmuştur: Kimliğin sosyal-bilişsel modelinin ele alındığı bu yaklaşımda, bireylerin düşünme, karar verme ve problem çözme süreçleri bakımından kimlik yönelimleri sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda üç farklı kimlik

stili bulunmaktadır: Bilgi yönelimli kimlik stili, norm yönelimli kimlik stili ve kaçınma yönelimli kimlik stili.

Bilgi yönelimli kimlik stiline sahip bireyler, karar vermeden önce mümkün olduğunca fazla kaynağı araştırma eğilimindedirler. Norm yönelimli kimlik stiline ise toplumsal olarak kabul gören standartlara uyum gösterme ve ebeveyn gibi önemli figürlerin görüşlerine uygun kararlar verme eğiliminde olmaktadır. Bu bireyler daha otomatik şekilde kimliğe ilişkin kararlarını verme eğilimindedir. Kaçınma yönelimi ise durumlar kaçınılmaz hale gelene dek karar vermeyi ertelemeyi ifade etmektedir. Kaçınma yönelimli bireyler durumsal ödüller ile çevrenin talep ve cezalarından daha fazla etkilenmektedir (Berzonsky, 2011).

Kimliği etkileyen çok sayıda faktör vardır: Politika, ekonomi, sosyal medya, okul ve aile bunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda, anababaların sergilediği tutum ve davranışların önemli bir yeri bulunmaktadır. Güvenli bir ortamda, bireyin ihtiyaçlarını destekleyen aile, sağlıklı bir kimlik gelişimi için çok önemlidir.

Anne ve babaların çocuk gelişimindeki belirleyici etkisi çok uzun süredir bilinmektedir. Bununla uyumlu şekilde, anababaların çeşitli davranışları ile sağlıklı ergen gelişimi arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur (DeVore ve Ginsburg, 2005). Ergenlik döneminin en önemli gelişimsel görevi olan özerklik ve kimlik kazanımı da anababanın çok çeşitli davranışlarından etkilenmektedir. Dahası, bu dönemde ergenin kazanması beklenen en önemli beceri, üzerinde yetkinleşme sürecinde olduğu özerkliğin yanı sıra anababası ile yakınlığını koruyabilmesidir (Atak, 2011). Bu bağlamda, anababa tutum ve davranışları ile kimlik gelişimi arasındaki ilişki çok sayıda araştırmacı tarafından ortaya konmuştur (Beyers ve Goossens, 2008).

Anababalık ve ergenlikte kimlik gelişimi arasındaki ilişkinin altında yatan mekanizmaların açıklanmasında, insan motivasyonuna ilişkin bir makro teori olan Öz-Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory) faydalı bir bakış açısı sunmaktadır. Öz-Belirleme Kuramının temel önermesi, insanların gelişmeye yönelik bir eğilimle dünyaya geldiği ve sosyal bağlamın bu eğilimi destekleyebileceği gibi engelleyebileceği şeklindedir. Kuramcılar bu kapsamda evrensel olduğunu ileri sürdükleri üç temel psikolojik ihtiyaç (yetkinlik, özerklik ve ilişki) ortaya koymuşlardır. Bu ihtiyaçların doyuma ulaşmasında çevre desteği oldukça belirleyicidir. Başka bir deyişle, yetkinlik, özerklik ve ilişki ihtiyaçları doğuştan getirilen gereksinimler olsa da bu ihtiyaçların doyuma ulaşması ya da tam tersine engellenmesi, sosyal bağlam ve çevre tarafından belirlenmektedir (Deci ve Ryan, 2012).

Öz-Belirleme Kuramı'nda, çok çeşitli konularda açıklamalar sunulduğu gibi, anababalıkla ilgili kavramsallaştırmalar da yapılmıştır. Anababalık davranışları, üç temel psikolojik ihtiyaca karşılık gelecek şekilde iki kutupta yer alabilen üç boyutta sınıflandırılmaktadır (Ryan ve Deci, 2017): Anababanın özerklik desteği, yapı davranışları ve katılımı.

Özerkliği destekleyici anababalık, Öz-Belirleme Kuramı kapsamında “anababanın, ergenin kendi kişisel ilgi ve değerlerini, karar verme işlevini desteklemesi” olarak tanımlanmaktadır. Kuram kapsamında özerklik desteği, bağımsızlığın teşvik edilmesi şeklinde meydana gelmemektedir; bağımsızlıktan farklı olarak, çocuk anababa ile yakınlık hisseder, tamamen kopma yaşanmaz fakat kararlarında otonomi sahibidir. Kuramın genelinde de “özerklik” kavramı ayrışmayı ve tamamen bağımsız olmayı değil; karar vermede ve eylemlerde gönüllü olmayı ifade etmektedir (Soenens, Vansteenkiste, Lens, Luyckx, Goossens, Beyers ve Ryan, 2007). Anababanın özerklik desteği ile ergenin uyum (Kındap, 2011), iyi-oluş (Lekes, Gingras, Philippe, Koestner ve Fang, 2010) ve akademik performans (Wong, 2008) düzeyi arasında olumlu ilişkiler bulunmuştur.

Öz-Belirleme Kuramında özerkliği destekleyici anababalığın karşı ucunda kontrol davranışları yer almaktadır (Joussemet, Landry ve Koestner, 2008). Ebeveynlik literatüründe kontrol, psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol olarak ikiye ayrılmaktadır. (Sayıl ve Kındap Tepe, 2012). Psikolojik kontrol, çocuğun ya da ergenin duygu ve düşünceleri üzerindeki ebeveyn manipülasyonunu ifade eder ve özerklik desteğinin tersinde yer alan kutuptur (Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Öz-Belirleme Kuramına dayanan araştırmalarda, anababanın psikolojik kontrolünün ihtiyaç doyumsuzluğuna yol açtığı ve bu yolla gelişime ilişkin parametrelerle negatif ilişkiler gösterdiği ortaya konmuştur (Cordeiro, Paixao ve Lens, 2015). Bu bağlamda, özerkliği destekleyici anababalığın kontrolcü anababalık davranışlarının yıkıcı etkisine karşı çocuk ve gençleri destekleyici bir nitelik taşıdığı öne sürülebilir.

Öz-Belirleme Kuramının anababalığı kavramsallaştırmakta kullandığı bir diğer davranış türü ise “yapı”dır (Grolnick, Weiss, McKenzie ve Wrightman, 1996). Yapı, Öz-Belirleme Kuramı kapsamında ele alınan temel psikolojik ihtiyaçlardan yetkinlik gereksinimine karşılık gelen ebeveyn desteği davranışdır. Yapı kavramı, “iskele kurma” davranışlarını; performansın amaçlanmasıysa uzmanlık amaçları benimsenmesini; kılavuzluğu, kontrol edici olmayan rehberliği; değerlendirici değil, bilgilendirici geribildirimler verilmesini ve kontrolcü olmayan bir şekilde sınırların çizilmesini ifade eder (Ryan ve Deci, 2017).

Anababalığın üçüncü boyutu olan katılım kavramının ise tarihi çok eskidir; ebeveynlik stillerinin incelendiği kuramsal araştırmaların oldukça uzun zamandır ele alınmakta olan önemli bir boyutudur. Öz-Belirleme Kuramı kapsamında ise bu kavram, insanların doğuştan getirdiği bir diğer ihtiyaç olan ilişki gereksinimini destekleyen ebeveyn davranışlarını ifade etmektedir. Bu kuramda katılım, ebeveynin çocuğun yaşantısına ilgili olması, vakit ayırması ve duygusal kaynaklarını çocuğu için kullanması şeklinde kavramsallaştırılmıştır (Grolnick ve Ryan, 1989). Literatürde anababa katılımının, ergenin okula uyumu ve bağlılığı ile pozitif ilişkisini gösteren çalışmalar mevcuttur (Simons-Morton ve Crump, 2003). Ayrıca, anababa katılımı ile alkol ve madde kullanımı arasında da negatif ilişkiler bulunmaktadır. Ebeveyn katılımı ile ergenlikteki alkol problemleri ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, katılımın alt boyutlarından “ebeveynle ortak etkinlik katılımı”nın alkole ilişkin problemlere yönelik koruyucu bir etken olduğu; annenin ortak etkinlik katılımının ise hem alkol kullanımına hem de riskli davranışlara yönelik koruyucu faktör olduğu ortaya konmuştur (Goncy ve van Dulmen, 2010).

Yukarıda açıklandığı üzere, anababa katılımının ve özerklik desteğinin pek çok bakımdan çocuk ve ergen gelişimi üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991). Bu bulgularla tutarlı olarak, anababanın katılımı ve özerklik desteği ile ergenlerin duyuşsal iyi oluşu arasındaki pozitif ilişki Türk örneklemede doğrulanmıştır (Kocayörük, 2012b). Ergenlerde olduğu gibi genç yetişkinlerde de özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaç doyumu ve yaşam doyumu arasında pozitif ilişkileri vurgulayan araştırmalar da Öz-Belirleme Kuramının temel önermelerini desteklemiştir (Cihangir Çankaya, 2009). Bir başka çalışmada da özerkliği destekleyen ebeveyn davranışları, öz belirleme yönelimi, ergenlerin uyumu ve olumlu sosyal davranışı arasında olumlu ilişkiler bulunmuştur (Kındap, 2011).

Özetle, anababalığın önemli iki boyutu olan katılım ve özerklik desteğinin, çocuk ve ergenlerde gelişimsel parametrelerle olumlu ilişkiler içinde olduğu ifade edilebilir. Ergenliğin en önemli görevi olan kimlik kazanımı ile anababanın destekleyici davranışları arasındaki pozitif ilişkileri doğrulayan çalışmalar da alanyazında yer almaktadır. Anababalık ile ergenin kimlik gelişimi arasındaki ilişkiyi Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde ele alan çalışmalar da alan yazında mevcut olmakla birlikte (Luyckx, Vansteenkiste, Goossens ve Duriez, 2009), bu çalışmalarda ağırlıklı olarak kimlik statülerinin ele alındığı ve çoğunlukla özerklik desteğine daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Elbette dönemsel olarak ergenlikte özerkliğin önemi artmakla beraber,

Türkiye özerk-ilişkisel benliğin hakim olduğu bir kültüre sahip olduğundan, yalnızca özerklik desteği değil; ilişki ihtiyacı da optimal gelişim için bir o kadar önemli olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2019). Bu nedenle bu çalışmada anababaların özerklik desteği ile beraber ilişki desteklerinin temel psikolojik ihtiyaçlar aracılığıyla kimlik üzerindeki dolaylı etkisi incelenecektir.

Problem Durumu

Anababalık ve kimlik gelişimi arasındaki ilişkinin Öz-Belirleme Kuramı'na dayanılarak ortaya konduğu çok sayıda çalışma (Lucykx, Vansteenkiste, Goossens ve Duriez, 2009; Karataş, 2016; Erçelik ve Dost-Gözkın, 2020) bulunmaktadır. Bununla birlikte, Öz-Belirleme Kuramına dayalı kimlik araştırmalarında özerklik ihtiyacına daha fazla ağırlık verilmiş, özellikle de ilişki ihtiyacını destekleyen anababalık davranışlarının kimlik gelişimi üzerindeki etkisi üzerinde görece daha az durulmuştur. Oysa özerk-ilişkisel benlik kurgusunun baskın olduğu Türk kültüründe (Kağıtçıbaşı, 2012) yapılacak araştırmalarda hem özerklik hem de ilişki ihtiyacına odaklanılması gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde kimlikle ilgili araştırmalarda genellikle kimlik statüleri üzerinde odaklanılmaktadır (Atak, 2011). Oysa kimliğin sosyal-bilişsel bir yapı olarak tanımlandığı kimlik stilleri yaklaşımı açısından da ele alınması ile farklı bulgular elde edilebilir.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, anababa davranışları ile ergenlerin kimlik stilleri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin altında yatan süreçlerin, Öz-Belirleme Kuramında yer alan Temel Psikolojik İhtiyaçlar Mini-Kuramına dayalı bir model oluşturularak incelenmesidir. Bu bağlamda, anababanın özerklik desteği ve katılım (ilişki desteği) ile kimlik stilleri arasındaki ilişkide, temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolü sınanmıştır.

Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Anneden algılanan özerklik desteği ergenin;
 - a. Yaşına
 - b. Cinsiyetine
 - c. Sosyo-ekonomik düzeyine

- d. Yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Babadan algılanan özerklik desteği ergenin;
- a. Yaşına
 - b. Cinsiyetine
 - c. Sosyo-ekonomik düzeyine
 - d. Yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine
- göre farklılaşmakta mıdır?
3. Annenin algılanan katılım düzeyi ergenin;
- a. Yaşına
 - b. Cinsiyetine
 - c. Sosyo-ekonomik düzeyine
 - d. Yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine
- göre farklılaşmakta mıdır?
4. Babanın algılanan katılım düzeyi ergenin;
- a. Yaşına
 - b. Cinsiyetine
 - c. Sosyo-ekonomik düzeyine
 - d. Yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine
- göre farklılaşmakta mıdır?
5. Katılımcıların kimlik stillerinde (kaçınma, bilgi ve norm) sosyo-demografik değişkenler olan
- a. Yaş
 - b. Cinsiyet
 - c. Sosyo-ekonomik düzey
 - d. Yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim birimine
- açısından farklılaşma var mıdır?
6. Anababadan algılanan katılım ve özerklik desteği ile kimlik stilleri arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolü var mıdır?

Önem

Bu çalışmada, ergenlerin kimlik stilleri ile algıladıkları anababa davranışları arasındaki ilişki, Öz-Belirleme Kuramına dayalı bir model çerçevesinde sınanacaktır. Bu konuda Öz-Belirleme Kuramı temel alınarak yapılan araştırmalarda genellikle kuramda öne sürülen üç temel psikolojik ihtiyaç (özerklik, ilişki ve yetkinlik) arasından daha çok özerklik ihtiyacı üzerinde durulmaktadır. Özerk benlik kurgusunun yaygın olarak görüldüğü bireyci kültürler açısından bu durum anlaşılabilir. Ancak daha toplulukçu olan Türk kültüründe özerk benlik kurgusundan ziyade özerk-ilişkisel benlik kurgusu yaygındır. Dolayısıyla bu çalışmada özerk-ilişkisel benlik kurgusuna da yol açacağı düşünülen ilişki ihtiyacını veya katılımı destekleyen anababa davranışının bu çalışmada ele alınacak olması bu araştırmanın önemini artırmaktadır. Bir başka deyişle, bu araştırmanın ilişki ihtiyacına olan vurgusu çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Böylece, bu araştırmanın Türk kültürüne uygun bir çerçeve çizerek hem özerkliğe hem de ilişkiye yapılan vurgu ile alanyazına anlamlı bir katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Ayrıca Öz-Belirleme Kuramında son yıllarda ilişki ihtiyacına yapılan vurgunun da arttığı (Wang, Liu, Kee ve Chian, 2019) göz önünde bulundurulursa, bu araştırma ile alanyazındaki kültüre duyarlı anababalık ve ergenlik çalışmalarına olan ihtiyacın karşılanmasına ve güncel Öz-Belirleme Kuramı literatürüne uygun bir perspektifle katkıda bulunulacağı düşünülmüştür.

Tüm bunların yanı sıra, Türkiye’de ergenlikte kimlik gelişiminin araştırıldığı çalışmaların çoğunluğunda kimlik statüsü kavramsallaştırmasından faydalanılmaktadır (Atak, 2011). Bu çalışma kapsamında sosyal-bilişsel bir perspektif sunan kimlik stili kavramının öne çıkarılmış olması da araştırmanın bir diğer önemli yönüdür.

Özetle, ergenlik döneminde özerkliğin yanı sıra ilişki ihtiyacına da aynı düzeyde vurgu yapılarak kültüre duyarlılık bakımından; kimliğin literatürde daha az çalışıldığı gözlenen bir kuramsal çerçeve ile ele alınıyor olması bakımından, bu araştırmanın alanyazına önemli katkı sağlaması beklenmektedir.

Sayıtlar

Bu çalışmada katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri herhangi bir indeksle belirlenmemiş, katılımcıların hangi sosyoekonomik düzeye ait olduklarına ilişkin kendi beyanları esas alınmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın ilk sınırlılığı, anababalığın yalnızca özerklik desteği ve katılım davranışları ile ele alınmış olmasıdır. Daha önce de belirtildiği üzere anababaların bu davranışları, söz konusu boyutların bir ucudur. Özerklik desteğine karşılık kontrol; katılıma karşı ilgisizlik yer almaktadır. Bu anlamda araştırmanın kapsamının, ilgili olguların yalnızca pozitif boyutları ile sınırlanmış olduğu söylenebilir. Ancak modelde yer alan değişkenlerin ve alt boyutlarının sayısının fazla olması ve modelin karmaşık olması, bu değişkenlerin ölçümü için kullanılacak ölçeklerdeki madde sayısı gibi nedenlerle, modelin söz konusu değişkenlerle sınırlı kalmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı da COVID-19 döneminde sınıf ortamında veri toplamanın mümkün olmamasından dolayı katılımcılardan çevrimiçi olarak veri toplanmış olmasıdır. Dolayısıyla kolay ulaşılabilirliğe dayalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örnekleme yönteminin bu şekilde belirlenmiş olması pratik nedenlerden kaynaklıdır, ancak verilerin genellenebilirliği konusunda araştırmada sınırlılığa yol açmış olabilir.

Tanımlar

Araştırmadaki temel kavramların tanımları aşağıdaki gibidir:

Özerkliği destekleyici anababalık: Anababanın çocuğun kararlarındaki özerkliği teşvik etmesi, kontrol mekanizmalarından kaçınması ve kuralları açıklarken mantıklı gerekçeler sunmasını ifade etmektedir (Soenens ve ark., 2007).

Anababa katılımı: Öz-Belirleme Kuramı kapsamında “anababa katılımı”, çocukların ilişki ihtiyacına olan ebeveynler desteğini ifade etmektedir. Anababa katılımı, ebeveynin zamanını, dikkatini ve kaynaklarını çocuklarına ayırması; ilgili, sıcak ve destekleyici olmasıdır (Ryan ve Deci, 2017).

Temel psikolojik ihtiyaçlar: Öz-Belirleme Kuramı kapsamında tanımlanan Temel Psikolojik İhtiyaçlar, tüm insanlık için evrensel olan, çevre tarafından desteklenebilen ya da engellenebilen özerklik, yetkinlik ve ilişki gereksinimlerini ifade etmektedir (Ryan ve Deci, 2000).

Kimlik stili: Kimlik gelişimindeki bilgi işleme, düşünme, karar verme ve problem çözme gibi sosyal-bilişsel süreçlerdeki kişilerarası farklılıkları ifade eder. “Bilgi

yönelimli”, “norm yönelimli” ve “kaçınma yönelimli” olmak üzere üç farklı türde kimlik stili bulunmaktadır (Berzonsky, 1989).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde kimlik kavramına, anababalık davranışlarına ve Öz-Belirleme Kuramı ile temel psikolojik ihtiyaç kavramlarına ilişkin kuramsal açıklamalar ele alınmış ve bu konularla ilgili araştırmalar incelenmiştir.

Kimlik

Kimlik, *“bireyin kim olduğunu tanımlayan ayırıcı özellikler, karakteristik nitelikler, sosyal ilişkiler, roller ve sosyal grup üyelikleri”* olarak tanımlanabilir (Oyserman, Elmore ve Smith, 2012: 69). İnsanlar kendi içinde tutarlı bir benlik duygusu geliştirmek, bütünlük hissi oluşturmak ve sürdürmek yönündeki ihtiyaçları nedeniyle kim olduklarına ve ideal kimliklerine ilişkin düşünme faaliyetlerinde bulunurlar. Bu düşünme etkinliklerinin sonucunda elde edilen kimlik duygusu, kişilerin geçmişleri, şimdileri ve gelecekleri arasında bağlantı kurmaktadır. Kişilerin değerlerini ve amaç özelliklerini de içeren bu kavram, tüm zaman dilimleri içerisinde bireylerin tutarlılık ve bütünlük göstermelerini sağladığından insan olmanın en temel özelliklerindendir (Berzonsky, 2011). Kimlik, insanlara bütünlük hissi sağlaması, grup aidiyetlerini içermesi gibi pek çok nedenle insanların iyi oluşu ve esenliği ile doğrudan ilişkili bir kavramdır (Hortaçsu, 2007: 16).

Tarihsel olarak, kimlik kavramı, antik dönemlerde bugün bildiğimiz anlamda olgun bir kavram olarak yer almamış; Antik Yunan felsefesinde “ruh” konsepti aracılığıyla daha çok benlik kavramına karşılık gelebilecek şekilde ele alınmıştır. Bugün ele alındığı şekliyle, daha gelişmiş bir “kimlik” kavramı, ancak 19. yüzyıl sonlarında 20. yüzyılın başlangıcında sosyal bilimlere girmiştir. Bu anlamda kimliğin tarihsel gelişiminde önemli rol oynayan 3 kişiden söz edilebilir: Psikolojide işlevselcilik akımının öncüsü olan W. James ile sosyolojide Sembolik Etkileşimcilik yaklaşımçıları Mead ve Cooley (Lemert, 2011). Mead ve Cooley’in sosyolojik yaklaşımı ile William James’in benliğe odaklanarak kimliği bireysel bir yapı olarak ele alan yaklaşımı, etkileri günümüze

dek süregelen iki ekoldür. Psikolojide de bu iki ayrı ekolü temel alan farklı kimlik kuramları geliştirilmiştir (Hammack, 2015). Kimliği ele alan kuramlar ve yaklaşımlar, bu konuyu kimliğin gelişimini, sosyal ve tarihsel kökenlerini, kimliklerle özdeşleşmeyi, çevre ile kimlik arasındaki ilişkileri ve kimlik-davranış ilişkisi gibi farklı bağlamlarda inceleyebilmektedir (Hortaçsu, 2007: 18).

W. James, bireysel kimliği ele aldığı ve yaklaşımını sunduğu “*The Principles of Psychology*” kitabında daha çok benlik (self) kavramından söz eder. Sosyal gruplara ve bu gruplara aidiyete dayalı bir kimlik anlayışındansa James bilinç/düşünce akışının temelini oluşturması bakımından benliğe ve bireysel kimliğe önem atfetmiştir (Leary, 1990). James’in kimlik anlayışı tamamen bireysel düzeyde kalmıştır, tam anlamıyla toplumsal bir vurguya yer vermemiştir. Benliği “özne olarak benlik” (İngilizcede “I” olan, ben öznesi) ve “nesne olarak benlik” (İngilizcede “Me” olan, karşılığı “beni” olan nesne) olarak 2’ye ayırmıştır. James, bireylerin kendilerini algılayan kişi sayısı kadar kimliği olduğunu belirtmiştir; bir başka deyişle insanların birden çok sosyal benliği olduğunu öne sürmüştür. Buna ek olarak, James’in yaklaşımı benliği özne olarak ele aldığından kimlik oluşumu/biçimlenmesi üzerine ortaya atılmış olan anlatsal (narrative) kimlik yaklaşımlarına temel oluşturmuştur. Bunun yanı sıra işlevsel yaklaşımı nedeniyle de psikolojide kimliği inceleyen kimi yaklaşımların temelinde W. James’in benlik kuramının yattığı öne sürülebilir (Carlsen, 2009).

Daha önce de belirtildiği gibi, James’in öncülüğünü yaptığı bireyci kimlik ekolüne karşın kimliğin sosyal yönüne vurgu yapan bir diğer öncü ekol de Sembolik Etkileşimciliktir. Cooley’in yaklaşımı temelde benliğin diğerleri ile etkileşimlerinden doğduğunu; diğerleri tarafından nasıl algılandığından etkilenen bir yapı olduğunu öne sürmüştür (ayna benlik) (Serpe ve Stryker, 2011). Cooley’in düşüncelerini geliştiren ve bu yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Mead, sosyal davranışçı bir perspektifle, benliğin toplumdaki diğer bireylerle olan etkileşimlerle, -dil de dahil olmak üzere- semboller aracılığı ile inşa edildiğini öne sürmüştür. Bu yaklaşıma göre kişilerarası etkileşim, iletişim ve sembollerin karşılıklı alışverişi insanların dünyayı anlamlandırmasını sağlamaktadır (Hammack, 2015). Dolayısıyla bu yaklaşımda benlik tamamen toplumsal bir kavramdır. Ayrıca, James’ten farklı olarak Mead’in yaklaşımında benlik bir nesne olarak görülmüş; *tutum ya da eylem planı* olarak tanımlanmıştır (Serpe ve Stryker, 2011). Bu doğrultuda, Tajfel ve Turner tarafından oluşturulan ve grup dinamikleri konusunda sosyal psikolojide kendine önemli bir yer edinmiş olan Sosyal Kimlik Kuramı, Sembolik

Etkileşimcilikten etkilenen güncel psikoloji kuramlarına örnek olarak gösterilebilir (Carlsen, 2009).

Gelişim Psikolojisi alanı özelinde bakıldığında, kimlik kuramlarının çeşitlilik gösterdiği görülmektedir (Atak, 2011). Anlatısal kimlik, statü yaklaşımı, kimlik stilleri ve süreç modelleri gibi farklı yaklaşımlardan söz edilmesi mümkündür. Günümüzde ergenlik ve beliren yetişkinlik gibi yaşam dönemlerinde kimliğin gelişimsel olarak ele alındığı araştırmalarda süreç yaklaşımı olarak adlandırılan modeller oldukça popülerdir. (Demir Kaya ve Çok, 2021). Kimliğin sosyal-bilişsel bir kavramsallaştırma çerçevesinde ele alınmasında Berzonsky (1989)'nin kimlik stilleri yaklaşımı, niteliksel ve kültüre duyarlı bir perspektifle çalışılmasında ise anlatısal kimlik modeli alanyazında yer almaktadır. Kimliğe ilişkin farklı boyutlara vurguda bulunmakta olan bu yaklaşımların tümünün Erikson (1968)'in öncü kuramına dayandığının söylenmesi yanlış olmaz (Demir Kaya ve Çok, 2021). Bu nedenle, öncelikle Erikson (1968)'un Psikososyal Gelişim Kuramı çerçevesinde kimlik yaklaşımı tanıtılacaktır.

Erikson ve Psikososyal Gelişim Kuramında Kimlik

Kimliğe ilişkin yukarıda kısaca tanıtılan her iki temel yaklaşımdan da etkilenen ve kimliğe hem toplumsal hem de bilişsel bir vurguda bulunarak bu iki yaklaşımı bütünleştiren gelişim kuramcısı Erik Erikson, insan gelişimini evreli yaklaşımla ele aldığı kuramında kimliğe merkezi bir rol atfetmiş ve gelişimini incelemiştir (Hammack, 2015).

Erikson (1968), insan gelişimini sekiz evrede ele almıştır. Her evre temel bir çatışma içermektedir. Evrenin içerdiği çatışmanın başarı ile tamamlanması, bir sonraki evreye sağlıklı bir şekilde geçilmesini sağlamaktadır. Her bir evre, iki uç durumu içeren bir çatışmadan oluşur; bu uçlar dönemin başarılı ya da başarısız şekilde çözülmesini ifade etmektedir.

İlk evre “temel güvene karşı güvensizlik” olarak adlandırılmaktadır. Bu evrede bebekler gereksinimlerinin anneleri tarafından karşılanacağına ve onu göremediklerinde geri döneceklerine güvenirlir. Ayrıca Erikson (1968: 96) “güven” kavramı ile bebeğin diğer bireylere yönelik olduğu gibi *kendine yönelik bir güven duygusunu* ifade etmektedir. Bu dönemi başarı ile atlatan bireyler, güvenli ve güçlüklerle baş etmede daha başarılı olmanın temelini atmış olurlar. İkinci evre, 2-3 yaşları arasında gerçekleşen “özerkliğe karşı utanç ve kuşku” dönemidir. Bu dönemde kasların da gelişmesiyle biyolojik anlamda daha ileri becerilere sahip olan çocuk, çevresi üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak

ister. Bu evrede başarılı olunabilmesi için temel güven duygusunun başarı ile kazanılmış olması şarttır. Tuvaletini kontrol edebilen, yürümeye başlamış ve konuşan çocuk bir irade savaşı verir ve bunun sonucunda özerklik kazanamazsa utanç duygusu oluşur. Başarı ise otonomi duygusunun kazanılmasıdır. Bu evreyi takip eden üçüncü evrede 4-5 yaş çocuğu için dönemin temel çatışması girişkenliğe karşı suçluluk duygusudur. “Çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu” olarak adlandırılabilen dördüncü evre ise 6 yaşlarından erinliğe dek süren dönemdir. Bu dönemde çocukların odak noktası öğrenme ve başarıdır. Bu dönemde başarı duygusunu yaşayan çocuklar yetkinlik hissederken, başarısızlıklar aşağılık duygusuna yol açar. Bu dönemi takiben gerçekleşen “kimlik kazanımına karşı kimlik karmaşası” olarak adlandırılan beşinci evrede ise ana tema kimliktir. Önceki evrelerde güven, özerklik, girişkenlik ve yetkinlik ile temelleri atılan benlik duygusunun bütünleştirilmesi bu evrede gerçekleşir. Bu evreyi başarı ile tamamlayan ergenler, genç yetişkinlik dönemini içeren “yakınlığa karşı yalıtılmışlık” evresinde anlamlı yakın ilişkiler kurmaya yönelik temel atmış olurlar. Orta yetişkinliği kapsayan yedinci evre “üretkenliğe karşı durgunluk” dönemi insanların sonraki kuşaklar için üretkenlik isteğini ifade etmektedir. Kuramın son evresi olan “bütünlüğe karşı umutsuzluk” yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşamlarını gözden geçirmesini ve bunun sonucunda sağlıklı bir bütünlük duygusuna ya da pişmanlığın yol açtığı umutsuzluğa ulaşmasını ifade eder.

Erikson, her bir yaşam dönemini belli çatışmaları içeren temalarla tanımlamış olsa da kuramının temelinde kimlik yer almaktadır. İnsan hayatının ana teması kimlik arayışında yatmaktadır (Miller, 2017). Erikson, psikanalitik gelenekten gelen bir kişilik kuramcısı olarak kimliği “ego” kapsamında ele almıştır. Kimliğin içeriğini oluşturan ve çocukluktan getirilen özellikleri, becerileri, toplumsal rolleri, yetenek ve becerileri bütünleştiren şey bu kurama göre aslında egodur (McAdams ve Zapata-Gietl, 2015). Kuram, kimlik kazanımı sürecinin temellerinin çocuklukta atıldığını; fakat olgun bir şekilde düşünmenin başlangıcının ergenlikte gerçekleştiğini öne sürmektedir.

Erikson, kuramının merkezine yerleştirmiş olduğu kimlik kavramını, birkaç farklı biçimde tanımlamıştır. Bu kavramsallaştırmalar arasında “*subjektif nitelikteki canlandırıcı bir aynılık ve devamlılık hissi*”, “*kişisel ve kültürel kimliğin bütünlüğü*”, “*ekonomik, dini ya da politik özellikleri içeren his*”, “*kişisel olarak benzersiz olmanın bilinçli hissi*” gibi tanımlar ve daha fazlası yer almaktadır (Erikson, 1968). Buradan hareketle, Erikson’un kimliğin pek çok yönüne dikkat çektiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır.

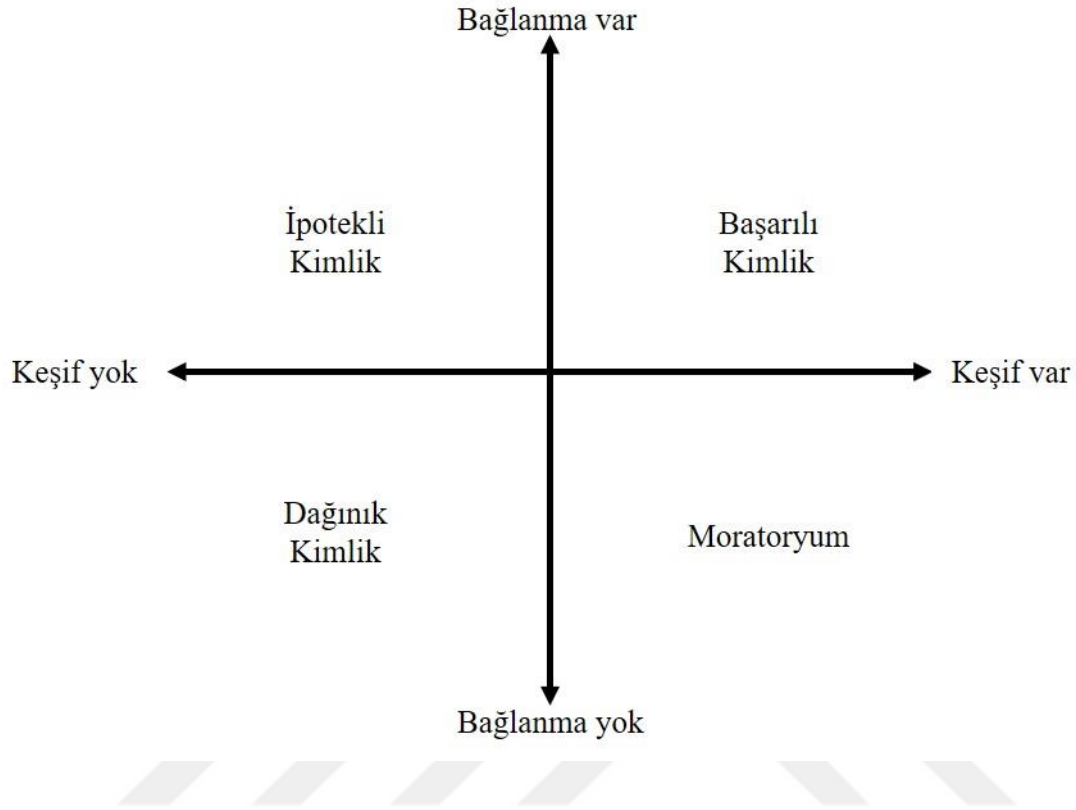
Erikson'un kuramı, insanın psikososyal gelişimine ve kimliğe dair en erken ve kapsamlı açıklamalardan olması bakımından çok önemlidir. Daha önce de söz edildiği üzere, ergenlik ve kimlik üzerine geliştirilen kuramlar ve modeller, Erikson'un kuramına dayanmaktadır. Ayrıca insan gelişimini açıklayan en kapsamlı kuramlardan biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu gibi güçlü yönlerine karşın, kurama ilişkin eleştiriler de yer almaktadır. Miller (2017), Erikson'un kuramının zayıf yanlarını şu şekilde sıralamaktadır: Klinik gözlemlerden hareketle oluşturulmuş olması dolayısıyla bu kuram, iddialarının test edilebilirliğinin ve ampirik kanıtların yetersiz olması nedeniyle eleştirilmiştir. Bir başka deyişle, kuram "sistematiklik" bakımından zayıf görülmüştür. Bunun yanı sıra evreli anlayışın yeteri kadar açıklanmadığı öne sürülmüştür. Gelişimin neden evrelerle gerçekleştiğine ve evreler arası geçişin nasıl gerçekleştiğine ilişkin açıklamaları zayıf kalmaktadır. Bunun yanı sıra, Sorell ve Montgomery (2001), Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramını batı kültürü odaklı olması ve erkek-merkezli olduğu şeklinde eleştirmiştir. Özetle, farklı nedenlerden dolayı çeşitli zayıflıklara sahip olsa da, Erikson'un kuramı insan gelişimine ilişkin en büyük kuramlardan biri olması ve kendisini takip eden çok sayıda kurama temel oluşturması ile en önemli kuramlardan bir tanesidir. Erikson'un kuramını ve özellikle de kimlik üzerine açıklamalarını temel alan kuramlardan bir tanesi de Marcia ve Kimlik Statüleri Yaklaşımıdır.

Marcia ve Kimlik Statüleri Yaklaşımı

Erikson'un Psikososyal Kuramından hareketle, Marcia kimlik gelişiminin ampirik yollarla ölçülebilmesini hedeflediği araştırmalar gerçekleştirmiştir. Kimliğin Erikson'un yaklaşımındaki kavramsallaştırmasını temel alarak gerçekleştirdiği görüşmeler ile gençlerin kimlik durumlarını sınıflandırdığı çalışmalar yapmıştır.

Marcia'ya (1993a) göre meslek, ideoloji (din ve siyaset) ve kişilerarası alanları yaşamda önem taşımakta ve kimlik gelişiminde esas rolü üstlenmektedir. Bu alanları içeren kimlik gelişimi, Marcia'ya göre iki ayrı sürece dayalı olarak gerçekleşmektedir: Keşif (exploration; eski kavramsallaştırmasındaki adıyla kriz [crisis]) ve bağlanma (commitment). Keşif, özellikle de ergenlik sırasında insanların çeşitli iş, din, politik görüşler üzerine düşünmesi ve bunları denemesi anlamına gelmektedir. Bağlanma ise belli bir rol konusuna karar verilmesini ve bu seçeneğe bağlanılmasını içerir. Marcia, gençlerin keşif ve bağlanma adındaki bu iki boyutta ne durumda olduklarını inceleyerek, 4 ayrı kimlik statüsü belirlemiştir: Başarılı, moratoryum (askıya alınmış), ipotekli ve

dağınık kimlik. Kimlik statülerinin keşif ve bağlanma boyutundaki durumları Şekil 1’de özetlenmiştir:

Şekil 1. Kimlik Statülerinin Keşif ve Bağlanma Boyutlarına Göre Sınıflandırılması.

Başarılı Kimlik. Bu kimlik statüsündeki bireyler, çeşitli rolleri denemiş, araştırmalar yapmıştır; bir başka deyişle keşif gerçekleştirmişlerdir. Çeşitli seçenekleri keşfettikten sonra belirli bir rolde karar kılmış ve bağlanma gerçekleştirmişlerdir (Marcia, 1966). Örneğin, iş konusunda çeşitli alanlarda stajlar yaparak farklı seçenekleri deneyen bir birey, bu sürecin ardından belirli bir alanda karar kıldığında başarılı kimliğin varlığından söz edilebilir. Aynı şekilde, farklı politik görüşleri araştırıp sorguladıktan (keşif süreci geçirdikten) sonra belirli bir görüşte karar kılındığında (bağlanma gerçekleştirildiğinde) başarılı kimlik statüsüne ulaşılmış olunacaktır. Başarılı kimlik statüsündeki gençler, diğer statülerdeki gençlere kıyasla Asch paradigmasına dayalı olarak gerçekleştirilen deneysel araştırmada uymacı (conformative) davranışlarda daha nadiren bulunmuşlardır (Toder ve Marcia, 1973). Dolayısıyla başarılı kimlik statüsündeki bireylerin, dışsal etkilere diğer kimlik statülerindeki bireyler kadar hassas olmadıkları öne

sürülebilir. Ayrıca denetim odaklarının içsel nitelikte olduğu da pek çok çalışmada gösterilmiştir (Marcia, 1993b).

Moratoryum. Moratoryumda (askıya alınmış kimlik statüsü) bireyler başarılı kimlikte olduğu gibi çeşitli seçenekleri keşfetmektedir; fakat buna karşın keşif sürecinin sonucunda bir bağlanma olmamaktadır (Marcia, 1966). Moratoryumdaki kişiler, kimliğini yapılandırma sürecindedir. Marcia (1993a), moratoryum kavramını Erikson'un kullandığı şekilde ele almadığını belirtmektedir. Batı kültüründe ekonomik serbestliğe sahip şekildeki gençlik deneyiminin evrensel olmadığını ve bu imkanlar olduğunda dahi kişilerin bu durumdan seçenekleri araştırmak üzere faydalanma düzeylerinin çeşitlilik gösterdiğini belirterek moratoryumun kendi yaklaşımında spesifik bir tanımı olduğunu vurgulamıştır: Moratoryum ile “bilişsel ve/veya davranışsal düzeyde kendisini ve dünyasını inceleyerek bütünleşmeye ulaşmaya çalışan bireyler” kastedilmektedir. Marcia (1993a; 1993b) bu kişilerin daha yüksek kaygı; daha düşük benlik saygısı ve otoriteriyenizm düzeyleri gösterdiklerini bildirmiştir.

İpotekli Kimlik. İpotekli kimlik ise moratoryumun aksine keşif süreci yaşanmadan belirli bir kimliğe bağlanmayı içermektedir (Marcia, 1966). Bu gençler ideolojik ya da mesleki alanlarda seçeneklerini araştırmaksızın anababalarının, akrabalarının veya akran gruplarının etkisinde kalarak kararlarını vermektedirler. Bu özellikleri ile tutarlı bir şekilde ipotekli kimliğe sahip kişiler, kalıpyargılara dayalı düşünme ve otoriteriyenizm bakımından diğer statülere kıyasla daha yüksek puanlar almakta ve itaate yönelik klasik deneysel paradigmalara dayalı araştırmalarda da daha uyumcu davranmaktadırlar (Marcia, 1993b).

Dağınık Kimlik. Kimliğin ideoloji ya da kişisel alanlarında hem keşfin hem de bağlanmanın gerçekleşmediği durumda kişiler dağınık kimlik statüsüne yerleşmektedir (Marcia, 1966). Bu kişiler tam anlamıyla rol denemediklerinden ve bağlanmada başarılı olmadıklarından çevreden gelen etkilere karşı fazlasıyla duyarlı olmaktadır. Bu nedenle akran grupları büyük önem taşımaktadır. Denetim odağı bakımından da dağınık kimlik statüsündeki bireylerin dışsal odağa sahip olduğu görülmüştür (Marcia, 1993b). Dağınık kimlik statüsündeki bireylerin bu durumu şiddetlendiğinde kendine zarar verici durumlarla ve çeşitli psikiyatrik bozukluklarla sonuçlanabilmektedir: Kaçınan, şizoid ve Borderline kişilik bozuklukları bu patolojiler arasında yer almaktadır (Marcia, 2006).

Soyut bir kavram olan kimliğin ölçülebilir hale getirilmesinde katkıları çok büyük olan Marcia, kendisini takip eden kimlik statüsü yaklaşımclarına öncü olmuştur. Uzun yıllar süren araştırmalarla geliştirilmiş ve kayda değer sayıda araştırmayla doğrulanan kimlik statüsü paradigması, psikoloji alanında önemli bir yere sahiptir (Kroger ve Marcia, 2011). Ayrıca kimlikle ilgili olarak literatürde en çok çalışılmış olan yaklaşımdır. Bununla beraber, kuramın eleştirilen yönleri de olmuştur: Erikson'un kuramına dayandığını bildiren Marcia'nın yaklaşımının, Erikson'un kuramsal görüşlerini tam olarak doğru şekilde ele almadığını belirten eleştirilerin yanı sıra kuramın temellendirildiği görüşmelerin erkek odaklı olup kadınları yeterince yansıtmadığı gibi eleştiriler de alanyazında yer almaktadır (Schwartz, 2001; Atak, 2011). Sonuç olarak, Marcia'nın kimlik statüleri yaklaşımı, çeşitli eleştiriler almakla beraber alandaki en önemli ve kullanışlı modeller arasında yer almaktadır.

Berzonsky ve Kimlik Stilleri Modeli

Psikoloji alanında kimlikle ilgili güncel yaklaşımlardan biri, Berzonsky (1988) tarafından geliştirilmiş olan kimliğin sosyal-bilişsel modeli olan "kimlik stilleri" yaklaşımıdır. Bu kuramda Marcia'nın kimliği bir sonuç/çıktı olarak ele aldığı statü kuramından farklı bir açıklama önerilmiştir: Sürece odaklanan, sosyal-bilişsel bir kimlik yaklaşımı. Bu doğrultuda, Kelly, Epstein ve Piaget gibi bilişsel kuramcılarını temel alarak ilerlemiş ve kimlik kuramını geliştirmiştir. Özetle, Berzonsky'nin yaklaşımı insanların kimliklerine ilişkin bilgileri nasıl işlediği, yorumladığı, kimliğe ilişkin problemlerini nasıl çözdüklerine odaklanan sosyal-bilişsel bir yaklaşımdır. Kimliği benlik teorisi ("self-theory") olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre, kişiler kimliklerini yapılandırırken bir bilim insanı gibi davranmakta ve bilimsel bir teorinin oluşturulmasına benzer adımlarla hareket etmektedir. Kimliğin benlik-teorisi olarak tanımlanması, birtakım sayıltıları beraberinde getirmiştir; aynı bilimsel teorilerde olduğu gibi, kimliğin de kullanışlılık düzeyi önemlidir. Bir başka deyişle, bu yaklaşımda kimlik, pragmatik bir bakış açısı ile ele alınmakta, günlük yaşama uyumu ve işlevselliği etkileme düzeyi bağlamında düşünülmektedir. Dolayısıyla, kimliğin bu kuramda pragmatik bir bakış açısıyla ele alındığı söylenebilir (Berzonsky, 1988).

Berzonsky'nin yaklaşımının bir diğer özelliği ise yapısalcı epistemolojik bir bakış açısına sahip olmasıdır. Bu bakış açısı ile, kuramın "bilgi ve bilme edimine" dair bazı sayıltıları kastedilmektedir. Özetlenerek ifade edilecek olursa, bu kuramın sayıltısı

gerçekliğin, algılanan şey olduğudur. İnsanların yaşamlarında meydana gelen olaylar üzerine düşünceleri ve yorumları, gerçekliğin kendisini oluşturmaktadır, olayların objektif olarak ne olduğunun önemi yoktur; kişinin algısı gerçekliği oluşturur. Bununla beraber, insanlar her zaman bilinçli bir şekilde kimlikleri ve benlikleri üzerine kafa yormamaktadır. Bu süreçlerin çoğu otomatik bir şekilde gerçekleşmektedir. Kişiler, benlik teorilerinin her zaman farkında olmak zorunda da değildir. Dolayısıyla Berzonsky'nin kuramı, kimliğin kişinin “gerçek” benliği ile ne denli tutarlılık taşıdığı gibi konularla ilgilenmemektedir; kimliğe ilişkin bilgiyi işleme sürecini ele almakta ve bunun ne denli kullanışlı olduğunu incelemektedir. Kişinin deneyimlerini yorumlamasını, kendini bir yerde konumlandırmasını sağlamak ve aynı bilimsel teorilerde olduğu gibi gelecekle ilgili bazı yordamalarda (öngörülerde) bulunmasını, problem çözmesini sağlamaktadır (Berzonsky, 2011).

Buraya dek sunulmuş olan temel açıklamalardan hareketle, Berzonsky (1988) insanların kimliğe ilişkin düşünme, problem çözme, karar verme gibi sosyal-bilişsel faaliyetlerindeki bireysel farklılıkları incelemiştir. Bu incelemeler sonucunda “kimlik stili” olarak adlandırdığı üç ayrı kategoriye ulaşmıştır: Bilgi yönelimli kimlik stili, norm yönelimli kimlik stili ve kaçınma yönelimli kimlik stili.

Bilgi Yönelimli Kimlik Stili. Bilgi yönelimli kimlik stiline sahip bireyler, sosyal psikoloji literatüründeki “acemi bilim insanı” benzetmesindeki gibi, etkin bir şekilde bilgi toplar, analiz eder ve yorumlarlar. Rasyonel bir şekilde kimliğe dair bilgileri ararlar, sorgular ve eleştirel bir şekilde incelerler. Kararları ve davranışları üzerine aktif bir şekilde düşünmekte, şüpheci bir bakış açısı benimsemekte ve alternatiflerle karşılaşınca bunu tehlike olarak görmeyip görüşlerini revize etmektedirler (Berzonsky, 2011). Bu bireyler, değişik fikirlere ve değerlere açıklık, problem odaklı baş etme stratejilerini kullanma ve bilişsel olarak karmaşıklık düzeyleri açısından yüksek puanlar gösterme eğilimindedir (Berzonsky, 2004a).

Norm Yönelimli Kimlik Stili. Norm yönelimli kimlik stiline sahip bireyler yaşamlarındaki önemli kişilerin (anababa, öğretmen vb.) ve toplumun kabulleri ile kurallarını içselleştirerek kimlik duygusunu otomatik olarak benimsemektedir. Bilgi yönelimli kimlik stiline sahip kişilerin aksine, bu yönetime sahip bireyler kendi değerleriyle uyumsuz olan bilgilerle karşılaşınca kendilerini sorgulayan bir düşünme faaliyetinde bulunmaktan ziyade, bunları bir tehlike olarak görerek rahatsız olma ve

düşünmeksizin reddetme eğiliminde olmaktadırlar. Toplumsal normları, referans gruplar ile yaşamlarındaki önemli kişilerin görüşlerini eleştirel düşünme ile incelemekten ve üzerine kafa yormadan kabul etmektedirler. Bu da onların “dogmatik benlik-teorisyonu” olmasına ve kendilerince tehlikeli olan farklı görüşlere karşı kendilerini korumaya çalışan “savunmacı” bireyler olmalarına yol açmaktadır (Berzonsky, 2011). Norm yönelimli kimlik stiline sahip bireyler katı hedeflere sahip olmaktadır ve belirsizliğe tahammül edememekte, esneklik gösterememektedir (Berzonsky, 2004a).

Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili. Kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip bireyler, kimliğe ilişkin kriz ve karmaşalar üzerine düşünmekten kaçınma özelliği göstermektedir. Bu doğrultuda problem üzerine çözüm geliştirmeyi ve karara varmayı kaçınılmaz hale gelene dek erteleme eğilimindedirler. Erteleme süreci uzun süreler boyunca devam ettiğinde, kişiler duruma özgü dışsal taleplerce şekillenmekte; bu da kimliğin geçici olarak şekillenmesine yol açarak tutarlı, sabit ve kararlı bir kimliğin oluşmasına engel olmaktadır. Duruma özgü benlik-teorileri kuran bu bireylerin davranışları, norm yönelimli bireylerinki gibi toplumsal kurallardan ya da bilgi yönelimli bireylerinki gibi araştırma faaliyetlerinden değil; ani-durumsal ödül ve taleplerden etkilenmektedir (Berzonsky, 2011). Kaçınma yönelimli kimlik stiline sahip kişiler boş bir benlik-teorisine sahiptirler ve bu boşluğu haz uyandırıcı deneyimlerle, alışverişle, sosyal onayla doldurmaya çalışabilirler. Fakat bunlar geçici çözümlerdir ve tutarlı bir kimlik duygusuna katkıda bulunmamaktadır (Berzonsky, 2004a).

Kendisinden önceki kimlik yaklaşımları ile kıyaslanarak incelendiğinde Berzonsky’nin (1989) kuramının çeşitli farklılıklar gösterdiği rahatlıkla söylenebilir. Marcia’nın kimlik statüsü paradigmasında kimlik, bir sonuçtur ve kişiliğin sabitleşmiş, kararlı hale gelmiş bir özelliğidir. Berzonsky ise kişiliğe dayalı bir açıklamada bulunmamakta, bilgi işleme sürecinde kişilerarası farklılıkları incelemektedir. Bununla birlikte, Berzonsky (1988), kuramında tanımladığı kimlik stilleri ile Marcia tarafından tanımlanan kimlik statüleri arasında çeşitli ilişkiler bulmuştur: Başarılı ve moratoryum statüleri bilgi yönelimli kimlik stili ile; ipotekli statü norm yönelimli kimlik stili ile ve dağınık statüsü ise kaçınma yönelimli kimlik stili ile ilişkili görünmektedir (Akt. Berzonsky, 1989). Dolayısıyla bu iki yaklaşımın birbirinden farklı varsayımlara ve bakış açılarına sahip olmakla birlikte uyumlu olduğu söylenebilir.

Berzonsky’nin sosyal-bilişsel kimlik modelinin de güçlü ve eleştirilen yanları bulunmaktadır. Kimlik stilleri, daha önce de belirtildiği gibi kişilikle değil bilişsel

süreçlere odaklandığından zaman içerisinde daha sabit kalmakta ve başka kimlik değişkenleri değişiklik gösteriyor olduğunda dahi kararlılık göstermektedir; geliştirilen yapıda gözlenen bu tutarlılık da alanyazında takdir gören bir yönü olmuştur (Schwartz, 2001). Özellikle bilişsel değişkenlerle (düşünme stilleri, biliş ihtiyacı, öz-düzenleme vb.) ilişkileri tutarlı sonuçlar vermiştir ve bunun yanında psikososyal değişkenlerle de (anababalık tarzları, psikolojik/davranışsal kontrol vb.) çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Berzonsky, 2011). Ayrıca ABD ve Avrupa'daki çok sayıda ülkenin yanı sıra kuramın geliştirildiği kültüre oldukça uzak kültürlerde de (Türkiye, Hindistan vb.) çalışılmıştır (Berzonsky, 2004a; 2011). Tüm bu nedenlerden dolayı, yıllar içinde geliştirilen bu yaklaşımın alanyazındaki çalışmalar için faydalı ve kullanışlı bir çerçeve sunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Özetle, kimlik insanların bütünlük hissetmesini sağlayan, kendine dair bilgileri işlemesini ve bütünleştirmesini, tutarlı olmasını sağlayan temel bir özelliktir. Bu nedenle kimliğin oluşumunun ve yapılandırılmasının incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Gelişimsel olarak ergenlik döneminde önem kazanmaya başlayan kimlik gelişimini etkileyen çeşitli faktörlerden söz edilebilir (Steinberg, 2017a). Ergenlerin kimliklerini oluşturmada ve yapılandırmasında en önemli faktörlerden biri anababalarının sergilediği tutum ve davranışlardır. Çocukluk dönemine kıyasla daha özerk ve daha fazla bağımsızlık kazanmış olsalar da halen anababalarının evlerinde yaşıyor olmaları ve anababaların pek çok önemli konuda karar verici, kural koyucu olma özelliğine sahip olması gibi nedenlerden dolayı ergenlik, anababaların çocukları üzerindeki etkisinin hala önemi olduğu bir dönemdir (Steinberg, 2017b). Kimlik üzerindeki etkileri dolayısıyla anababalığın anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde anababalık hakkındaki kuramsal çerçeve sunulacaktır.

Anababalık

Anababalar, çocuklarının gelişiminde onlara yönelik tutum ve davranışları dolayısıyla büyük etkilere sahiptir. İnsanların kişiliğinin ve kimliğinin gelişiminde anababalar büyük yer taşımaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Çocukların duygusal, sosyal, bilişsel gibi pek çok gelişim alanında anababa davranışlarının ve tutumlarının etkisi uzun yıllardır çalışılmaktadır. Bu etkinin anlaşılması için, öncelikle anababalığın

kuramsal olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, alanyazında anababalığa ilişkin çok çeşitli kuramsal sınıflandırmalar yer almaktadır.

Anababalık kuramlarının tarihçesi incelenecek olduğunda, ilk olarak bu genel sınıflandırmaların 1930-40larda başladığı öne sürülebilir. Bu yıllarda başlayan sınıflandırmalar, anababaları gözlemleyerek ya da anababalarla görüşmeler gerçekleştirerek özellikleri bakımından puanlar vermiş ve bu verilere faktör analizi uygulayarak oluşturulmuştur (Power, 2013). Anababalık konusundaki erken dönem tipolojik yaklaşımlarda yer alan boyutlar şu şekilde sıralanabilir (Spera, 2005): Baldwin'ın sınıflandırmasında yer alan duyarlı/duyarsız, demokratik/otokratik, duygusal ilgi/ilgisizlik boyutları; Schaefer'in sınıflandırmasında yer alan kontrol/kontrolsüzlük boyutları; Symonds'un sınıflandırmasında yer alan kabul/red ve baskınlık/teslimiyet ile Becker'in sınıflandırmasında yer alan katılık/izin vericilik.

Erken dönemdeki sınıflamalarda isimlerle adlandırılrsa da ebeveynliğe ilişkin genellikle iki boyuttan söz edilmektedir: Ebeveynin kabulünü/desteğini ölçen ilk boyut ile ebeveyn talepkarlığını/kontrolünü ölçen ikinci boyut. 1930-60 arası kuramcılar anababalığı bu iki boyutla konuyu incelerken, 1960'lardan itibaren iskele kurma, bilişsel uyarım, izleme (monitoring) gibi farklı boyutlarla da ilgilenilmeye başlanmıştır (Power, 2013).

Anababalığa ilişkin bilindik ilk sınıflandırmalardan biri Baldwin (1948) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çocukların ve anababaların davranışlarının gözlemlenerek puanlanması ile iki boyutlu bir sınıflandırma oluşturulmuştur: Demokrasi ve kontrol. Demokrasi, anababa ile çocuk arasındaki açık ve anlamlı sözlü iletişim derecesi, kuralların gerekçelendirilerek açıklanması ve karar almada çocuğun görüşlerinin de alınması şeklinde tanımlanabilir. Kontrol ise kısaca, davranışa yönelik sınırlandırmalar olarak tanımlanmıştır. Bu sınırlandırmaların demokratik bir şekilde gerçekleştirilmesi şart değildir. Çalışmasında bu iki davranış türünün çocuk üzerindeki çıktılarını da ele alan Baldwin (1948), anababaların demokratik davranışlarının daha oyuncu, lider özellikte, agresif, korkusuz ve yaşlılarından daha acımasız çocuklarla sonuçlandığını bildirmektedir. Anababaların kontrol davranışları ise tam tersi bir etki yaratarak inatçılık, agresyon, karşı koyma, korkusuzluk gibi özelliklerde düşüşle ilişkilidir. Her iki davranışın da olumlu ve olumsuz sonuçlarının olduğunu savunan Baldwin (1948), anababaların demokratik davranışlarla beraber aynı zamanda davranışları sınırlandıran kontrol mekanizmalarını da kullanmasının toplumsallaşmada faydalı olduğunu öne sürmektedir.

Anababa davranışlarının sınıflandırılmasına ilişkin erken açıklamalardan bir diğeri de Schaefer'ın (1965) üç faktörlü sınıflandırmasıdır: Kabul-red, psikolojik özerklik-psikolojik kontrol ve katı kontrol-gevşek kontrol. Kabul-red boyutu, olumlu değerlendirmeler, duyguların ifadesi, duygusal destek şeklinde kavramsallaştırılan anababa kabulüne karşı çocuğun ihmalini, çocuğa karşı düşmanca tavırları ve çocuğun yaşamına katılımın düşük olduğu anababa reddini içermektedir. İkinci boyut olan psikolojik özerklik-psikolojik kontrol boyutunda ise çocuğun sosyalleşmesini ve bağımsız düşünmesini destekleyen psikolojik özerkliğe karşı çocukta suçluluk duygusu oluşturarak psikolojik kontrol sağlanmasını, anababadan bağımsız bir birey olarak büyümesine engel olma metodlarını içeren psikolojik kontrol yer almaktadır. Son olarak katı kontrol-gevşek kontrol boyu ise anababanın çocuğun davranışını düzenleme, kurallar koyma ve sınır çizmesi ile bu kurallarla sınırları çocuğa kabul ettirme düzeyiyle ilgilidir.

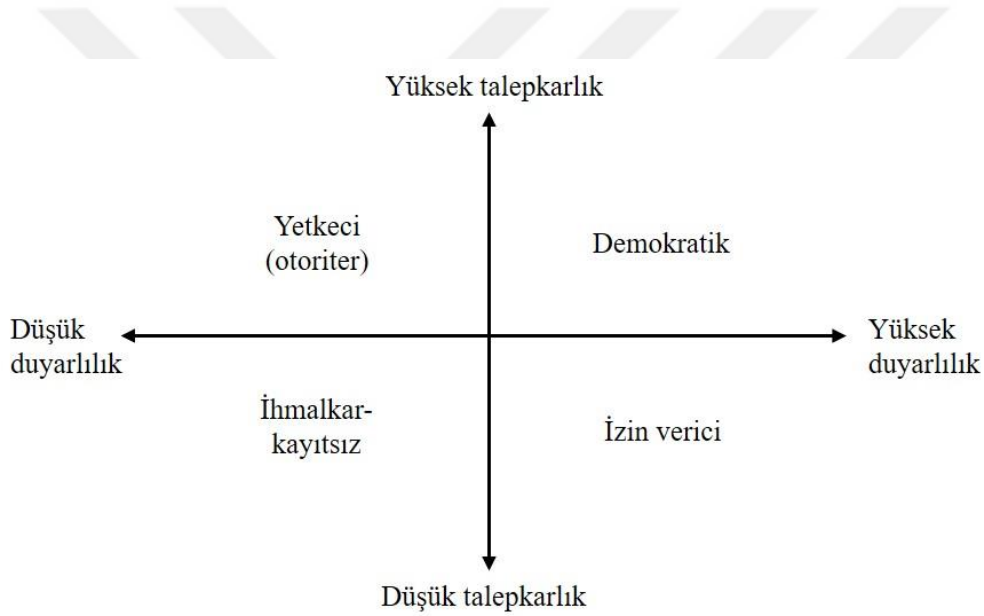
Anababalığın boyutları konusundaki daha önce sıralanan açıklamalar kadar eski olmasa da alana ilginin yükselmesini sağlaması bakımından en önemli sayılabilecek ve kendinden sonraki araştırmacıları en çok etkileyen kavramsallaştırma, Diana Baumrind tarafından 1970'li yıllarda anababalık stilleri olarak kavramsallaştırılmıştır (Sümer, 2012). Baumrind (1966; 1978) üç farklı ebeveynlik stili tanımlanmıştır: Demokratik, yetkeci (otoriter) ve izin verici.

Demokratik anababalar, hem duyarlı, sıcak; hem de talepleri yüksek olan ebeveynlerdir. Çocuklarıyla ilgilidirler, sıcak ilişkileri vardır, açık iletişim kurarlar, özerk bir birey olabilmesi için uygun çevre koşullarını sağlarlar. Aynı zamanda çocuklarından yüksek düzeyde talepte bulunurlar; olgunlaşmaya, başarılı olmaya yönelik beklentilerde fazlaca bulunurlar, fakat bunu açık sözel iletişim yoluyla gerçekleştirmektedirler. Taleplerinin mantıklı açıklamalarını sunmaktadırlar (Baumrind, 1966).

Yetkeci (otoriter) anababalar ise yüksek düzeyde talepkar olmakla birlikte duygusal yakınlık ve duyarlılık açısından zayıf özelliktedirler, çocukları ile sıcak ve yakın ilişkileri yoktur. Çocuklarından kendilerine saygı ve itaat göstermesini, katı bir şekilde kurallara uymasını beklemektedirler. Ancak, demokratik ebeveynlerin aksine kuralların mantıklı açıklaması ve açık bir sözel iletişim gerçekleşmemektedir. Çocuklar, anababanın kurallarına uymadığında katı bir şekilde cezalandırılmaktadır (Baumrind, 1978).

İzin verici anababaların çocukları ile ortalama düzeyde sıcak ilişkileri olmaktadır. Ancak bu anababalar çocuklarının kurallara uymaması konusunda umursamaz ya da tolere edici davranmaktadırlar. Çocuklarından beklentileri ve talepleri düşüktür (Baumrind, 1978).

İlerleyen dönemlerde Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in bu üçlü sınıflandırmasını temel alarak anababalık stillerini 2 boyutta kavramsallaştırmıştır (Akt. Darling ve Steinberg, 1993): Talepkarlık ile duyarlılık. Talepkarlık boyutunda anababaların çocuklarını hangi düzeyde takip ettikleri ve kontrol mekanizmalarından faydalandıkları ve bilgi sahibi oldukları incelenmektedir. Duyarlılık boyutunda ise anababanın çocuğa yönelik duygusal yakınlığı, sıcaklığı ve kabulü yer almaktadır. Bu iki boyuttan hareketle dördüncü anababalık boyutu olarak hem duyarlılık hem de talepkarlık boyutunda düşük puanlar alan ihmalkar/kayıtsız anababalık stili formüle edilmiştir. Bu anababalar, ne çocukları ile yakın ve sıcak ilişkiler kurmakta ne de onlardan talepleri olmaktadır. Kısaca çocuğun yaşamına dahil olmamaktadırlar. Maccoby ve Martin'in (1983; Akt. Darling ve Steinberg, 1993) ikili sınıflandırması Şekil 2'de özetlenmektedir:

Şekil 2. İki Boyutlu Sınıflandırmaya Dayanan Dört Anababalık Stili

Anababalık stillerinin çocuklar üzerinde çeşitli psikososyal çıktıları olmaktadır. Çocuk üzerinde en pozitif sonuçları olan anababalık tarzı demokratik anababalıktır. Bu anababaların çocukları duygu düzenleme, uyum sağlama ve iyi oluş bakımından en iyi sonuçları göstermektedir. Yetkeci (otoriter) anababa tarafından yetiştirilen çocuklar ise daha düşük akademik başarı ve daha fazla içselleştirme problemleri göstermektedir. İzin verici ve ihmalkar/kayıtsız anababalık ise en olumsuz iki tutumdur; bu anababalık stili sonucunda çocuklar düşük öz-kontrol, benlik saygısı ve yüksek saldırganlık göstermektedir (Power, Sleddens, Berge, Connell, Govig, Hennessy, Liggett, Mallan, Maria, Odoms-Young ve St. George, 2013).

“Anababalık stilleri” şeklinde adlandırılan, anababalığın tipolojik olarak ele alındığı çalışmalar günümüzde de gerçekleşmekle beraber, artık belirli anababalık davranışlarını ele alan çalışmaların daha popüler olduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer deyişle, belli bir anababa “tipine” ya da kalıbına odaklanmaktansa çalışmalar anababaların sergilediği çeşitli davranışlarla ve çocukların bu davranışlara yönelik algıları ile ilgilenmektedir (Power, 2013). Bu tez çalışmasında da “algılanan anababalık” kavramı kullanılacak, bir başka deyişle anababaların davranışlarına dair edinilen bilgiler doğrudan anababadan değil; çocuğun bildirimleriyle alınacaktır.

Özetle, alanyazında farklı anababalık stilleri ve davranışları kavramsallaştırılmıştır ve bu kavramsallaştırmalar kullanılarak çocuklar üzerindeki sonuçları incelenmiştir. Bu tez çalışmasında ise Öz-Belirleme Kuramı (Deci ve Ryan, 2017) kapsamında kavramsallaştırılan anababalık davranışları ele alınacaktır. Bu kurama göre anababaların çocuklarına destek sunabilecekleri ya da engelleyebilecekleri üç temel alan bulunmaktadır: Çocukların yetkinlik, özerklik ve ilişki ihtiyaçları. Deci ve Ryan’a göre anababa davranışları, çocukların bu üç temel ihtiyacını karşılaşama düzeyine göre sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla buna göre üç anababalık davranışı ortaya çıkmaktadır: Özerkliği destekleyici anababalık, katılım (ilişki desteği; involvement) ve yapı davranışları (yetkinlik desteği).

Özerkliği Destekleyici Anababalık

Özerkliği destekleyici anababalığın alanyazında farklı tanımları bulunmaktadır. Genel tanımıyla sunulacak olursa, özellikle ergenlik döneminde çocuğun özerklik duygusunun gelişmesi ile birlikte önem kazanan bir anababa davranışları bütünü olarak özerkliği destekleyici anababalık, çocuğun “*başkalarına fazla bağımlı olmaksızın kendi kararlarını verebilmesinin ve yaşam görevlerini düzenleyebilme becerisinin*” - özerkliğinin- desteklenmesidir (Shaffer, 2009: 386).

Geçmişte araştırmacılar ergenlerin dönemin doğal ihtiyacı olan özerkliği kazanmasının yolunun anababadan duygusal ayrışmanın gerçekleşmesi ile kazanıldığı savunurken, günümüzde özerklik kazanımının bu şekilde gerçekleşebilmesi için güvenli bağlanmanın da var olması gerektiği düşünülmektedir. Bir başka deyişle, özerklik desteği tam olarak anababadan kopuşu içermemekte; ergenin sağlıklı bir bağlanmanın ve sıcak ilişkilerin yanı sıra yaşamı üzerinde daha fazla söz sahibi olabilmesi ile geçerli olmaktadır. Ayrışma-bireyleşme çerçevesinde ele alınan özerkliği destekleyici anababalığın

yaygınlığı ve düzeyi konusunda kültürlerarası farklılıklar bulunmaktadır; özellikle Asyalı anababalar incelendiğinde ABDli-Batı Avrupalı anababalardan farklılık gösterdiği görülmüştür (Shaffer, 2009). Dolayısıyla “bağımsızlaşma” şeklindeki tanım sağlıklı ergen gelişimine işaret etmemektedir. Bu bağlamda, özerklik desteğinin özellikle geçmişteki kavramsallaştırmasının (anababadan ayrışma/kopma ve bağımsızlaşma) kültürlerarası farklılık gösterdiği öne sürülebilir.

Kağıtçıbaşı (2019: 194), ayrışma-bağımsızlaşma şeklindeki bu kavramsallaştırmaya şiddetle karşı çıkmış ve tanımlama değişse dahi hala “ayrışma-bireyleşme” (separation-individuation) olarak adlandırılıyor olmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Kültürel perspektiften incelendiğinde, özerklik ve kontrol kavramlarının tanımlamalarının farklılık gösterebileceği ve kimi kültürlerde denetimin çocuğun iyilik hali için gerekli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca tamamen bağımsızlaşma ve ayrışma, Batılı kültürlerde yetişen çocuklar için de daha önce düşünüldüğü kadar yaygın olmadığı gibi sağlıklı olmamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2019). Nitekim özerklik kavramı sosyal ilişkileri vurgulayan ve öz-yönetime odaklanan (Öz-Belirleme Kuramı gibi) yaklaşımlarla incelendiğinde özerkliğin anababadan kopuş çerçevesinde değil, bağlanma ile el ele giden bir süreç olduğu görülmektedir (Özdemir ve Çok, 2011).

Bu tez çalışmasında da kullanılan Öz-Belirleme Kuramında özerkliği destekleyici anababalık kavramının tanımı incelenecek olursa, öncelikle bu türden anababalığın özelliklerinin belirlenmesi ve kavramsallaştırması üzerine uzun süre çalışılmıştır. Öz-Belirleme Kuramı kapsamında özerkliği destekleyici anababalık “anababaların çocuğun karar verme özerkliğini desteklemesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991). Daha detaylı şekilde ifade edilecek olursa özerkliği destekleyici anababalık, çocuğun bakış açısını alarak istek ve tercihlerine karşı duyarlı olmayı, problemleri kendisinin çözme isteğine anlayış gösterilmesini ve inisiyatif hissinin desteklenmesini ifade eder (Grolnick, 2003: 30). Bu doğrultuda, Öz-Belirleme Kuramı kapsamında özerkliğin bağımsızlıktan ve ayrışmadan farklı bir nitelik taşıdığı, dolayısıyla özerklik desteğinin de tamamen bağımsızlık anlamına gelmediği belirtilmelidir. Geçmişteki bağımsızlığın teşviki şeklindeki tanımlamalarla kıyaslayarak, Öz-Belirleme Kuramcıları kendi tanımlarının karar özerkliğini kastettiğini belirtmiş ve bunun için güncel olarak da faydalanılmakta olan “*irade işlevinin teşviki*” (*promotion of volitional functioning-PVF*) kavramını önermişlerdir (Soenens, Vansteenkiste, Lens, Luyckx, Gooessens, Beyers ve Ryan, 2007). Bu kavram sayesinde özerklik desteğinin çocuğun ayrışması şeklinde tanımlandığı *bağımsızlık teşvikinden* farklı olarak çocuğun isteklerine, duygularına

duyarlı olunması, mümkün oldukça seçenek sunulması, kendi ilgilerini keşfetmesi için alan açılması kastedilmektedir (Soenens vd., 2007).

Sonuç olarak Öz-Belirleme Kuramında özerklik gelişimi ve desteği, bireyleşme-ayırışma bakış açısı ile değil; karar alma konusundaki özerklikle ele alınmaktadır. Kuramın genel anlayışında ilişki de özerklik gibi temel bir ihtiyaç olarak tanımlanmış ve özerklik vurgusunun ciddi düzeyde arttığı ergenlik döneminde dahi anababıyla ilişkiselliğin ve özerkliğin birbirini dışlamadığı, aksine birbiriyle pozitif ilişkiler gösterdiği savunulmuştur (Ryan, Deci ve Grolnick, 1995; Ryan ve Deci, 2017). Bir başka deyişle ilişki ve özerklik birbirini dışlamamakta, iki temel ihtiyaç olarak birbirini desteklemektedir. Türk gençlerde ayrışmanın depresyonla ilişkili, anababa kontrolü ile ilişkisiz olduğunu gösteren bulgulardan (Aydın ve Öztütüncü, 2001) da bağımsızlık-ayırışma noktasına varan anlamdaki özerkliğin ilişki ihtiyacını zedelediği anlaşılmaktadır ve özerklik desteğinin yanında ilişki desteğinin de ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bununla bağlantılı olarak, ilerleyen kısımda Öz-Belirleme Kuramı kapsamında anababalığın bir diğer boyutu olarak tanımlanan ilişki desteği (katılım) kavramı incelenecektir.

Anababa Katılımı

Ryan ve Deci (2017), Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramında 3 ihtiyaçtan söz etmiştir: Özerklik, yetkinlik, ilişki. Kuramda anababa katılımı, çocuğun ilişki ihtiyacını destekleyen davranışlara denk gelmektedir.

Alanyazında anababa katılımının öncelikle çocuğun okul yaşantıları ile ilgili olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Pek çok araştırmacı iki temel anababa katılımı türü olduğunu öne sürmektedir: Okulda katılım ve evde katılım. Bunlardan ilki anababanın veli toplantılarına katılması, öğretmenlerle etkileşim içinde olması, okulla ilişkili aktivitelerde görev almalarını ifade ederken, evde katılım ise çocuğun ödevlerinde ve okul aktivitelerinde yardımcı olmak, bunlar üzerine konuşmak ve çocukla anlamlı etkinlikler yaparak vakit geçirilmesini ifade etmektedir (Grolnick, 2016). Bu yönüyle anababa katılımı çocuk başarı ve motivasyonu ile ilişkili olarak ele alınmakta ve okul bağlamı içerisinde tanımlanmaktadır. Ancak Öz-Belirleme Kuramı kapsamındaki tanımları incelendiğinde anababa katılımının daha geniş bir çerçevede kullanıldığı görülmektedir.

Öz-Belirleme Kuramında anababa katılımı “*çocuğun yaşamına ilişkin ilgi ve bilgi düzeyi ile çocuğu ilgilendiren etkinliklere zaman ayırma düzeyi*” şeklinde

tanımlanmaktadır (Grolnick ve Ryan, 1989; Grolnick vd., 1991). Kısaca anababa katılımı, çocuğa duygusal ve maddi kaynaklar ayrılmasıdır (Grolnick, 2003).

Ryan ve Deci (2017) anababa katılımının temel özelliklerini şu şekilde özetlemiştir: Çocuğa ve çocukla ilişkili unsurlara vakit, dikkat ve kaynak ayrılması, destekleyici ve ilgili olunması, sıcak davranılması; çocuğun yaşamına aktif şekilde katılım. Anababa katılımı, ilişki ihtiyacının yanı sıra yetkinlik ihtiyacını da desteklemektedir. Bunun nedeni çocuğunun yaşamına dahil olan anababaların onların beceri gelişimlerini daha fazla destekliyor ve dünyayı kavramalarında onlara daha fazla rehberlik etmeye zaman ve kaynak ayırıyor olmalarıdır.

Anababa katılımının çocuk ve ergenlerdeki pek çok olumlu çıktı ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle akademik başarı ile ilişkileri yoğun şekilde çalışılmış ve ortaya konmuş olsa da (Grolnick, 2016), psikososyal gelişim ve iyi oluşları üzerindeki etkileri de tutarlı bir şekilde alanyazında gösterilmiştir. Anababaları yaşamlarına daha fazla dahil olan çocuklar daha başarılı olmalarının yanında daha özgüvenli olmakta, davranışlarını düzenlemede başarılı, daha az saldırganlık ve madde kullanımı davranışları göstermektedir (Ryan ve Deci, 2017; Wong, 2008).

Yapı

Öz-Belirleme Kuramında yer alan bir diğer anababalık boyutu olan yapı (structure) davranışları kuramdaki yetkinlik ihtiyacını destekleyici anababalık davranışlarına ve uygulamalarına karşılık gelmektedir. Yapı davranışları şunları içermektedir: “Çevrenin çocuğun yetkinliğini destekleyecek şekilde düzenlenmesi (iskele kurma), performans hedeflerindense uzmanlık hedeflerine odaklanılması, yönerge sunulması, kontrolcü ya da değerlendirci değil bilgilendirici zengin geribildirimler verilmesi, sınırların kontrolcü olmayan şekilde çizilmesi” (Ryan ve Deci 2017: 321). Kısaca özetlenecek olursa yapı davranışları çocuğun uzmanlık hissini teşvik etmek üzere çevrenin düzenlenmesini ve kontrolcü olmayan rehberliği içermektedir (Grolnick, 2003).

Yapı davranışlarının tersi ise çevrede düzensizliği, kaosu ve rehberlik eksikliğini içermektedir (Grolnick ve Pomerantz, 2009). Yapı eksik olduğunda çocuklar davranışlarının sonuçlarını öngörülemez algılamaktadır, kendi yaşamları üzerindeki kontrol hisleri eksik olmakta ve kendilerini etkisiz hissetmektedirler (Grolnick, ve Ryan, 1989; Ryan ve Deci, 2017).

Yapı davranışlarının çocuk üzerindeki sonuçlarına bakılacak olursa özellikle kontrol ve yetkinlik hissi üzerinde çıktıkları olduğu görülmektedir. Öz-düzenleme üzerinde ise etkisinin ise tam olarak anlaşılır olmadığı söylenebilir. Çünkü fazla yapılandırılmış çevrenin kontrolcü bir şekilde olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, yapı öz-düzenleme niteliğini tersi yönde de etkileyebilmektedir. Fakat yapının az olmasının sonuçları olumsuz olmaktadır. Çevrede meydana gelen değişimlerin ve davranışlarının sonuçlarının neden kaynaklandığını anlayamayan çocukların akademik başarı ve çalışma davranışlarına bağlılığı düşük olmaktadır (Grolnick ve Ryan, 1989). Yapı davranışları çocuğun yetkinliğini, kontrol hissini ve akademik başarısını olumlu olarak etkileyen önemli anababa uygulamalarıdır.

Sonuç olarak özerklik desteği, katılım ve yapıdan oluşan sunulmuş bu sınıflandırma, Öz-Belirleme Kuramı kapsamında geliştirilmiştir. Çocuğun içsel kaynaklarının desteklenmesinde ve işlevselliğinin artırılmasında daha önceki çalışmalarında Öz-Belirleme Kuramcıları ikili bir yapı kullanmaktaydı: Özerklik desteği boyutu ve katılım (ilişki desteği) boyutu. Bu tez çalışmasında da anababalık, özerklik desteği ve katılım boyutları ile ele alınmıştır. Anababalık konusunda sunulan bu açıklamalarından çok daha geniş bir çerçeve içeren Öz-Belirleme Kuramı, insan ilişkilerinin, gelişiminin ve iyilik halinin anlaşılması için kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır. Kimlik ve anababalık arasındaki ilişkinin altında yatan mekanizmaların anlaşılması amacıyla Öz-Belirleme Kuramında kavramsallaştırılan temel psikolojik ihtiyaç doyumu perspektifinden faydalanılacak ve bir sonraki başlık altında bu kuram kapsamlı bir şekilde tanıtılacaktır.

Öz-Belirleme Kuramı ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu

İnsan davranışlarının altında yatan motivasyon kaynaklarına yönelik alanyazında çok sayıda kuram bulunmaktadır. 1970li yıllarda Edward Deci ve Richard Ryan tarafından oluşturulmuş ve on yıllar boyunca geliştirilmiş olan Öz-Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory) güdülenme sürecini ve insan esenliğini artırmak için optimal koşulları açıklamaya yönelik ortaya atılmış 6 mini-teoriden oluşan bir makro kuramdır. Temelde bir motivasyon ve kişilik kuramı olduğu söylenebilecek Öz-Belirleme Kuramı, insanın gelişmeye yönelik bir eğilimle dünyaya gelmekte ve motivasyon kişisel, bilişsel ve kültürel bazı faktörler sonucunda farklılaşmaktadır (İlhan, 2015)

Sosyal, klinik, eğitim, endüstri/örgüt, gelişim, spor psikolojisi gibi çok çeşitli alanlarda çıktısı olan büyük bir yaklaşım olarak Öz-Belirleme Kuramı, uzun bir geçmişe sahip olsa da halen güncellenmekte ve gelişmektedir. İlk olarak laboratuvar ortamında birtakım motivasyon deneyleri gerçekleştirilerek beliren bu kuram, günümüzde laboratuvardan uygulama alanlarına kadar geniş bir yelpazede çalışma olanağı sunmaktadır (Ryan ve Deci, 2017).

Tarihçe ve Mini-Teoriler

Öz-Belirleme Kuramının ilk ortaya çıkışı Edward Deci'nin 70li yıllarda laboratuvar ortamında gerçekleştirdiği motivasyon deneyleri ile olmuştur. Davranışçılık akımının hakim olduğu dönemde ilk olarak bu anlayışa uygun gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda beklenmedik sonuçlarla karşılaşılması üzerine içsel motivasyon ve öz-belirleme (self-determination) kavramları ağırlık kazanmıştır. Bu yönde ilerleyen kuram, zamanla insanların temel psikolojik ihtiyaçlarına, bunu karşılayan ve engelleyen çevrelere, insan gelişimine ve esenliğine odaklanmıştır. Kuram sürekli gelişmekte ve eklemeler olmaktadır (Vansteenkiste, Niemiec ve Soenens, 2010). Bu doğrultuda sırasıyla Öz-Belirleme Kuramı kapsamında geliştirilen mini-teoriler tanıtılacaktır.

Öz-Belirleme Kuramı altında yer alan ilk mini-teori, Bilişsel Değerlendirme Kuramı olarak adlandırılmaktadır. Bu teori, Deci'nin 70li yıllarda gerçekleştirdiği deneysel araştırmalara dayanmaktadır, 80li yıllarda Ryan'ın da katılması ile birlikte genişletilmiştir ve temel olarak içsel motivasyona odaklanmaktadır. İlk olarak “Özgür seçim davranışsal paradigması” olarak adlandırılan araştırmalar gerçekleştirilmiş ve içsel olarak güdülenmiş bireylere ödül sunulduğunda ne olacağına yanıt aranmıştır. Çalışmalar sonucunda kendiliğinden içsel motivasyona sahip bireyler, görevi tamamladığı için ödül aldığında içsel motivasyonun düştüğü görülmüş ve bu bulgu tutarlı bir şekilde tekrarlanmıştır. Bu temel çalışmaların ardından ödülün sunulma zamanının, değerlendirilmenin, gözlenmenin, yarışmanın ve geribildirimlerin içsel motivasyon üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Böylece özetle, içsel motivasyon üzerinde çevrenin etkilerini sunan bir teori geliştirilmiştir (Ryan ve Deci, 2017). Çıktığı dönemde davranışçılığın baskın olduğu psikoloji çevresinde motivasyonun içsel-dışsal olarak ayrıştırılması bakımından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır, ancak kuram genişlemeye ve deneysel araştırmalarla tekrarlanmaya devam etmiştir.

İnsanlar -özellikle yetişkin insanlar- zamanın çoğunda istedikleri ve ilgilendikleri eylemlerle değil; mecburiyet olarak görülebilecek aktivitelerle uğraşmaktadır. Bu doğrultuda, Öz-Belirleme Kuramının ikinci mini-teorisi olan Organizmik Bütünleşme Kuramı, Bilişsel Değerlendirme Kuramının aksine dışsal motivasyon süreçlerini ele almaktadır. Motivasyon alanında daha önceleri içsel motivasyon tamamen öz-belirlemeli, kişinin özerk bir şekilde tamamen kendi ilgi ve keyfi için gerçekleştirdiği davranışların kökeni olarak görülürken, dışsal motivasyon ise tam tersine tamamen çevreden kaynaklanan güdülenme süreçleri olarak görülmekteydi. 1980li yıllarda Öz-Belirleme Kuramcıları bu ikili ayrımı detaylandırmış, bir spektrum gibi aralarında yer alan farklı düzeylerde içsel ve dışsal olan motivasyon biçimlerinden söz etmiş ve kişinin davranışa ilişkin ne düzeyde özerklik gösterdiğine göre ayırtmıştır (Vansteenkiste vd., 2010).

Motivasyonun ikili sınıflandırmasını genişleten kuramcılar, bu doğrultuda içselleştirme (internalization) ve bütünleşme (integration) olarak adlandırılan iki süreç tanımlamıştır. İçselleştirme kişinin söz konusu eyleme verdiği değer ile ilgiliyken bütünleşme ise kişinin dışsal düzenlemeden öz-düzenlemeye dönüşümüyle ilişkilidir (Ryan ve Deci, 2000). İnsanların dışsal ödül ve maddi teşvikle başlamış olan davranışları dahi içselleştirilebilmekte ve öz-belirlemeli hale gelebilmektedir. Bu kuram, kültürlerarası olarak sosyal ve gelişimsel pek çok bağlamda doğrulanmıştır (Ryan ve Deci, 2017).

Öz-Belirleme Kuramı kapsamında geliştirilen üçüncü mini-teori olan Nedensellik Yönelimi Kuramı bireysel farklılıklara odaklanmaktadır. Bu mini-teori kapsamında kişilerin motivasyon ve davranış örüntülerinin açıklanması hedeflenmiştir. Heider ve deCharms'ın geçmiş açıklamalarını temel alan bu kuram kapsamında nedensellik yönelimi, kişilerin kendisinin değişime yol açabilme becerisine dair inançları olarak tanımlanmıştır. Bu inançlar görece sabit ve kişilik özelliğine benzer nitelik taşımaktadır. Kuram kapsamında üç tür nedensellik yönelimi tanımlanmıştır: Özerklik, kontrol ve kişidışı yönelim.

Özerklik yöneliminde tercih deneyimleri temeldir. Dışsal baskılar karşısında daha yılmaz ve inisiyatif alabilen kişiler bu yönetime sahip olmaktadır. Kontrol yöneliminde ise kişinin tercih deneyimi olmamakta, dış baskılar neticesinde belli şekillerde davranmaktadır ve “-meli, -malı” şeklindeki zorunluluklar çerçevesinde davranış gerçekleşmektedir. Başarısızlık, utanç ve suçluluk duygularıyla sonuçlanmaktadır. Kişidışı yönelim ise bireylerin hayata karşı çaresiz hissetmesi ile ilgilidir. Durumlarla baş edemeyeceğini, çevreyi kontrol edemeyeceğini düşünen bu bireyler motivasyonsuzluk

(amotivation) deneyimlemektedir (Deci ve Ryan, 1985). Özetle, Nedensellik Yönelimi Kuramı insanların kendi davranışlarının nedenlerini atfetme biçimlerine odaklanan ve bunu kişilik perspektifinden açıklayan bir kuramdır.

Öz-Belirleme Kuramının altında yer alan üçüncü mini-teori olan Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı merkezi bir role sahiptir. Bu mini-teori kapsamında üç temel psikolojik ihtiyaç tanımlanmıştır: Özerklik, ilişki ve yetkinlik. Kuramda bu ihtiyaçlar evrensel kabul edilmektedir ve içsel olarak, doğuştan sahip olunmaktadır; fakat ihtiyaçların doyuma ya da doyumsuzluğa uğruyor olması bağlamla, çevreyle ilgilidir (Ryan ve Deci, 2000). Bu tez çalışmasında faydalanılacak olan mini-teori de Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramıdır ve bir sonraki başlıkta daha detaylı şekilde anlatılacaktır.

Öz-Belirleme Kuramı kapsamında geliştirilen beşinci mini-teori ise Amaç İçerikleri Kuramıdır. Bu kuram insanların yaşamlarındaki hedeflerinin içsel ya da dışsal kaynaklı olması ile ilgilenmektedir (Vansteenkiste vd., 2010). Dışsal amaçlar maddi hedefleri, ekonomik başarıyı, çekiciliği ve popülerliği içermektedir. İçsel amaçlar ise kendini kabulü, bağlılığı, bir topluluğa aidiyet hissi ve fiziksel sağlamlığı içermektedir. Bu iki tür yaşam amacından ilki düşük iyi oluşla ilişkiliyken, ikincisi mutlulukla ilişkilidir (Kasser ve Ryan, 1996). Kısaca, Amaç İçerikleri Kuramı, insanların yaşamlarında hedefledikleri amaçları sınıflandırmış ve bunların temel psikolojik ihtiyaçların doyumu, mutluluk gibi esenlik göstergeleri ile ilişkilerini incelemiştir.

Son olarak, İlişki Motivasyonu Kuramı, Öz-Belirleme Kuramına en son eklenen mini-teoridir. Bu kuram Öz-Belirleme Kuramı kapsamında yıllar boyunca ortaya konan kişilerarası ilişkiler çalışmaları sonucunda formüle edilmiştir. İnsan ilişkilerinin kalitesini belirleyen etmenleri ortaya koyan bu kuramda insanların yalnızca yakınlık ve ilişki ihtiyaçlarının doyuma ulaşmasının yetersiz olduğu; aynı zamanda ilişkileri içerisinde özerklik hissedebilmesinin de gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu kuram yeni doğan bebeklerin bağlanmanın yanında çevre üzerinde hakimiyet sağlama yönünde gelişmesinin yanı sıra aynı zamanda yetişkin ilişkilerinde de bu gerekliliklerin geçerli olduğunu öne sürmektedir. Özetle, İlişki Motivasyonu Kuramı insan ilişkilerinde özerklik ve ilişki doyumlarının etkileşimini ve optimal durumunu ortaya koymaktadır (Ryan ve Deci, 2017).

Kısacası, Öz-Belirleme Kuramı yıllar içinde yeni parçalar eklenen ve halen gelişmekte olan bir insan motivasyonu ve iyi oluşu kuramıdır. Başlangıçta insanların içsel ve dışsal güdülenme süreçlerini -laboratuvar ortamında- çalışırken zamanla gelişen bu kurama insanların sahip olduğu ihtiyaçlar, kendini düzenleme biçimleri, yaşamlarındaki

gelişmelerdeki nedenleri atfettikleri kaynaklar, temel psikolojik ihtiyaçları, yaşam amaçları ve kişilerarası ilişkileri eklemlenmiştir. Günümüzde psikolojinin hem kuramsal hem de uygulamalı alanlarında sıkça kullanılan bu kuram, çok çeşitli konulara ilişkin çerçeve sunmaktadır. Bir sonraki başlıkta ise Öz-Belirleme Kuramında merkezi bir role sahip olan Temel Psikolojik İhtiyaçlar Mini-Teorisi anlatılacaktır.

Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı

İnsanların belli başlı temel psikolojik ihtiyaçları olduğu fikri, Öz-Belirleme Kuramından çok daha uzun bir geçmişe sahiptir. Motivasyon yazınında ihtiyaç kavramı 1930larda gündeme gelmiş ve insanların ihtiyaçlarının sınıflandırılması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Murray’ın başarı, özerklik, yakınlaşma, oyun gibi 20 ihtiyacı tanımladığı yaklaşımı, Maslow’un fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik, aidiyet, saygı ve kendini gerçekleştirme şeklinde sınıflandırdığı beş ihtiyaçlı modeli, Alferder’in varoluş, ilişki ve gelişme şeklinde üçlü sınıflandırması, motivasyon konusunda ihtiyaçların tanımlandığı yaklaşımlara örnek verilebilir (Hall ve Lindzey, 1978, Maslow, 1970, Onaran, 1981; Akt. Öğülmüş, 2014).

Öz-Belirleme Kuramı kapsamında ise temel ihtiyaç kavramı “fiziksel ya da psikolojik nitelikte olması fark etmeksizin, karşılandığında insanların esenliğini ve sağlığını destekleyen; doyuma ulaşmadığında ise bozukluklara ve yaşam doyumunda düşüşe yol açan “harekete geçirici durum” (energizing state)” olarak tanımlanmıştır (Ryan ve Deci, 2000: 74). Bu genel tanım, psikolojik ihtiyaçlar için de geçerlidir. İnsanların içsel olarak doğuştan getirdiği temel psikolojik ihtiyaçlar, doyumsuzluk durumunda düşük yaşam doyumuna yol açan; doyuma ulaştığında ise iyi oluşu destekleyen gereksinimler olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda kuramı geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen ampirik çalışmalar sonucunda üç temel psikolojik ihtiyaç tanımlanmıştır (Ryan ve Deci, 2000): Yetkinlik (competence), özerklik (autonomy) ve ilişki (relatedness).

Yetkinlik. Organizmalar, özellikle de memeliler, doğdukları andan itibaren çevreleri üzerinde gittikçe artan bir hakimiyet kurarlar. Keşfederek, oyunlar oynayarak ve bir şeyleri değişimleyerek kapasitelerini ve yetkinlik hislerini arttırırlar. Bu anlamda canlı olmanın temel bir özelliği olan ve Öz-Belirleme Kuramında temel psikolojik

ihtiyaçlardan olan yetkinlik, evre üzerinde etkili olabilme, değişiklik yapabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Yetkinlik duygusu sayesinde insanlar, etkisi olan kişiler olarak hissedebilmektedir (Ryan ve Deci, 2017).

Yetkinlik ihtiyacı, diğer temel ihtiyaçlar olan özerklik ve ilişkiden de daha kritik bir önem taşımaktadır; sadece bir gereksinim değil, aynı zamanda davranışın gerçekleşmesi için şarttır. Çünkü insanlar, yetkinlik ihtiyacının doyumuna ulaşmadığı çevrelerde bulunduklarında motivasyonsuzluk (amotivation) meydana gelir. Bu durum şöyle açıklanabilir: Eğer kişi kendini belli bir eylemi gerçekleştirmek üzere yetersiz görüyorsa bu konuda motivasyonu olmayacak, bunun sonucunda da davranış gerçekleşmeyecektir. Dolayısıyla yetkinlik ihtiyacı insan davranışlarında harekete geçebilmek için bir zorunluluk olması nedeniyle ayrıca önemlidir (Deci ve Ryan, 1985).

Özerklik. z-Belirleme Kuramında en çok vurgulanan ihtiyaç olduğu da söylenebilecektir olan özerklik (otonomi), kuram kapsamında kişinin kararlarını kendi verebilmesi, kendi eylemlerini başlatması ve sahiplenmesi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla z-Belirleme Kuramındaki zerklik ihtiyacının diğerlerinden ayrışma olarak değil, karar alma özerkliği olarak ele alındığı belirtilebilir (Van Petegem, Beyers, Vansteenkiste ve Soenens, 2012).

Özerkliğin insanların temel ihtiyacı olduğunu öne sürülmesi kuramın batı merkezli olma yönünde eleştirilmesine yol açmış olsa da aslında tanımında ayrışma niteliğindeki bağımsızlığın değil, karar almada özerkliğin vurgulanmış olması nedeniyle bağlılığın ve uyumun vurgulandığı kültürleri dışlamadığı ve buralarda da geçerli olduğu belirtilmektedir (Ryan ve Deci, 2017).

İlişi. z-Belirleme Kuramı kapsamında ele alınan son psikolojik ihtiyaç ise ilişi gereksinimidir. Sosyal canlılar olan insanların var olmak için diğer insanlara ihtiyaç duyduğu açık bir gerçektir. Fakat z-Belirleme Kuramı bunun ötesine geçerek ilişi ihtiyacını aidiyet, başkaları için önemli olma, sayėı görme ve anlamlı ilişkiler kurma yönündeki gereksinim olarak tanımlamıştır (Ryan ve Deci, 2017).

Yetkinlik ihtiyacında olduğu gibi, diğer memeliler de incelendiğinde ilişi ihtiyacının onlar için de temel bir ihtiyaç olduğu görülecektir. Bağlanma, yakınlık ve sıcaklık hissetme ihtiyacı sadece insanlara özgü değildir. rdeklerin basımlama davranışından hareketle insanların bağlanma ihtiyacını ortaya koyan bağlanma kuramcısı Bowlby'nin bakış açısıyla tutarlı olarak z-Belirleme Kuramcıları da ilişkiyi

vurgulamaktadır. Ayrıca çocuklarda güvenli bağlanmanın çevreyi keşfetmek için gerekli olması gibi, yetişkin insanların motivasyon ve eylemleri için de ilişki ihtiyacının doyumu aynı şekilde gereklidir (Ryan ve Deci, 2000).

Daha önce de belirtildiği gibi, Öz-Belirleme Kuramında, başlangıcı sayılabilecek 1970'li yıllardan bu yana pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Bununla beraber, psikolojik ihtiyaçların doyumu ve engellenmesi konusunda birey-çevre etkileşiminin rolü kuramdaki önemini daima korumuştur (Vallerand, Pelletier ve Koestner, 2008). Dolayısıyla kuramın en önemli bileşenlerinden biri kabul edilebilecek temel psikolojik ihtiyaçlar konusunda bağlama da önem verilmektedir. Batılı bir kuram olan Öz-Belirleme Kuramında evrensel ihtiyaçlar tanımlarken kültürel farklılıklar da göz ardı edilmemiştir. Bu anlamda kuramda yetkinlik, özerklik ve ilişki ihtiyaçları doğuştan ve evrensel olsa da bu ihtiyaçların nasıl karşılandığı konusunda kültürlerarası farklılıklar bulunduğu da belirtilmiştir (Ryan ve Deci, 2000). Örneğin, toplulukçu kültürlerde grubun ahengi, uyumu önemli olduğundan normlara uyma şeklindeki davranışlar özerklik ihtiyacının engellenmişliği hissi yaratmazken, bireyci kültürlerde uyma davranışları özerkliğin doyumuna engel teşkil etmektedir. Bir başka deyişle, toplumsallaştırma sürecinde bireylere kazandırılan değerler ihtiyaçların nasıl doyuma ulaştığını etkilemekte ve bu anlamda çeşitlilik yaratmaktadır (İlhan, 2015). Dolayısıyla Öz-Belirleme Kuramında, bu ihtiyaçların ve doyum/doyumsuzluk durumunun tanımlanmasında kültürel bağlam göz ardı edilmemiştir; çok çeşitli kültürlerde önermelerini destekleyen araştırmalar bildirilmiş ve pek çok farklı ortamda/bağlamda da (okul, aile, iş yeri, spor vb.) temel psikolojik ihtiyaç doyumu kapsamındaki önermeler doğrulanmıştır. Dolayısıyla kuram kapsamında öne sürülen temel psikolojik ihtiyaçlar çerçevesinin geçerli, güvenilir ve kullanışlı olduğu söylenebilir.

Özetle, Öz-Belirleme Kuramı altında tanımlanan Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı, insanların doğuştan getirdiği ve gelişme yönünde içsel olarak güdülenmelerini sağlayan üç temel ihtiyacı tanımlamıştır. Bu tez çalışmasında da ergenlikte önemli bir yer taşıyan kimlik kavramı üzerine düşünme, karar verme ve problem çözme tarzlarına dair bir kavram olan kimlik stilleri ile anababa davranışları arasındaki ilişkinin açıklanmasında üç temel ihtiyacın doyumunun rolü incelenecektir. Bu doğrultuda şimdiye dek, araştırma kapsamında ele alınan kimlik, anababalık ve Öz-Belirleme Kuramını-temel psikolojik ihtiyaçları içeren kuramsal ve kavramsal çerçeve tanıtılmıştır. Takip eden başlıkta ise bu kavramlarla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışı alanyazında gerçekleştirilen araştırmalar özetlenecektir.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde anababalık, kimlik ve temel psikolojik ihtiyaç doyumu kavramlarını ele alan yurtdışı ve yurtiçi literatüre yer verilmiştir. İlk olarak anababalık ile kimlik gelişimini birlikte inceleyen araştırmalar; ardından anababalık ile temel psikolojik ihtiyaç doyumunu ele alan çalışmalar; daha sonra da temel psikolojik ihtiyaç doyumu ile kimliği inceleyen araştırmalar sunulmuştur. Son olarak da anababalık, temel psikolojik ihtiyaç doyumu ve kimliği birlikte ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

Anababalık ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar

İnsanların kimliğe ilişkin nasıl düşündükleri, bilgileri nasıl işledikleri ve kriz durumunda nasıl problem çözerek karar verdikleri şeklinde tanımlanan kimlik stili kavramı ile ilgili geniş bir alanyazın bulunmaktadır. Yurtiçi alanyazına bakıldığında da son yıllarda kimlik stili modeline olan ilginin görece arttığı görülmektedir.

Kimlik stili ile ilişkili olarak ele alınan değişkenler gözden geçirildiğinde bilişsel nitelikteki yapılarla (atıf/yükleme, düşünme/karar verme vb.) daha ağırlıklı olarak çalışıldığı söylenebilir (Atak, 2011). Bununla birlikte farklı şekillerde kavramsallaştırılan anababalık tarzları ve davranışları ile ilişkili olarak gerçekleştirilen çalışmalar da görece az sayıda olmakla beraber mevcuttur. Bu doğrultuda, ilk olarak anababalık ile kimlik stilleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalar bu kısımda özetlenecektir.

Berzonsky (2004b) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, anababa otoritesi ile kimlik stili ve kimliğe bağlanma arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu doğrultuda Baumrind'in üçlü sınıflandırmasında yer alan otoriter (yetkeci), demokratik ve izin verici anababalık stilleri ile kendi modelinde yer alan bilgi, norm ve kaçınma yönelimli kimlik stillerine ilişkin ölçümlerin yanı sıra kimliğe bağlanmayı da ölçmüştür. Araştırmanın sonucuna göre otoriter anababalık ve kimlik stilleri, kimliğe bağlanma düzeyindeki varyansın %50'sini açıklamış ve kimlik stili, anababalık ile kimliğe bağlanma arasındaki ilişkide aracı role sahip bulunmuştur. Anababalık ve kimlik stilleri arasındaki ilişki açısından bulgular incelendiğinde demokratik anababalığın bilgi ve norm yönelimli kimlik stillerini; otoriter anababalığın norm yönelimli ve kaçınma yönelimli kimlik stillerini; izin verici anababalığın da kaçınma yönelimli kimlik stilini pozitif yönde

anlamalı düzeyde yordadığı görülmüştür. Demokratik anababalığın kaçınma yönelimli kimlik stilini ise negatif yönde anlamalı düzeyde yordadığı rapor edilmiştir.

Kimlik stillerinin, klasik anababalık tarzlarından farklı olarak anababaların destek ve kontrol davranışları ile ilişkileri de bildirilmiştir. Smits, Soenens, Luyckx, Duriez, Berzonsky ve Goossens (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, anababa destekleyici davranışları, davranışsal kontrol ve psikolojik kontrol ile ergen kimlik stili arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bilgi yönelimli kimlik stilinin anababanın destekleyici davranışları tarafından pozitif yönde; norm yönelimli kimlik stilinin destek ve davranışsal kontrol tarafından pozitif yönde; kaçınma yönelimli kimlik stilinin psikolojik kontrol tarafından pozitif yönde, davranışsal kontrol tarafından negatif yönde yordandığı görülmüştür. Dolayısıyla anababanın destekleyici davranışlarının (ilişkinin sıcaklığı, yakınlıkla ilgili davranışlar) kimlik stili açısından olumlu çıktılarla; psikolojik kontrolün (manipülasyon, sevginin geri çekilmesi vb. özerkliği engelleyici davranışlar) kimlik stili açısından olumsuz çıktılarla ilişkili olduğu söylenebilir.

Kimlik stili ile bağlantılı olarak anababalıkla ilgili bir diğer değişken ise ergenin anababa ile ilişkisini nasıl algıladığıdır. Bu doğrultuda “anababa-çocuk ilişkisi” olarak adlandırılan değişken ile kimlik stilleri arasındaki ilişkinin ele alındığı ve Berzonsky, Branje ve Meeus (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise anababalık bu kavramla ölçülmüştür. Anababa-çocuk ilişkisi ile anababanın çocuğun yaşamına dair bilgi alma talepleri ve ergenin kendini açma davranışları kastedilmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın anababalığın katılım boyutu ile de bağlantılı olduğu öne sürülebilir. Berzonsky vd. (2007)’nin araştırmasının sonucunda ilişki düzeyinin yüksek olması ile norm yönelimi arasında pozitif, kaçınma yönelimi arasında negatif ilişki bildirilmiştir. Anababanın bilgi alma talepleri ile ergenin bilgi yönelimli kimlik stili arasında da pozitif yönde bulgular elde edilmiştir. Özetle, anababa çocuğu ile açık iletişim kurdukça, yaşamına dahil oldukça ve yakın ilişkiler kurdukça bilgi ve norm yönelimi artmakta; kaçınma yönelimi ise azalmaktadır.

Gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise kimlik stili, anababayla bağlanma (bonding) ve benlik saygısı değişkenlerinin evlatlık ve evlatlık olmayan kişilerde farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir (Passmore, Fogarty, Bourke ve Baker-Evans, 2005). Anababayla bağlanma kavramı ise ilgi ve aşırı korumacılık alt boyutları ile tanımlanmıştır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda bilgi yönelimli ve kaçınma yönelimli kimlik stillerinin anababalığın bu boyutuyla anlamalı düzeyde ilişkileri bulunmamışken norm yönelimli kimlik stilinin ise hem anneden hem

de babadan algılanan aşırı korumacılıkla negatif; ilgi ile pozitif yönde ilişkileri gösterilmiştir. Bu bulguların, anababalığın farklı kavramsallaştırması ile ilişkili olabileceği düşünülebilir. Çalışmanın ana sorusu olan benlik saygısının yordayıcıları konusunda ise sonuçlar anababayla bağlanma ve kimlik stiline evlatlık olup olmamadan çok daha önemli olduğunu göstermiştir (Passmore vd., 2005).

Kimlik stili ve anababalıkla ilgili olarak yurtdışında gerçekleştirilen araştırmalarda farklı anababalık boyutlarından faydalandığı ve çalışmaların farklı kuramsal çerçevelere oturtulduğu görülmüştür. Bununla birlikte genel olarak araştırmalarda otoriter/kontrolcü anababalık davranışlarının ya da tarzlarının norm yönelimiyle; anababa özerklik desteğinin/demokratik anababalığın ise bilgi yönelimi ile ilişki gösterdiği yönünde sonuçlar bulunmuştur. Anababalık ile kimlik stili arasındaki ilişkiye dair Türkiye’de gerçekleştirilen çalışma sayısı ise çok daha azdır.

Bu çalışmalardan biri Çelen ve Kuşdil (2009) tarafından geç ergenlik dönemindeki üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kimlik stillerini yordamada otoriter anababalık ile demokratik anababalığın (psikolojik katılım ve özerklik desteği alt boyutlarının) rolleri araştırılmıştır. Sonuç olarak demokratik anababalığın her iki alt boyutu da bilgi yönelimli kimlik stilini yordamada anlamlı bulgular vermiştir. Norm yönelimli yaklaşım ise sadece psikolojik katılım boyutu ile ilişkili bulunmuştur. Demokratik anababalığın her iki alt boyutu da kaçınma yönelimli kimlik stili ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Dolayısıyla bu çalışmadan hareketle anababalığın Türk ergenlerin kimlik stili üzerinde de belirleyici bir rolü olduğu söylenebilir.

Topal (2019) ise araştırmasında anababaya bağlanma stilleri ile kimlik stilleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada kişilerin kendisine, annesine ve babasına ilişkin olumlu ve olumsuz algılarını ölçerek bağlanma stilleri ve kimlik stillerine ilişkin ölçüm yaparak kimlik stilleri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda güvenli bağlanma ile bilgi yönelimli ve norm yönelimli kimlik stilleri arasında pozitif ilişki; güvensiz bağlanma ile kaçınma yönelimli kimlik stili arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Anababaya güvenle bağlanan bireylerin kimlikleri üzerine aktif şekilde düşündüğü ve problem çözmede araştırmalar yaparak kaçınma göstermediği düşünülmüştür. Anababa güvenli bir ortam sunmadığında ve ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmadığında; yani güvensiz bağlanma gerçekleştiğinde ise kaçınma yönelimli kimlik stili ortaya çıkmaktadır.

Alanyazında anababalık ile kimlik stilleri arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar incelendiğinde farklı anababalık davranış ve boyutlarının ele alındığı görülmüştür.

Çalışmaların sonuçlarının genel olarak görece tutarlı olduğu gözlenmiştir. Anababa davranışları ile ergen kimlik stili arasında ilişki bulunduğunun söylenmesi mümkündür. Bu ilişkinin altında yatan mekanizmanın Öz-Belirleme Kuramı ile açıklanması planlandığından, bir sonraki başlıkta anababalık ile temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmalardan söz edilecektir.

Anababalık ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ile İlgili Araştırmalar

Anababa davranışları ile çocuklarının temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumu arasındaki ilişkiler, alanyazında çok sayıda araştırma ile desteklenmiştir. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramının temel hipotezlerinden olan, çevrenin ihtiyaç doyumu ve engellenmesi üzerindeki etkisi ile açıklanabilecek bu ilişkiye dair araştırmalarda genellikle anababanın özerklik desteğine ve kontrol davranışlarına odaklanılmakta; kimi çalışmalarda ise bağlanma değişkeni kapsamında bu ilişkiler irdelenmektedir. Ancak sonuçlar büyük ölçüde beklendik şekilde destekleyici anababalığın temel psikolojik ihtiyaç doyumu ile, negatif anababalık uygulamalarının ise temel psikolojik ihtiyaç doyumsuzluğu ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Portekizli ergenlerin algıladıkları anababalık davranışları ile temel psikolojik ihtiyaç doyumları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarında Cordeiro vd. (2015), anababalığın dört boyutunu ele almışlardır: Duyarlılık-sıcaklık, özerklik desteği ve davranışsal kontrol (davranışlara sınır çizebilme, izleme şeklindeki olumlu anababalık pratiği) ve psikolojik kontrol (çocuğu manipüle etmeyle, sevgiyi geri çekme ve utandırmayla karakterize olumsuz anababalık uygulamaları). Sonuçlar, Öz-Belirleme Kuramında öngörüldüğü üzere destekleyici anababalık uygulamalarının (duyarlılık, özerklik desteği ve davranışsal kontrol) ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile pozitif yönde ilişkili olduğu yönündedir.

Keser Açıkbaş ve Doğan (2019) ise araştırmalarında Türk beliren yetişkinlerde Ayrışma-Bireyleşme Kuramı ile Öz-Belirleme Kuramı bakış açılarını birleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda hem anneden hem de babadan algılanan bağlanmışlık (connectedness) ve ebeveyni hayal kırıklığına uğratma korkusu düzeylerinin, özerklik, ilişki ve yetkinlik ihtiyaçlarını anlamlı olarak yordadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Özerklik desteği, psikolojik kontrol ve ergenlikte psikolojik uyum arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarında Costa, Cuzzocrea, Gugliandolo ve Larcen (2016), ergenin temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolünü göstermiştir. Psikolojik kontrol,

temel psikolojik ihtiyaç doyumsuzluğu aracılığıyla depresyonu yordarken; özerklik desteği ise tam tersine ihtiyaç doyumunu aracılığıyla iyilik halini yordamaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada da özerklik desteğinin ve psikolojik kontrolün ergen temel psikolojik ihtiyaç doyumunu öngörmede anlamlı yapılar olduğu gösterilmiştir.

Anababalık ile temel psikolojik ihtiyaç doyumunu arasındaki ilişkilerin araştırıldığı alışmalar Batılı toplumlarla sınırlı kalmamıştır. Ahmad, Vansteenkiste ve Soenens'in (2013) Ürdünlü ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmada da daha önceki araştırmalarla tutarlı olarak ergenlerin uyum problemlerinin algılanan psikolojik kontrolle pozitif; duyarlılıkla negatif yönde ilişki gösterdiği grlmştir. Ayrıca bu ilişki, ergenin temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumunu ile (zerklik ve yetkinlikle) aracılanmıştır. Bir başka deyişle anababa davranışları, ergenin temel psikolojik ihtiyaç doyumunu arttırmak ya da engellemek yolu ile uyumunu etkilemektedir. Bu çalışmayla kuramın önermeleri Ürdün toplumundaki bulgularla kültürlerarası olarak desteklenmiştir.

Akbağ ve mmet (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada anababaya bağlanma ve öznel iyi oluş arasındaki ilişki bağlamında temel psikolojik ihtiyaç doyumunu da araştırılmıştır. Çalışma sonuçları anababanın ilgi/kontrolü ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların aracılık rolü rapor edilmiştir. Dolayısıyla hem anneden hem de babadan algılanan ilgi/kontrolün temel psikolojik ihtiyaç doyumunu ile ilişkileri gösterilmiştir. Buradan hareketle, katılımla ilişkili görülebilecek şekilde tanımlanmış olan ilgi boyutunun da özerkliğin zıttı olarak görülebilecek kontrolün de temel psikolojik ihtiyaçlarla ilişkisinin Türk örneklemede de gösterildiği söylenebilir.

Algılanan anababalığın öznel iyi oluşu yordayıcılığının çalışıldığı araştırmalarında Gök Camoğlu ve Kocayörük (2019) da aynı şekilde temel psikolojik ihtiyaç doyumunu da araştırmalarına dahil etmişlerdir. Araştırma kapsamında değişkenlerin ilişkisi incelendiğinde anababa algısının (zerkliği destekleyicilik, katılım, yakınlık boyutları) temel psikolojik ihtiyaçlarla pozitif yönde korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Bu bulgular anababadan algılanan özerklik ve ilişki desteğinin ergen temel psikolojik ihtiyaç ile pozitif ilişki gösterdiği savını desteklemektedir.

Sonuç olarak, anababalık ile ergenlerde temel psikolojik ihtiyaçların doyumunu arasındaki ilişki yurtdışı ve yurtiçi alanyazında gösterilmiştir. Anababalık kimi araştırmalarda güvenli/güvensiz bağlanma ile ilgili olabilirken kimi çalışmalar özerklik desteğini ya da yakınlık gibi boyutları ele almıştır. Ancak sonuçlar genel anlamda benzerlik göstermektedir. Kuramda da öngörüldüğü üzere, bireyler destekleyici çevrelerde bulunduğunda temel psikolojik ihtiyaçları doyuma ulaşmaktadır. Çocuklar

destekleyici anababaları olduğunda daha fazla doyuma ulaşmaktadır. Bu doyumun da olumlu çıktılarla ilişkisi olmaktadır (Örneğin, iyi oluş gibi.). Bu bağlamda destekleyici anababalığın ve yol açtığı temel psikolojik ihtiyaçların önemli bir çıktısı olabilecek kimlik gelişiminin de bu ilgili alanyazın kapsamında incelenmesi, bir sonraki başlık altında sunulmuştur.

Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar

İnsan gelişiminde ve sosyal işlevselliğinin belirlenmesinde incelenebilecek önemli bazı göstergeler vardır. Ergenlik ve beliren yetişkinlik dönemleri için bu göstergelerden biri kimlik gelişimidir. Bu süreçte etkili olabilecek bir unsur da daha önce belirtildiği gibi, insanın temel psikolojik ihtiyaçlarının doyuma ulaştığı optimal koşulları sağlayan bir çevrede yaşıyor olmasıdır. Bu kapsamda temel psikolojik ihtiyaçların doyum ve doyumsuzluğu ile kimlik gelişimine ilişkin parametrelerin (kimlik stilleri, kimlik statüleri gibi bağlantılı kavramların) araştırıldığı çalışmalar alanyazında mevcuttur. Başlık altında bu çalışmalar özetlenecektir.

Temel psikolojik ihtiyaç doyumunun kimlik stilleri ile ilişkisinin ele alındığı bir çalışmada, ihtiyaçların doyuma ulaşmasının, bilgi yönelimli kimlik stilini yordamada anlamlı sonuçlar gösterdiği bulunmuştur. Bu çalışmada epizodik anıların ölçümünden faydalanılmış; okul ve akranlarla olan önemli anılarda temel psikolojik ihtiyaç doyumunu ölçülmüştür (Bouizegarene ve Philippe, 2015). Sonuç olarak, kimliğe yönelik bilginin işlenme stillerinden bilgi yöneliminin, temel psikolojik ihtiyaçların doyumunu ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Kimlik stilleri ile temel psikolojik ihtiyaçların birlikte ele alındığı bir başka çalışmada ise yetkinlik ve özerklik ihtiyaçlarının kaçınma yönelimli kimlik stilini yordamada anlamlı sonuç verdiği bulunmuştur (Antonides, 2015). Bu çalışmalarda farklı kimlik stillerini yordamış olsa da, temel psikolojik ihtiyaçların ve Öz-Belirleme Kuramının kimlik stillerini açıklamada faydalı bir bakış açısı sağladığı söylenebilir.

Luyckx, Vansteenkiste, Goossens ve Duriez (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Öz-Belirleme Kuramı ile kimlik boyutları ve statüleri arasındaki ilişkiler, kesitsel ve boylamsal iki ayrı araştırma ile test edilmiştir. Bu çalışmada kimliğin boyuları Marcia'nın ikili modelinden farklı olarak beş boyutlu modelle (Luyckx vd., 2008; Kavramların Türkçesi için; Morsünbül ve Çok, 2013) ele alınmıştır: İçsel yatırım, içsel yatırımla özdeşleşme, seçeneklerin derinlemesine araştırılması, seçeneklerin genişlemesine araştırılması, seçeneklerin saplantılı (ruminatif) araştırılması. Bu

boyutların kümelenmesi ile de başarılı, ipotekli, saplantılı moratoryum, kaygısız dağınık, dağılmış dağınık ve farklılaşmamış boyutları oluşturulmaktadır. Luyckx vd. (2009)'nin araştırması sonucunda, temel psikolojik ihtiyaçların tümü bu kimlik statüleri ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuş ve başarılı kimlik statüsü en yüksek ilişkileri göstermiştir. Temel psikolojik ihtiyaç doyumsuzluğu ise en çok dağınık kimlik statüsünün ruminatif araştırma ile birleştiği kombinasyonda gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar, Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde kimlik statülerinin başarıyla yordanabildiğini göstermektedir. Seçeneklerin araştırılması ve bağlanma gibi en optimal kimlik sonuçlarının özerk, ilişkili ve yetkin hisseden bireylerde; saplantılı bir şekilde dağınık kimlik sonucunun ise temel psikolojik ihtiyaçların doyumsuzluğunda gerçekleşiyor olması Öz-Belirleme Kuramının kimlik gelişimini ele almada anlamlı bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı ile tutarlı bir şekilde, Faye ve Sharpe (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da özerklik ve yetkinlik ihtiyaçlarının kimlik duygusu gelişiminde anlamlı sonuçlar gösterdiği bulgulanmıştır.

Temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun gençlerin kimlikleri üzerindeki etkileri farklı bağlamlarda da incelenmiştir. Coatsworth ve Conroy (2009), yüzme takımı koçunun özerklik desteğinin psikolojik ihtiyaç doyumunu; ihtiyaçların da gençlerin kimlik yansıması (identity reflection; kişinin kimliği hakkında düşünmesi) düzeyini yordadığını göstermişlerdir. Bir başka çalışmada ise, üniversiteyle özdeşleşme aracı değişken olarak ele alınmış ve üniversitede temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun dolaylı olarak gençlerin kimlik karmaşası düzeyini negatif yönde anlamlı olarak yordadığı rapor edilmiştir (Greenaway, Amiot, Louis ve Bentley, 2017). Reed-Fitzke ve Lucier-Greer (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise temel psikolojik ihtiyaç doyumunun düşük ve yüksek olduğu gruplarda mesleki kimlik düzeyleri açısından anlamlı farklılık bulunmuştur.

Özetle, bu başlık altında sunulan çalışmalardan temel psikolojik ihtiyaçların kimlik stilleriyle ve kimlik stilleri ile bağlantılı olan farklı birtakım kimlik değişkenleri ile anlamlı ilişkiler gösterdiği anlaşılmaktadır. Alanyazında bu ilişkilerin anababalık stilleri ve davranışları ile beraber ele alındığı çalıştırıldığı çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar ise bir sonraki başlık altında sunulacaktır.

Anababalık, Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu ve Kimlik ile İlgili Araştırmalar

Anababalık, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve kimliğe ilişkin ayrı ayrı ortaya konan ve önceki başlıklar altında incelenmiş araştırmalara ek olarak, alanyazında bu değişkenlerin bir arada incelendiği araştırmalar da yer almaktadır.

Doğrudan kimlik stilleri ile gerçekleştirilmemiş olsa da ilişkili bir kavram olan kimlik statüsü ile temel psikolojik ihtiyaçları, anababa davranışları ile ilişkili olarak ele alınan çalışmaların alanyazında daha fazla mevcut olduğunun söylenmesi mümkündür. Bu şekilde kavramsallaştırılan bir çalışmada anababanın destekleyici davranışları, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu aracılığıyla seçeneklerin araştırılmasını pozitif yönde ve seçeneklerin ruminatif (saplantılı) araştırılmasını negatif yönde yordamışken, anababanın engelleyici davranışları ise temel psikolojik ihtiyaçların doyumsuzluğu aracılığıyla içsel yatırım/bağlanma (commitment) değişkenini negatif yönde yordamıştır (Cordeiro vd. 2018). Bu çalışma, anababa davranışları ile kimliğe ilişkin araştırmalar yapmanın ve karar vermenin Öz-Belirleme Kuramı bakış açısıyla anlaşılabilirliğini göstermektedir.

Türk örnekleminde gerçekleştirilmiş olan Erçelik ve Dost-Gözkın (2020)'ın çalışmasında da benzer şekilde, beliren yetişkinlik dönemindeki katılımcılarının kimlik statülerini yordamak üzere Öz-Belirleme Kuramı temelinde oluşturulan model test edilmiştir. Anne ile ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların (yalnızca yetkinlik) doyumu, başarılı kimlik ile pozitif yönde ilişkiliyken moratoryum ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Baba ile ilişkide ilişki ihtiyacının doyumu ise ipotekli kimlik ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgular, anababalık ve kimlik arasındaki birtakım ilişkilerin Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde temel psikolojik ihtiyaç doyumu perspektifinden açıklanabileceğini göstermektedir.

Smits, Soenens, Vansteenkiste, Luyckx ve Goossens (2010) çalışmalarında ergenlerin kimlikleri üzerine düşünme ve akıl yürütme biçimlerinin altında yatan motivasyon türünü (özerk ve kontrollü motivasyon), anababa özerklik desteğini ve ergen kimlik stilini Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde kavramsallaştırarak ele almıştır. Çalışma sonucunda özerkliği destekleyici anababalık bilgi yönelimli kimlik stili ile pozitif; norm yönelimli kimlik stili ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Bunun yanı sıra ergenin kimlik stilinin altında yatan motivasyon türleri özerkliği destekleyici anababalık ile daha da güçlü ilişkiler göstermiştir: Özerklik desteği, özerk motivasyon ile pozitif; kontrollü motivasyon ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Bir başka deyişle, anababanın özerkliği destekleyici davranışları ergenlerin kimliklerini sosyal-bilişsel

olarak yapılandırmasının altında yatan motivasyonları etkilemektedir. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramından farklı bir mini-teori ile ele alınmış olsa da, bu araştırma Öz-Belirleme Kuramının altında yer alan bir diğer mini-teori ile çalışılmış olması dolayısıyla aslında kuramın anababa davranışları ve kimlik stilleri ile ilişkili olarak faydalı bir çerçeve sunabildiğini göstermektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde, mevcut araştırmadaki tüm değişkenleri bir arada ele alan bir çalışma olmadığı; fakat kimlik statüleri ile gerçekleştirilmiş çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak, hem kimlik stillerinin hem de algılanan anababalığın da temel psikolojik ihtiyaç doyumunun da ilişkilerini gösteren çalışmalar alanyazında mevcuttur. Bunun yanında, temel psikolojik ihtiyaç doyumu ile olmasa da Öz-Belirleme Kuramı altında yer alan bir başka mini-teoriden faydalanılarak anababalık ve kimlik stilleri ilişkisi de gösterilmiştir. Dolayısıyla mevcut araştırmadaki değişkenlerin birbiriyle ilişkili olduğu, alanyazından alınan destek dolayısıyla, rahatça söylenebilir. Ancak, tüm bu kavramların bir arada alındığı bir çalışma olması bakımından kimlik stilleri konusundaki literatürün güçlendirilmesi ve Türk katılımcılarla gerçekleştirilmesi açısından çalışmanın alanyazına anlamlı bir katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler verilmiştir. İlk olarak, araştırmanın modeli ve çalışma grubu açıklanmıştır. Ardından, veri toplama araçlarının içeriği ve psikometrik özellikleri tanıtılmıştır. Son olarak, toplanan verilerin çözümlenmesi sürecinin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nicel yöntemle tasarlanmış, yordayıcı korelasyonel araştırma modelinde bir çalışmadır. Bu çalışmada ölçülen değişkenlere deneysel bir manipülasyonda bulunulmaksızın regresyon analizleri ile doğrudan ve dolaylı etkilere ilişkin ipuçları elde edilmesi planlanmaktadır.

Çalışma kapsamında yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modelinin tercih edilme nedeni, regresyona kıyasla hata varyansının daha düşük olması ve yapılar arasında var olan ilişkilerin altında yatan mekanizmaların anlaşılmasını sağlamasıdır (Sümer, 2000; Şimşek, 2007). Anababanın katılım ve özerklik desteği davranışları dışsal (yordayıcı, bağımsız); temel psikolojik ihtiyaç doyumu aracı; kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stilleri içsel (yordanan; bağımlı) değişken olarak belirlenmiştir. Temel psikolojik ihtiyaç doyumunun, anababa davranışları ile gençlerin kimlik stilleri arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bir hipotetik model sınanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'nden toplam 323 katılımcıya ulaşılmıştır. Yaşı büyük olan, birinci sınıftan daha üst sınıflarda öğrenim gören, ölçeklerin çoğunluğunu boş bırakan ya da uç yanıtlar nedeniyle normal dağılım dışında yer alan katılımcılar (58 kişi) analiz dışı bırakılmıştır.

Dolayısıyla bu araştırmanın çalışma grubu 265 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1.

Çalışma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	223	84,2
Erkek	42	15,8
Toplam	265	100
Yaş ($\bar{X}$ =19,37 sd=1,09)		
Algılanan SED		
Düşük	11	4,2
Ortanın altı	24	9,1
Orta	195	73,6
Ortanın üstü	35	13,2
Yüksek	-	-
Toplam	265	100
Yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim birimi		
Köy	20	7,5
Kasaba	8	3,0
İlçe	76	28,7
İl	74	27,9
Büyükşehir	87	32,8
Toplam	265	100
Anne eğitim durumu		
Okuma-yazma bilmiyor	9	3,4
İlkokul	115	43,4
Ortaokul	40	15,1
Lise	61	23,0
Önlisans	8	3,0
Lisans	27	10,2
Lisansüstü	5	1,9
Toplam	265	100
Baba eğitim durumu		
Okuma-yazma bilmiyor	-	-
İlkokul	67	25,3
Ortaokul	46	17,4
Lise	61	23,0
Önlisans	17	6,4
Lisans	67	25,3
Lisansüstü	7	2,6
Toplam	265	100

Verilerin Toplanması

İlk olarak, veri toplama süreci başlatılmadan önce Ankara Üniversitesi Etik Kurulundan onay alınmıştır (Bkz. EK 1). Veriler, 10-20 Mart 2021 tarihleri arasında çevrimiçi dersler sırasında sorumlu öğretim üyesinden izin alınarak toplanmıştır. Ders saatinin sonunda öğrencilere araştırma hakkında bilgi sunularak ve soruları yanıtlanarak yaklaşık 10 dakika süren uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ölçek formu uygulamalarında, katılımcılar çalışmaya ilişkin bilgilendirildikten sonra gönüllülük esasına dayalı olarak, katılmak isteyen öğrencilerden çevrimiçi ölçekler aracılığı ile veri toplanmıştır. Bilgilendirilmiş onam yazısının altında yer alan kutucuğun işaretlenmediği durumda çalışmaya devam edilememiş; bu yolla tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Araştırmanın verileri toplanırken, katılımcıların sosyal-demografik bilgilerinin toplanması amacı ile oluşturulan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Ayrıca, Anne Baba Algısı Ölçeği, Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği ve Kimlik Stilleri Ölçeği-5, uyarlayan araştırmacıların izinleri alınarak kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerinin alınması amacıyla bu araştırma kapsamında hazırlanan Kişisel Bilgi Formu'nda (Bkz. EK 2) katılımcılardan şu bilgiler alınmıştır: Yaş, cinsiyet, algılanan sosyo-ekonomik düzey (düşük, ortanın altı, orta, ortanın üstü, yüksek), bölüm, yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim birimi (köy, kasaba, ilçe, il, büyükşehir) anne babanın eğitim durumu (okuma-yazma bilmiyor, ilköğretim, ortaokul, lise, önlisans, üniversite, lisansüstü), anne babanın medeni durumu (evli, boşanmış, vefat etmiş vb.), ailedeki çocuk sayısı, doğum sırası.

Anne Baba Algısı Ölçeği

Robbins (1994) tarafından geliştirilen Anne Baba Algısı Ölçeği (Perception of Parent Scale – POPS), 14-18 yaş aralığındaki ergenlerin algıladıkları anababalık davranışlarını ölçmek üzere tasarlanmıştır. Ölçekte anne ve baba için iki ayrı form ve üçer tane alt boyut bulunmaktadır. Ölçek, özerklik desteği, katılım, yakınlık olmak üzere anne

ve babalar için toplamda 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin Cohen's Alfa iç tutarlık katsayıları anne için .75 ve baba için .84 olarak bildirilmiştir.

Ölçek Kocayörük (2012a) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçekte yer alan alt boyutlar; “anne katılımı, anne otonomi desteği, anne yakınlığı, baba katılımı, baba otonomi desteği ve baba yakınlığı”dır ve toplamda 42 maddeden (anne için 21 ve baba için 21 madde) oluşmaktadır. Maddeler, 7’li Likert tipindedir ve “tamamen yanlış” (1) ve “tamamen doğru” (7) şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçeğin katılım ve özerklik desteği faktörlerinde 3’er, yakınlık faktöründe ise 2’şer ters madde bulunmaktadır. Bu maddeler ters puanlanarak toplam puana dahil edilmektedir. Uyarlama çalışmaları sonucunda Cronbach alfa iç tutarlık değerleri anne için .91; baba için .93’tür.

Kocayörük (2012a), ölçeğin uyarlanması sürecinde hem anne hem de baba formunda ters puanlanan Madde 21’in (“Babam, benim birçok ihtiyacıma yeterince duyarlı değildir.”) tersine çevrilerek puanlandığı durumda beklenmedik şekilde madde toplam korelasyonunun negatif olduğunu ve Cronbach Alfa katsayısını düşürdüğünü rapor etmiştir. Mevcut çalışmada da Madde 21’in aynı sorunu gösterdiği tespit edilmiş ve analiz dışı bırakılmıştır.

Mevcut çalışmada bu ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları hesaplandığında anne formunda ölçeğin tümü için .952; katılım, özerklik desteği ve yakınlık alt boyutları için sırasıyla .908, .895 ve .845 olarak bulunmuştur. Baba formunda ise Cronbach Alfa değerleri ölçeğin tümü için .962; katılım, özerklik desteği ve yakınlık alt boyutları için sırasıyla .925, .915 ve .873 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarında yer alan maddelerden bazıları şunlardır: “Annem/babam mümkün olduğunca kendi seçimlerimi yapmama izin verir.” (Özerklik desteği alt boyutu), “Annem/babam genellikle benimle ilgilenmeyecek kadar meşguldür.” (Katılım alt boyutu; ters puanlanan madde), “Annem beni olduğum gibi kabul eder ve sever.” (Yakınlık alt boyutu).

Bu araştırmada söz konusu ölçeğin özerklik desteği ve katılım alt boyutları altlarında yer alan maddelerin toplam puanları alınarak kullanılmıştır.

Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği

Sheldon ve Hilpert (2012) tarafından geliştirilen Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği, Öz-Belirleme Kuramı’nda tanımlanmakta olan temel psikolojik ihtiyaçların (yeterlik, özerklik, ilişki gereksinimlerinin) doyumunu ve

engellenmesini ölçmek üzere geliştirilmiştir. Ölçek, 5'li Likert tipinde 18 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek, 3 boyutlu ve 6 boyutlu olarak iki farklı şekilde kullanılabilir. 3 boyutlu modelde alt boyutlar “özerklik, yeterlik ve ilişkisellik”tir. Orijinal ölçekte bu boyutlar için iç tutarlık katsayısı sırasıyla; .78, .79 ve .78 olarak bulunmuştur. 6 boyutlu modelde ise alt boyutlar özerklik ihtiyaç doyumu, özerklik ihtiyaç doyumsuzluğu, ilişkisellik ihtiyaç doyumu, ilişkisellik ihtiyaç doyumsuzluğu, yeterlik ihtiyaç doyumu ve yeterlik ihtiyaç doyumsuzluğu” şeklindedir. Orijinal ölçek geliştirme çalışmasında iç tutarlık katsayıları .69, .70, .71, .85, .71 ve .70 olarak bildirilmiştir. Ölçekte ters puanlanan herhangi bir madde yer almamaktadır.

Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği Kardaş ve Yalçın (2018) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Uyarlama sonucunda, 3 boyutlu modelde “özerklik, yeterlik ve ilişkisellik” alt boyutlarında iç tutarlık değerleri sırasıyla .74, .71 ve .70 olarak bulunmuştur.

Uyarlama sonucunda, “özerklik ihtiyaç doyumu, özerklik ihtiyaç doyumsuzluğu, ilişkisellik ihtiyaç doyumu, ilişkisellik ihtiyaç doyumsuzluğu, yeterlik ihtiyaç doyumu ve yeterlik ihtiyaç doyumsuzluğu” olarak 6 boyutlu modeli için iç tutarlılık değerleri sırası ile; .65, .72, .73, .68, .70 ve .63 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmada ölçeğin 3 boyutlu modeli kullanılmıştır. Mevcut araştırmada gerçekleştirilen iç tutarlık analizi sonucunda Cronbach Alfa değerleri tüm ölçek için .86; ilişki, yetkinlik ve özerklik için sırasıyla .69, .78 ve .81 olarak bulunmuştur

Ölçeğin alt boyutlarında yer alan maddelerden bazıları şunlardır: “Beni önemseyen ve benim önemseydiğim insanlarla aramda bir bağ hissedirim.” (İlişki alt boyutu), “İstediğimin aksine bazı şeyleri yapmak zorunda kalırım.” (Özerklik alt boyutu), “Aldığım zor görevleri veya projeleri başarıyla tamamlarım.” (Yeterlik alt boyutu).

Kimlik Stilleri Ölçeği-5

Kimlik Stilleri Ölçeği-5 (KSÖ-5), ölçeğin daha önceki versiyonunun (Kimlik Stilleri Ölçeği-3) Berzonsky, Soenens, Luyckx, Smits, Papini ve Goossens (2013) tarafından revize edilmesi ile oluşturulmuştur. Bu ölçek, kimliğin sosyal bilişsel modeline dayalı olarak kimlik stillerini üçlü sınıflandırmaya göre ölçmektedir. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır: Kaçınma yönelimli, bilgi yönelimli ve norm yönelimli kimlik stili. Her bir alt boyutta 9 madde bulunmaktadır ve ölçek toplamda 27 adet 5'li Likert tipi

maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçek geliştirme çalışmaları sonucunda her bir alt boyut için iç tutarlık katsayıları sırası ile .87, .80 ve .85 olarak bildirilmiştir. Ölçekten toplam puan alınmamaktadır. Ölçekteki her alt boyut için ayrı bir toplam puan hesaplanmaktadır. Geliştirme çalışmalarında ölçek, Kimlik Stili Envanteri (Identity Style Inventory) olarak adlandırılmaktadır ve her bir alt boyutu bağımsız yapıları ölçmekte, ölçeğin tamamından toplam puan elde edilmemektedir.

Ölçek, Morsünbül, Uçar ve Konal (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin uyarlanması sonucunda iç tutarlık katsayıları kaçınma yönelimli stil, bilgi yönelimli stil ve norm yönelimli stil alt boyutları için sırasıyla; .74, .79 ve .73 olarak bulunmuştur.

Kimlik Stilleri Ölçeği-5'in bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen iç tutarlık analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayıları kaçınma alt boyutu için .698, bilgi alt boyutu için .773 ve norm alt boyutu için .714 olarak bulunmuştur.

Ölçek alt boyutlarından örnek maddeler şu şekilde verilebilir: “Geleceğim hakkında şu anda düşünmüyorum, bunun için daha çok uzun süre var.” (Kaçınma yönelimli kimlik stili alt boyutu), “Yaşamımla ilgili bir karar vermeden önce farklı kaynaklardan bilgi edinmek ve değerlendirmek benim için önemlidir.” (Bilgi yönelimli kimlik stili alt boyutu), “Her zaman neye inanacağımı ve inanmayacağımı bildim; hiçbir zaman inançlarım hakkında gerçekten şüpheye düşmedim.” (Norm yönelimli kimlik stili alt boyutu).

Verilerin Çözümlemesi

Veriler SPSS 22 ve LISREL 8.7 paket yazılımları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında aracılığın test edilmesi için Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılmıştır.

Bu analizin gerçekleştirilmesi için, öncelikle verilerin hazırlanması ve uygunluğunun kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu sürecin titizlikle gerçekleştirilmesi çalışma sonuçlarının sağlıklı olması açısından çok önemlidir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Dolayısıyla analiz sürecinde ilk olarak veri seti taranarak kayıp değerler incelenmiştir. 4 katılımcının verileri, anne ya da baba formundan birini boş bırakmış olmaları nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Anne ya da babasını kaybetmiş olan bu katılımcıların ilgili ölçek maddeleri dışında sistematik şekilde boş bırakılan ölçek

maddesine rastlanmamıştır. Ölçeklerde bir ya da iki maddenin boş bırakıldığı az sayıdaki katılımcıların ilgili madde puanına ise ortalama değer atanmıştır.

Kayıp değerlerin incelenmesinin ardından, katılımcıların yaş dağılımları incelenmiş ve hedef yaş grubunun dışında kalan ve 25-60 yaşlarındaki 22 katılımcının verileri de veri setinden çıkarılmıştır. Aynı şekilde veriler ders saatlerinde toplandığı için, üst sınıflarda öğrenim gören ama bu dersi tekrar alan 15 katılımcı da veri setinden çıkarılmıştır.

Bu işlemlerin ardından uç değerler incelenmiştir. İlk olarak, analizde kullanılacak olan alt boyutların tek değişkenli uç değerleri standart Z puanı hesaplanarak belirlenmiştir. ± 3 'ün dışında kalan Z puanlarına sahip veriler, uç değer olarak kabul edilmiş ve bu şekilde 13 katılımcıdan alınan ölçüm analiz dışı bırakılmıştır.

Tek değişkenli uç değerlerin temizlenmesinin ardından, Mahalanobis Uzaklığı hesaplanarak, çok değişkenli uç değerler tespit edilmiştir. Bunun için kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stili alt boyutları olan her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı olacak şekilde Mahalanobis değerleri ve bu değerlerin Ki-Kare tablosunda kritik değerler temel alınarak .001'den küçük olan değerlere denk düşen bir ölçüm analiz dışı bırakılmıştır.

Bu adımlar sonucunda verilerin temizlenmesi işlemi tamamlanmıştır. Bunun sonucunda veri setinde kalan 265 katılımcı ile analizlere devam edilmiştir. 265 ölçümden oluşan veri seti için tanımlayıcı istatistiksel değerler normallik açısından incelenmiştir.

Veri setlerinin tek değişkenli normallik gerekliliğini karşılayıp karşılamadığını incelemek için birden çok yöntem bulunmaktadır; Q-Q grafiği, basıklık-çarpıklık katsayıları, normallik testleri gibi (Çokluk vd., 2018). Mevcut çalışmada, dağılımın tek değişkenli normalliği basıklık-çarpıklık katsayıları aracılığıyla incelenmiştir. George ve Mallery (2010), basıklık ve çarpıklık katsayıları için ± 2 aralığında yer alan değerlerin, verilerin normal dağılım gösterdiğinin kabul edilmesi için yeterli olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmanın verileri, çalışmada kullanılan ölçeklerin alt boyutları için çarpıklık ve basıklık değerleri açısından incelenmiş ve bu değerler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.

Değişkenlerin Betimsel İstatistik Değerleri

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	Basıklık	Çarpıklık
Anne Katılımı	265	34.83	6.91	.97	-1.24
Anne Özerklik Desteği	265	46.26	8.67	.46	-.86
Anne Yakınlığı	265	34.81	6.62	-1.12	.60
Baba Katılımı	265	29.32	9.39	-.75	-.47
Baba Özerklik Desteği	265	42.45	10.44	-.16	-.62
Baba Yakınlığı	265	31.35	8.15	-.56	-.58
İlişki	265	23.85	3.53	-.13	-.56
Yetkinlik	265	22.35	3.86	.40	-.32
Özerklik	265	20.06	4.95	-.35	-.22
Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili	265	24.51	5.43	.14	.30
Bilgi Yönelimli Kimlik Stili	265	37.05	3.98	-.38	-.14
Norm Yönelimli Kimlik Stili	265	22.36	5.14	-.13	.67

Tablo 2’de görüldüğü üzere, araştırmada kullanılan ölçeklerin alt boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerleri açısından normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Yalnızca anne katılımının çarpıklık değeri 1’den biraz yüksektir; fakat yine de ± 2 aralığında yer almaktadır. Dolayısıyla veriler tek değişkenli normallik göstermektedir. Ardından analize dahil olan değişkenler çoklu bağlantılılık için VIF değerleri incelenmiş ve veri setinde böyle bir sorun olmadığı görülmüştür.

Bu işlemlerin yanı sıra gerçekleştirilecek yapısal eşitlik modellemesi için ek olarak bir işlem yapılmıştır. Aralarındaki yapısal ilişkilerin araştırıldığı örtük değişkenlerin (doğrudan ölçülmeyen yapılar), en az iki ya da üç gözlenen değişken (doğrudan ölçülen maddeler ya da faktörler) bulundurması gerekir (Şimşek, 2007). Ancak, tek faktörlü ve çok sayıda madde içeren ölçeklerde tüm maddelerin analize sokulması modeldeki hataları ve riskleri arttırmaktadır. Bu nedenle, araştırmadaki tek yapıdan oluşan değişkenler (kaçınma yönelimi, bilgi yönelimi ve norm yönelimi) parselleme adı verilen bir işleme tabi tutulmuştur. Böylece bu değişkenlerin altında yer alan her bir gözlenen değişken için 9 madde değil; 3 parsel atanmıştır. Parselleme, tek faktörlü yapıların faktör benzeri şekilde boyutlara ayrılması işlemidir; gözlenen değişken olan maddelerden söz konusu grupların/parsellerin işleme sokulmasıdır. Parselleme için alanyazında önerilen birden çok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemler arasında en çok tercih edilenlerinden biri de ölçek maddelerinin madde toplam korelasyonunun hesaplanıp, maddelerin bu değer bakımından dengeli bir şekilde parsellere dağıtılmasıdır (Little vd., 2013; Akt. Güler ve Çetin, 2020). Bu araştırmada da maddeler kaçınma, bilgi ve norm yönelimleri için ayrı ayrı Cronbach Alfa analizi gerçekleştirilmiş ve her ölçek de

üçer parselde bölünmüştür. Böylece bu yapıların her biri için gerekli üç gözlenen değişken yapay olarak elde edilmiştir.

Özetle, araştırmadaki asıl analizlere geçilmeden önce veriler kayıp değerler, uç değerler, tek değişkenli ve çok değişkenli normal dağılım, çoklu bağlantı probleminin olmaması gibi analiz gereklilikleri açısından incelenmiş ve kaçınma, bilgi, norm yönelimi ölçekleri için madde parselleme işlemi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, araştırmanın amaçları doğrultusunda kimlik ve anababalık değişkenlerinde sosyo-demografik gruplar arasındaki farklar t testi ve ANOVA ile incelenmiştir. Bunun ardından, araştırmanın amacına uygun olarak Yapısal Eşitlik Modeli test edilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Araştırma amaçlarında yer alan ve kimlik stilleri ile algılanan anababa davranışlarının çeşitli sosyo-demografik farklarına ilişkin gerçekleştirilen analizlerin bulguları yer almaktadır. Ardından araştırmanın ana amacını oluşturan aracılığın sınanması için iki aşamalı YEM analizi gerçekleştirilmiştir. Bunun için, ilk olarak modelde yer alan değişkenlerin maddelerini (gözlenen değişkenleri) içeren ölçme modeli sınaması gerçekleştirilmiş; ardından ana model sınanmıştır. Takip eden kısımda tüm bu bulgular sunulmaktadır.

Bulgular

Demografik Değişkenler ve Kimlik Stillerine İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan ilk soru, demografik değişkenlere göre kimlik stillerinin dağılımının tespit edilmesi ve varsa farklılıkların ortaya konmasıdır. Bu amaçla, farklı demografik özelliklere (cinsiyet, SED, yerleşim birimi, anababa eğitim düzeyi) sahip grupların, kimlik stillerine ilişkin puan ortalamaları hesaplanmış ve Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Kimlik Stillerine İlişkin Ortalama Puanlar

	N	Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili Ort.	Bilgi Yönelimli Kimlik Stili Ort.	Norm Yönelimli Kimlik Stili Ort.
SED				
Düşük	11	27.27	36.54	19.00
Ortanın altı	24	25.21	36.67	23.04
Orta	195	24.18	37.15	22.24
Ortanın üstü	35	25.00	36.94	23.63
- Yüksek				

(Devam ediyor)

Tablo 3 (Devam)

Kimlik Stillerine İlişkin Ortalama Puanlar

	N	Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili Ort.	Bilgi Yönelimli Kimlik Stili Ort.	Norm Yönelimli Kimlik Stili Ort.
Cinsiyet				
Kadın	223	24.72	36.87	22.35
Erkek	42	23.40	38.02	22.40
Anne Eğitim Düzeyi				
Okuma yazma bilmiyor	9	21.56	37.33	20.44
İlkokul	115	24.83	37.26	23.12
Ortaokul	40	25.40	36.32	22.60
Lise	61	24.23	37.33	21.56
Önlisans	8	23.87	39.37	20.12
Lisans	27	23.37	36.18	22.00
Lisansüstü	5	26.00	35.20	21.80
Baba Eğitim Düzeyi				
Okuma yazma bilmiyor	0	-	-	-
İlkokul	67	23.73	37.75	22.92
Ortaokul	46	24.46	37.17	21.87
Lise	61	25.41	36.97	22.61
Önlisans	17	23.35	37.12	20.88
Lisans	67	24.72	36.42	21.97
Lisansüstü	7	25.29	36.29	25.43
Yerleşim Birimi				
Köy – Kasaba	28	24.18	37.07	24.71
İlçe	76	25.25	36.72	22.49
İl	74	23.90	27.70	21.13
Büyükşehir	87	24.48	36.78	22.54

Tablo 3’te görüldüğü gibi, kimlik stilleri ölçeğinden alınan puanların ortalamaları açısından gruplar arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıkların anlamlı olup olmadığının tespit edilmesi için ANOVA ve t testi yapılmıştır. Cinsiyet, SED, yerleşim birimi, annenin ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı hesaplanmıştır.

Cinsiyete göre kimlik stillerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Kadın ve Erkek Öğrencilerde Kimlik Stili Puanlarının Farkına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	$\bar{X}$	ss	Ortalama Farkı	t	sd	p
Kaçınma	Kadın	223	24.72	5.43	1.31	1.44	263	0.15
	Erkek	42	23.40	5.38				
Bilgi	Kadın	223	36.87	3.92	-1.15	-1.73	263	0.08
	Erkek	42	38.02	4.19				
Norm	Kadın	223	22.35	5.02	-0.50	-0.06	263	0.95
	Erkek	42	22.40	5.80				

Tablo 4’te verilen t testi sonuçları incelendiğinde, grup ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir [$t(223) = 1.44; -1.73; -0.06, p < .05$]. Dolayısıyla kadın ve erkeklerin kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stilleri açısından farklılaşmadığı söylenebilir.

Yerleşim birimi, SED, anne-baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre kimlik stillerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için de ANOVA analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

Kimlik Stillerinde Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları

Kimlik Stili	Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kaçınma	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	71.81	3	23.94	0.81	0.49
		Grup içi	7714.42	261	29.56		
		Toplam	7786.23	264			
Bilgi	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	45.90	3	15.30	0.97	0.41
		Grup içi	4129.36	261	15.82		
		Toplam	4175.26	264			
Norm	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	270.26	3	90.09	3.51*	0.02
		Grup içi	6700.96	261	25.67		
		Toplam	6971.22	264			
Kaçınma	SED	Gruplar arası	125.37	3	41.79	1.42	0.24
		Grup içi	7660.86	261	29.35		
		Toplam	7786.23	264			
Bilgi	SED	Gruplar arası	8.63	3	2.88	0.18	0.91
		Grup içi	4166.63	261	15.96		
		Toplam	4175.26	264			
Norm	SED	Gruplar arası	194.42	3	64.81	2.50	0.06
		Grup içi	6776.80	261	25.96		
		Toplam	6971.22	264			

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

Kimlik Stillerinde Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları

Kimlik Stili	Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kaçınma	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	175.92	6	29.32	0.99	0.43
		Grup içi	7610.30	258	29.50		
		Toplam	7786.23	264			
Bilgi	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	112.12	6	18.69	1.19	0.31
		Grup içi	4063.14	258	15.75		
		Toplam	4175.26	264			
Norm	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	186.38	6	31.06	1.18	0.32
		Grup içi	6784.84	258	26.30		
		Toplam	6971.22	264			
Kaçınma	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	119.97	5	23.99	0.81	0.54
		Grup içi	7666.25	259	29.60		
		Toplam	7786.23	264			
Bilgi	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	64.54	5	12.91	0.81	0.54
		Grup içi	4110.72	259	15.87		
		Toplam	4175.26	264			
Norm	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	149.40	5	29.88	1.13	0.34
		Grup içi	6821.82	259	26.34		
		Toplam	6971.22	264			

p<.05

Tablo 3'te gruplar arasında ortalama farkları görülmüş olsa da Tablo 5'te görüldüğü gibi, ANOVA sonucunda yalnızca norm yönelimli kimlik stili için yerleşim birimi grupları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir (p<.05). Norm yönelimindeki anlamlı farkın hangi yerleşim birimi grupları arasında olduğunun anlaşılması için Post-Hoc testlerinden LSD Testi uygulanmıştır. Bu analizlerin sonucu Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6

Yerleşim Birimlerinde Norm Yönelimli Kimlik Stili Puanlarının Farkına İlişkin ANOVA ve Post-Hoc Testi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar arası	270.26	3	90.09	3.51	.016	Köy-Kasaba > İlçe
Grup içi	6700.96	261	25.67			Köy-Kasaba > İl
Toplam	6971.22	264				Köy-Kasaba > Büyükşehir

Tablo 6'da sunulmuş olan bulgulara göre, gruplar arası norm yönelimi puanı ortalamaları, anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [$F(3,261) = 3.51$; $p<.05$]. Tablo 6'da da görüldüğü gibi, köy ve kasabalarda büyüyen gençler; ilçe, il ve büyükşehirlerde yetişen gençlere kıyasla daha yüksek puan ortalamalarına sahiptirler. Dolayısıyla küçük yerleşim

birimlerinde büyüyen gençlerin, daha büyük yerleşim birimlerinde büyüyen gençlere kıyasla daha fazla norm yönelimi gösterdikleri söylenebilir.

Demografik Değişkenler ve Algılanan Anababa Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan ikinci soru, demografik değişkenlere göre algılanan anababa davranışlarının dağılımını tespit etmek ve varsa farklılıkları ortaya koymaktır. Bu amaçla, farklı demografik özelliklere (cinsiyet, SED, yerleşim birimi, anababa eğitim düzeyi) sahip grupların, algıladıkları anababa davranışlarına ilişkin puan ortalamaları hesaplanmış ve Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7

Algılanan Anababa Davranışlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Grup	N	Anne Özerklik Desteği Ort.	Anne Katılımı Ort.	Baba Özerklik Desteği Ort.	Baba Katılımı Ort.
SED					
Düşük	11	39.91	33.09	36.64	27.73
Ortanın altı	24	41.33	33.58	34.29	25.37
Orta	195	43.61	34.77	39.64	29.52
Ortanın üstü - Yüksek	35	44.89	36.51	41.49	31.43
Cinsiyet					
Kadın	223	42.79	34.23	39.09	29.00
Erkek	42	46.73	38.00	40.22	31.02
Anne Eğitim Düzeyi					
Okuma yazma bilmiyor	9	44.56	34.78	39.33	29.89
İlkokul	115	42.60	33.85	38.91	28.09
Ortaokul	40	42.40	34.17	40.15	30.05
Lise	61	45.07	36.39	39.85	30.47
Önlisans	8	43.00	36.50	37.87	30.50
Lisans	27	44.30	35.41	38.78	30.56
Lisansüstü	5	44.20	37.60	38.20	28.40
Baba Eğitim Düzeyi					
Okuma yazma bilmiyor	0	-	-	-	-
İlkokul	67	45.34	36.12	40.58	30.25
Ortaokul	46	42.72	34.26	37.20	27.67
Lise	61	42.31	33.54	39.25	28.85
Önlisans	17	42.94	35.41	39.71	30.82
Lisans	67	42.92	35.01	38.96	29.93
Lisansüstü	7	45.14	34.14	42.57	26.00

(Devam ediyor)

Tablo 7 (Devam)

Algılanan Anababa Davranışlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Grup	N	Anne Özerklik Desteği Ort.	Anne Katılımı Ort.	Baba Özerklik Desteği Ort.	Baba Katılımı Ort.
Yerleşim Birimi					
Köy – Kasaba	28	45.29	35.75	41.54	29.29
İlçe	76	42.08	33.60	39.62	30.35
İl	74	42.48	34.09	38.34	28.35
Büyükşehir	87	44.78	36.22	39.03	29.26

Tablo 7’de verilen ortalama puanlarda görüldüğü gibi, Anne Baba Algısı Ölçeğinden alınan puanların ortalamaları açısından gruplar arasında farklar vardır. Bu farkların anlamlı olup olmadığının tespit edilmesi için ANOVA ve t testi yapılmıştır. Bir başka deyişle, cinsiyet, SED, yerleşim birimi, annenin ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre algılanan anababa davranışı ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı hesaplanmıştır. Gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8

Algılanan Anababa Davranışlarında Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları

Anababa Davranışı	Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Özerklik Desteği	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	460.51	3	153.50	1.10	0.12
		Grup içi	20153.60	261	77.22		
		Toplam	20614.10	264			
Baba Özerklik Desteği	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	221.90	3	73.97	0.64	0.59
		Grup içi	30259.08	261	115.93		
		Toplam	30480.98	264			
Anne Katılımı	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	345.42	3	115.14	2.45	0.06
		Grup içi	12280.60	261	47.05		
		Toplam	12626.01	264			
Baba Katılımı	Yerleşim Birimi	Gruplar arası	151.22	3	50.41	0.57	0.64
		Grup içi	23132.46	261	88.63		
		Toplam	23283.68	264			
Anne Özerklik Desteği	SED	Gruplar arası	322.22	3	107.41	1.38	0.25
		Grup içi	20291.88	261	77.75		
		Toplam	20614.10	264			

(Devam ediyor)

Tablo 8 (Devam)

Algılanan Anababa Davranışlarında Sosyo-Demografik Gruplar Arası Farklara İlişkin ANOVA Sonuçları

Anababa Davranışı	Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Baba Özerklik Desteği	SED	Gruplar arası	869.12	3	289.70	2.55	0.06
		Grup içi	29611.86	261	113.45		
		Toplam	30480.98	264			
Anne Katılımı	SED	Gruplar arası	170.46	3	56.82	1.19	0.31
		Grup içi	12455.56	261	47.72		
		Toplam	12626.01	264			
Baba Katılımı	SED	Gruplar arası	565.01	3	188.34	2.16	0.09
		Grup içi	22718.67	261	87.04		
		Toplam	23283.68	264			
Anne Özerklik Desteği	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	321.42	6	53.57	0.68	0.66
		Grup içi	20292.68	258	78.65		
		Toplam	20614.10	264			
Baba Özerklik Desteği	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	94.09	6	15.68	0.13	0.99
		Grup içi	30386.88	258	117.78		
		Toplam	30480.98	264			
Anne Katılımı	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	345.92	6	57.65	1.21	0.30
		Grup içi	12280.09	258	47.60		
		Toplam	12626.01	264			
Baba Katılımı	Anne Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	337.14	6	56.19	0.63	0.70
		Grup içi	22946.55	258	88.94		
		Toplam	23283.68	264			
Anne Özerklik Desteği	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	385.37	5	77.07	0.99	0.43
		Grup içi	20228.73	259	78.10		
		Toplam	20614.10	264			
Baba Özerklik Desteği	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	399.415	5	79.88	0.69	0.63
		Grup içi	30081.56	259	116.14		
		Toplam	30480.98	264			
Anne Katılımı	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	238.99	5	47.80	1.00	0.42
		Grup içi	12387.02	259	47.83		
		Toplam	12626.01	264			
Baba Katılımı	Baba Eğitim Düzeyi	Gruplar arası	336.55	5	67.31	0.76	0.58
		Grup içi	22947.13	259	88.60		
		Toplam	23283.68	264			

Tablo 8’de görüldüğü gibi, gerçekleştirilen ANOVA analizleri sonucunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Algılanan anababa davranışlarında cinsiyetler arası farkların incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9

Kadın ve Erkek Öğrencilerde Algılanan Anababalık Puanlarının Farklarına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	$\bar{X}$	ss	Ortalama Farkı	t	sd	p
Anne Özerklik Desteği	Kadın	223	42.79	9.06	-3.94	-3.29*	263	0.002
	Erkek	42	46.73	6.69				
Baba Özerklik Desteği	Kadın	223	39.09	10.76	-1.12	-0.62	263	0.54
	Erkek	42	40.22	10.73				
Anne Katılımı	Kadın	223	34.23	7.20	-3.77	-4.89*	263	0.00
	Erkek	42	38.00	3.89				
Baba Katılımı	Kadın	223	29.00	9.48	-2.02	0.35	263	0.20
	Erkek	42	31.02	8.83				

p<.05

Tablo 9’da görüldüğü gibi, yapılan analizler sonucunda anneden algılanan özerklik desteği ortalama puanlarında kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı fark bulunmuştur [t (263)= -3.29, p<.05]. Aynı şekilde, anne katılımı ortalama puanlarında kadın ve erkek katılımcılar arası fark anlamlı düzeydedir [t (263)=-3.77, p<.05]. Sonuç olarak, kadınların annelerinden ortalama olarak algıladıkları özerklik desteği ve katılım düzeyleri, erkek katılımcılara kıyasla anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) Bulguları

Araştırmada, algılanan anababa davranışları ile kimlik stilleri arasındaki ilişkinin temel psikolojik ihtiyaç doyumuna dayalı bir modelle açıklanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak ölçme modeli, ardından yapısal model bulguları sunulmuştur.

Ölçme Modeline İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında ilk olarak ölçme modeli test edilmiştir. Bu aşamada araştırmada ele alınan gözlenen değişkenlerin (faktörler ve parseller) örtük değişkenlere yönelik faktör yükleri ve örtük değişkenlerin kendi aralarındaki korelasyon düzeylerinin hesaplandığı; ancak örtük değişkenler arası regresyon yollarının tanımlanmadığı model sınanmıştır. İlk olarak, modele dahil edilen tüm gözlenen değişkenlerin betimsel istatistik özellikleri Tablo 10’da sunulmuştur:

Tablo 10

Gözlenen Değişkenler için Betimsel İstatistik Değerleri

Değişken	N	$\bar{X}$	SS	Basıklık	Çarpıklık
Anne Katılımı	265	34.83	6.91	.97	-1.24
Anne Özerklik Desteği	265	46.26	8.67	.46	-.86
Baba Katılımı	265	29.32	9.39	-.75	-.47
Baba Özerklik Desteği	265	42.45	10.44	-.16	-.62
İlişki	265	23.85	3.53	-.13	-.56
Yetkinlik	265	22.35	3.86	.40	-.32
Özerklik	265	20.06	4.95	-.35	-.22
Kaçınma Yönelimli Kimlik Parsel-1	265	8.15	2.23	.22	-.19
Kaçınma Yönelimli Kimlik Parsel-2	265	7.58	2.10	.37	.25
Kaçınma Yönelimli Kimlik Parsel-3	265	8.77	2.39	.07	-.09
Bilgi Yönelimli Kimlik Parsel-1	265	12.03	1.64	-.29	-.18
Bilgi Yönelimli Kimlik Parsel-2	265	12.44	1.58	-.23	-.03
Bilgi Yönelimli Kimlik Parsel-3	265	12.58	1.55	-.19	-.52
Norm Yönelimli Kimlik Parsel-1	265	6.85	2.12	.22	-.49
Norm Yönelimli Kimlik Parsel-2	265	7.13	2.08	.23	.01
Norm Yönelimli Kimlik Parsel-3	265	8.38	2.10	-.23	.11

Tablo 10’da görüldüğü gibi, modelde yer alan tüm değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri ± 2 aralığında yer almaktadır. Bu değerler, normal dağılım sınırları içerisinde yer almaktadır.

Çalışmadaki gözlenen değişkenler arasındaki korelasyon düzeylerine ilişkin hesaplanan Pearson Korelasyon katsayıları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

Gözlenen Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Pearson Korelasyon Değerleri

Değ	AÖ	AK	BÖ	BK	İLİ	YET	ÖZE	KAÇ1	KAÇ2	KAÇ3	BİL1	BİL2	BİL3	NOR1	NOR2	NOR3
AÖ	-															
AK	.78**	-														
BÖ	.38**	.42**	-													
BK	.30**	.43**	.79**	-												
İLİ	.50**	.47**	.33**	.28**	-											
YET	.37**	.26**	.14*	.12	.41**	-										
ÖZE	.57**	.45**	.41**	.30**	.44**	.50**	-									
KAÇ1	-.26**	-.22**	-.08	-.05	-.27**	-.40**	-.38**	-								
KAÇ2	-.30**	-.29**	-.17**	-.16*	-.31**	-.45**	-.40**	.53**	-							
KAÇ3	-.21**	-.17**	-.08	-.08	-.25**	-.38**	-.24**	.49**	.42**	-						
BİL1	.12	.09	.05	.03	.26**	.30**	.19**	-.21**	-.17**	-.10	-					
BİL2	.12*	.10	.08	.04	.25**	.10	.09	-.15*	-.08	.00	.55**	-				
BİL3	.12	.10	.17**	.11	.20**	.22**	.15*	-.11	-.15*	.03	.58**	.48**	-			
NOR1	-.05	-.04	.014	-.01	-.05	-.29**	-.12	.18**	.18**	.17**	-.15*	-.07	-.15*	-		
NOR2	.01	.00	.01	.00	.01	-.01	.02	.09	.06	.04	-.02	-.05	-.11	.56**	-	
NOR3	-.08	-.02	-.12	-.04	-.01	-.17**	-.21**	.22**	.25**	.12*	-.03	-.09	-.10	.51**	.43**	-

**. p<.01 * p<.05

(Tablodaki kısaltmalar: AÖ=Anne özerklik desteği, AK=Anne katılımı, BÖ=Baba özerklik desteği, BK=Baba katılımı, İLİ=İlişki, YET=Yetkinlik, ÖZE=Özerklik, KAÇ1=Kaçınma kimlik stili parsel 1, KAÇ2=Kaçınma kimlik stili parsel 2, KAÇ3=Kaçınma kimlik stili parsel 3, BİL1= Bilgi kimlik stili parsel 1, BİL2=Bilgi kimlik stili parsel 2, BİL3=Bilgi kimlik stili parsel 3, NOR1=Norm kimlik stili parsel 1, NOR2=Norm kimlik stili parsel 2, NOR3=Norm kimlik stili parsel 3).

Tablo 11’de yer alan gözlenen değişkenlere ilişkin Pearson Korelasyon katsayılarının .004 ile .79 arasında değiştiği görülmektedir. Değişkenlerden bazıları arasındaki ilişkiler anlamsız olsa da çoğunun .05 ve .01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Anne davranışları ve baba davranışları kendi alt boyutları içerisinde oldukça güçlü korelasyon göstermiştir (.70 üzerindeki değerler). Fakat bu anlaşılabilir bir durumdur. Grolnick (2003), katılım ve özerklik desteğinin birbirlerinin uzantısı olan destekleyici anababalık uygulamaları olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yapılan analiz sonucunda bulunan VIF değerlerinde çoklu bağlantılılık problemi görülmediği için analize devam edilmiştir. Bunun yanı sıra, Tablo 11’de görüldüğü üzere bilgi ve norm yönelimlerinin anababa davranışları ile ilişkileri düşük düzeyde görünmektedir; ancak, kaçınma yönelimi -özellikle anne davranışları ile- anlamlı orta düzeyde ilişki göstermiştir.

Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı analizler ve korelasyonlar incelendikten sonra, Yapısal Eşitlik Analizi gerçekleştirilmiş ve program tarafından hesaplanan model uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. LISREL yazılımı, analiz sonucunda pek çok indekse ilişkin değer vermektedir. Ancak bu değerler içerisinden, modelin farklı özelliklerine duyarlı olmaları nedeniyle ve karşılaştırılabilmesi amacıyla birden fazla türden indekse yer verilmesi mantıklıdır (Tabachnick ve Fidell, 2015). Tablo 12’de ölçme modelinin uyum iyiliği değerlerinden χ^2/sd , RMSEA, CFI, NFI, NNFI, SRMR ve GFI indeksleri sunulmuştur.

Tablo 12

Ölçme Modeli için Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Ölçüsü	Değer	Yorum
χ^2	192.75	
sd	89	
χ^2/sd	2,17	Mükemmel uyum*
RMSEA	0.066	İyi uyum*
CFI	0.96	Mükemmel uyum*
NFI	0.92	İyi uyum*
NNFI	0.94	İyi uyum*
SRMR	0.05	İyi uyum*
GFI	0.92	İyi uyum*

*Kabul sınırları ve yorumlamalarda Çokluk vd. (2018) esas alınmıştır.

Tablo 12’te verilen uyum iyiliği değerlerinin, kabul sınırları bakımından (Çokluk vd., 2018; s. 271-272) iyi ve mükemmel sayılabilecek düzeylerde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla verilerin önerilen modelle oldukça iyi uyum gösterdiği söylenebilir. LISREL

yazılımı bu aşamada 13 modifikasyon önermiştir. Önerilen modifikasyonlar incelendiğinde Ki-kare değerinde anlamsız düşümlere yol açtığı görülmüştür, bu nedenle herhangi bir revizyon yapılmaksızın analize devam edilmiştir.

Tablo 13

Ölçme Modeline İlişkin Faktör Yükleri, Standart Hata Değerleri ve T-Değerleri

Örtük ve Gözlenen Değişken	Standardize Edilmemiş Faktör Yükleri	SH	t	Standardize Faktör Yük Değerleri
Anne				
AÖ	8.00	0.47	17.14	0.91
AK	5.87	0.37	15.71	0.85
Baba				
BÖ	10.28	0.64	16.00	0.96
BK	7.79	0.57	13.76	0.83
Piddö				
İLİ	2.31	0.21	11.01	0.66
YET	2.50	0.23	10.84	0.65
ÖZE	3.60	0.29	12.51	0.73
Kacınma				
KAÇ1	1.66	0.14	12.21	0.74
KAÇ2	1.53	0.13	11.92	0.73
KAÇ3	1.45	0.15	9.61	0.61
Bilgi				
BİL1	1.36	0.10	13.63	0.83
BİL2	1.06	0.098	10.81	0.67
BİL3	1.10	0.095	11.52	0.71
Norm				
NOR1	1.77	0.14	12.71	0.84
NOR2	1.37	0.13	10.23	0.66
NOR3	1.31	0.14	9.69	0.62

*p<.05

Notlar: N= 265, AÖ: Anne özerklik desteği, AK: Anne katılımı; BÖ: Baba özerklik desteği, BK: Baba katılımı; Piddö: Psikolojik İhtiyaç Doyumunda Denge Ölçeği, İLİ: İlişki, YET: Yetkinlik, ÖZE: Özerklik alt boyutları; KAÇ1, KAÇ2, KAÇ3: Kimlik Stilleri Ölçeği-5 Kaçınma alt boyutundan 3 parsel; BİL1, BİL2, BİL3 Kimlik Stilleri Ölçeği-5 Bilgi alt boyutundan 3 parsel; NOR1, NOR2, NOR3: Kimlik Stilleri Ölçeği-5 Norm alt boyutundan 3 parsel.

Tablo 13'te yer alan faktör yükleri ve t değerleri incelendiğinde, değişkenlerin ölçeklerine yönelik faktör yüklerinin yüksek düzeylerde olduğu ve hata değerlerinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bu da kullanılan ölçeklerin, modelde yer alan değişkenleri iyi ölçtüğüne bir kanıttır (Şimşek, 2007).

Tablo 14

Ölçme Modelinde Örtük Değişkenler Arası İlişkiler

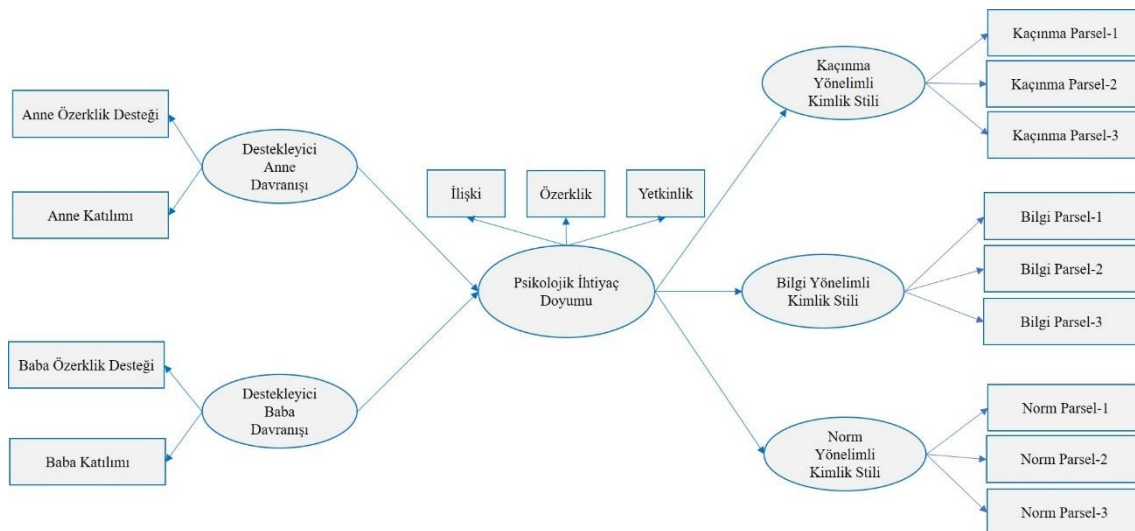
Örtük Değişken	1	2	3	4	5	6
1.Anne Davranışları	-					
2.Baba Davranışları	0.50*	-				
3.Psikolojik İhtiyaç Doyumu	0.76*	0.46	-			
4.Kaçınma Yönelimi	-0.44	-0.19	-0.73*	-		
5.Bilgi Yönelimi	0.18	0.10	0.40	-0.25	-	
6.Norm Yönelimi	-0.09	-0.04	-0.21	0.30	-0.17	-

*p<.05

Tablo 14’te sunulmuş olan ölçme modelinde tanımlanan örtük değişkenler arası korelasyon düzeyleri incelendiğinde yapıların birbirleri ile güçlü ve düşük olarak çeşitli düzeylerde ilişkiler gösterdiği söylenebilir. Özellikle modelde aracı değişken olarak yer alacak olan psikolojik ihtiyaç doyumunun tüm değişkenlerle ilişkileri orta düzeylerde dir. Modelde yer alan değişkenler arası korelasyon katsayıları -.09 ile .76 arasında değişmektedir.

Yapısal Modele İlişkin Bulgular

Yapısal modelde örtük değişkenler arası regresyon doğruları atanarak asıl model sınanmıştır. Test edilen hipotetik modelin diyagramı Şekil 3’te yer almaktadır.

Şekil 3. Test Edilen Hipotetik Model

Şekil 3’te görüldüğü üzere, modelde yer alan örtük değişkenler anne davranışları, baba davranışları, temel psikolojik ihtiyaç doyumu, kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stilleridir. Söz konusu değişkenler, ölçme modelinde belirtilen gözlenen değişkenlerden oluşmaktadır. Modelde, anne ve baba davranışlarından kimlik stillerine giden yolda temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rol üstlendiği bir ilişki kurgulanmıştır. Söz konusu model, LISREL yazılımı aracılığı ile test edildiğinde elde edilen model uyum iyiliği değerleri Tablo 15’te yer almaktadır.

Tablo 15

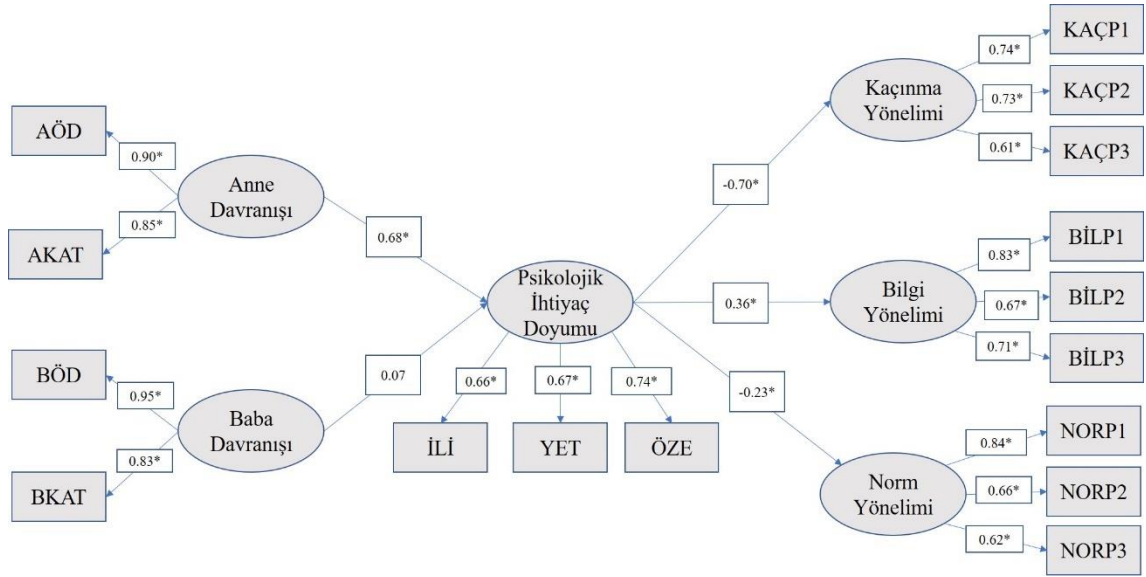
Yapısal Modele İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Ölçüsü	Değer	Yorum
χ^2	219.36	
sd	108	
χ^2/sd	2,03	Mükemmel uyum
RMSEA	0.06	İyi uyum
CFI	0.96	Mükemmel uyum
NFI	0.91	İyi uyum
NNFI	0.95	Mükemmel uyum
SRMR	0.06	İyi uyum
GFI	0.91	İyi uyum

*Kabul sınırları ve yorumlamalarda Çokluk vd. (2018) esas alınmıştır.

Tablo 15’te sunulmuş olan model uyum iyiliği indisleri incelendiğinde tüm değerlerin mükemmele yakın ve iyi sınırlar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla verilerin, kurgulanan modeli destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, test edilmiş olan model, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri mükemmel ve kabul edilebilir düzeylerde açıklamaktadır.

Model çalıştırıldıktan ve uyum iyiliği indisleri incelendikten sonra, yazılım tarafından önerilen modifikasyonlar incelenmiştir. Toplamda 4 modifikasyon önerisi gerçekleşmiştir. Ancak bu önerilerin hiçbirisi Ki-Kare değerinde anlamlı bir düşüşe yol açmadığından model revize edilmemiş ve modifikasyonsuz şekilde model yorumlanmaya ve diğer ilişki düzeyleri incelenmeye devam edilmiştir. Şekil 4’te modelde yer alan değişkenler arası ilişki düzeylerinin standart puanları sunulmuştur.

Şekil 4. Yapısal Model Sonuçları (Standardize edilmiş değerler)

Şekil 4'te sunulan modelde, anne davranışlarından psikolojik ihtiyaç doyumuna giden yol istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($r=.68$, $p<.05$). Psikolojik ihtiyaçların doyumu da kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stillerinin üçünü de anlamlı olarak yordamaktadır (sırasıyla $r=-.70$, $.36$, $-.23$; $p<.05$). Bununla birlikte, baba davranışlarından psikolojik ihtiyaç doyumuna giden yol istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($r=0.07$; $p>.05$). Modelde test edilen dolaylı etkiler Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16

Dolaylı Etkiler

	Anne	Baba
Kaçınma Yönelimi		
Standardize Edilmiş Yol Katsayısı	-.48	-.05
SH	(.07)	(.05)
t	-7.27*	-1.03
Bilgi Yönelimi		
Standardize Edilmiş Yol Katsayısı	.25	.03
SH	(.06)	(.03)
t	4.43*	1.01
Norm Yönelimi		
Standardize Edilmiş Yol Katsayısı	-.16	-.02
SH	(.05)	(.02)
t	-2.90*	-.98

* $t \geq |1.96|$ (anlamlı düzeyde dolaylı etki)

YEM analizi kapsamında elde edilen dolaylı etkilere ilişkin bulgular, Tablo 16’da görüldüğü üzere, anne davranışlarının kaçınma yönelimli kimlik stili üzerindeki etkisinin -.48 olduğunu ve bu dolaylı etkinin anlamlı düzeyde olduğunu ($t=-.7.27$, $p<.05$) göstermiştir. Anne davranışlarının bilgi yönelimli kimlik stiline yönelik dolaylı etkisi ise .25 değerinde ve anlamlı düzeyde ($t=4.43$; $p<.05$) bulunmuştur. Son olarak, anne desteğinin norm yönelimli kimlik stili üzerindeki dolaylı etkisi ise -.16 düzeyinde ve anlamlıdır ($t=-2.90$; $p<.05$). Baba davranışlarından kimlik stillerine yönelik dolaylı etkilere ilişkin bulgular ise anlamlı düzeyde değildir.

Tüm bu sonuçlar, algılanan anne desteğinin psikolojik ihtiyaç doyumu aracılığıyla kimlik stillerini anlamlı düzeyde yordadığını göstermektedir. En güçlü ilişki ise kaçınma yönelimine negatif yönde olan etkidir. Anne davranışlarının anlamlı düzeydeki etkilerinin aksine, algılanan baba desteğine ilişkin sonuçlar anlamlı düzeyde değildir.

Son olarak, model kapsamında açıklanan varyans değerleri incelendiğinde, kurgulanan bu modelin psikolojik ihtiyaç doyumundaki varyansın %52’si; kaçınma yönelimli kimlik stilinin %49’unu; bilgi yönelimli kimlik stilinin %13’ünü, norm yönelimli kimlik stilinin ise %05’ini açıkladığını göstermektedir. Model, bağımlı değişkenler arasında en iyi kaçınma yönelimindeki varyansı açıklamakta; bilgi ve norm yönelimleri ise sırasıyla daha düşük sonuç vermektedir.

Özetle, bu bölümde araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizlerin sonuçları sunulmuştur. İlk olarak anababalık ve kimlik stilleri için sosyo-demografik değişkenler açısından bulunan birtakım farklılıklar sunulmuş; ardından test edilen yapısal eşitlik modeline ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bir sonraki başlık altında ise burada rapor edilen bulguların ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılması gerçekleştirilecektir.

Yorumlar

Bu araştırmanın amaçları iki grupta toplanabilir: Algılanan anababa davranışlarında ve kimlik stillerinde sosyo-demografik gruplar arasındaki farkların incelenmesi ve kimlik stillerini yordayan faktörlere ilişkin Öz-Belirleme Kuramına dayalı bir yapısal eşitlik modelinin test edilmesi. İlk gruptaki amaçlar doğrultusunda, kimlik stillerinde gruplar arası farklar incelenmiş ve yalnızca bir değişken (kırsal kesimden gelen katılımcılarda norm yönelimli kimlik stilinin daha fazla görülmesi) açısından farklılık bulunmuştur. Ayrıca algılanan anababa davranışları konusunda da cinsiyetler arası

farklılıklar incelenmiş; anne özerklik desteğinde kadın ve erkekler arasında anlamlı farka ulaşılmıştır.

İkinci ve temel olan amaç doğrultusunda ise algılanan anababa davranışları ile kimlik stilleri arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolü yapısal eşitlik modellemesi ile sınanmıştır. Analiz sonucunda anneden algılanan özerklik desteği ve katılımın; kaçınma, bilgi ve norm yönelimli kimlik stillerini temel psikolojik ihtiyaçların doyumu (özerklik, ilişki ve yetkinlik) aracılığıyla yordadığı görülmüş; model desteklenmiştir. Baba davranışları ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Bu başlık altında söz konusu bu bulgular, ilişkili alanyazın ışığında tartışılmaktadır.

Kimlik Stilinde Yerleşim Birimine Göre Farklılaşma Bulgusunun Yorumlanması

İnsan gelişiminde farklı düzeylerden faktörlerin etkili olduğu fikri, ekolojik gelişim kuramlarının dikkat çektiği önemli bir husustur. Bireylerin yalnızca kişisel özellikleri ve kişilerarası ilişkileri değil; aynı zamanda içinde bulundukları çevresel/bağlamsal ve kültürel faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır (Bronfenbrenner, 1979). Kentsel-kırsal bölgelere ilişkin alınan bu sonuç, incelenmesi gereken önemli bir toplumsal farklılaşmadır ve bu bakış açısıyla yorumlanmaya değer bir bulgudur. Ayrıca, kimlik stilleri ile ilişkili kavramlar olan kimlik keşfi ve kimliğe ilişkin kararlara yönelik kır ve kent bölgelerindeki farklılıklara dair alanyazına uyumlu görünmektedir (Gandara, Gutierrez ve O'Hara, 2001; Nurmi, Poole ve Kalakoski, 1996).

Bu bulgu, kırsal bölgelerin toplumsal normlar açısından daha homojen olması ile açıklanabilir. Coleman, Ganong, Clark ve Madsen (1989), anababaların beklenti ve inançlarında kır-kent farklılaşmalarını bu nedene dayandırmış ve sosyalleştirmede kırsal bölgede sosyal normların daha belirgin olduğunu öne sürmüşlerdir. Daha net ve homojen normların olduğu küçük yerleşim birimlerinde yetişen gençlerin inanç, ideoloji, ilişkiler, meslek gibi kimlik alanlarında normlara dayalı bir biçimde düşünüyor olmasının altında yatan neden bu olabilir. Ayrıca, Öz-Belirleme Kuramı perspektifinden bakıldığında, sosyal gelişimin bir yönü olan kimlik, gelişmekte olan insanın bulunduğu çevrenin özelliklerinden ve sosyalleştirmeden ayrı düşünülemez (La Guardia, 2009; Griffin, Adams ve Little, 2017); dolayısıyla kent ve kır bağlamlarındaki farklılıkların kimlik ile ilişkisi, kuramın perspektifi ile de uyum göstermektedir. Ayrıca araştırma COVID-19 küresel salgını sırasında gerçekleştirilmiştir; bu süreçte eğitim-öğretim faaliyetleri çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle kırsal bölgede büyümüş gençlerin henüz

üniversite yaşamını ve farklı yaşam tarzlarını gözlemleme ve deneyimleme şansı olmamıştır. Kırsal bölgede norm yöneliminin daha yüksek olması, pandemiye ilişkin bu özgün durumla da açıklanabilir.

Kaçınma ve bilgi yönelimli kimlik stillerinde ise gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ayrıca kimlik stillerinin de sosyo-ekonomik düzey ve anababanın eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Anababa davranışlarında da bu gibi sosyo-demografik farklılıkların incelenmesi, araştırmanın bir diğer amacıdır. Bir sonraki başlık altında bu konuya ilişkin bulgular, ilgili alanyazın ışığında tartışılmaktadır.

Algılanan Anababalıkta Gruplar Arası Farklılıklara İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmanın alt amaçları kapsamında farklı sosyo-demografik gruplarda anababa algısına ilişkin yapılan incelemeler sonucunda, anneden algılanan özerklik desteğinde cinsiyetler arası anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu bulgular değerlendirilirken örneklemin Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluştuğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kadın öğrenci sayısı, erkeklere kıyasla çok daha fazladır.

Daha önce sunulduğu üzere, kadın katılımcılar daha düşük özerklik desteği algıırken, erkek katılımcılar daha yüksek düzeylerde özerklik desteği puanları almıştır. Bu bulgu, ilgili alanyazınla tutarlıdır. Öngen (2004), lise öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada kadınların, erkeklere kıyasla annelerinden daha az özerklik desteği algıladığını rapor etmiştir. Cengiz Türk (2019) ise, algılanan anababa davranışlarında cinsiyetler arası farklılıkları ele aldığı çalışmada, davranışsal kontrolün bir türü olan izleme (monitoring) düzeyi bakımından kadınların, erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar aldığını belirtmiştir. Bu kavram, özerklik desteğinin karşıtı değil, ergenin etkinliklerine ilişkin anababanın bilgi sahibi olma ve takip etme düzeyiyle ilişkilidir. İzleme, özerkliğe zıt olmasa da erkeklerin kadınlara kıyasla günlük aktivitelerinde daha serbest olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu da kadınların hem anne hem de babalarından daha fazla kontrol türü davranış gördüğünün bir ipucu olabilir.

Özerklik desteğindeki cinsiyet farklılıkları, anababaların sosyalleştirme hedeflerindeki farklılıklarla açıklanabilir. Sosyalleştirmedeki hedefler, çocuğun uyumlu, uslu olmasından kendi kararlarını verebilmesi, başarılı, bağımsız olmasına kadar çeşitlenebilmektedir (Yağmurlu, Çıtlak, Dost ve Leyendecker, 2009). Bu türden sosyalleştirme hedeflerinde çocuğun cinsiyetine dayalı farklılıklar alanyazında uzun

süredir yer almaktadır. Çocukların cinsiyeti, kendilerini kontrol etmeye yönelik davranışların niteliğinde farklılaşmayla ilişkili olabilmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005).

Annelerin sosyalleştirme hedefleri, aldıkları eğitim düzeyine ve sosyo-ekonomik düzeye göre değişmektedir (yakınlık/sıcaklık boyutu değişmemekle beraber); daha yüksek eğitilmiş anneler özerkliği daha çok önemsemekteyken, düşük eğitim düzeyine sahip annelerin sosyalleştirme hedefleri çocuklarının uyumlu ve saygılı olmaya daha fazla vurguda bulunmaktadır. (Yağmurlu, vd., 2009). Ancak mevcut çalışmada anne eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu açıdan alanyazınla uyuşmayan bir bulguya rastlandığı söylenebilir. Daha geleneksel ailelerin sosyalleştirme hedefleri çocuğun kurallara uymasına yönelik olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1984); bu da bulguyu açıklayabilecek bir değişken olabilir; fakat bu çalışmada bu türden bir kıyaslama yapılamamıştır.

Sonuç olarak, anababaların kız ve erkek çocuklarına davranışsal özerklik verme düzeyleri, kişisel değerlerine ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile ilişkilidir (Steinberg, 2017c). Daha geleneksel ailelerde kadınlara yönelik özerklik desteği daha düşük olabilirken tersi durumda fark olmamaktadır. Ayrıca, özerklik desteğine ve davranışsal özerklik düzeyi algısına yönelik cinsiyet farklılıklarına dair literatürün tamamen tutarlı olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Musaagaoglu ve Güre, 2005). Dolayısıyla özerklik desteğindeki cinsiyet farklılığı bulgusunun desteklenmesi için daha farklı örneklemelerde daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç vardır.

Son olarak, algılanan özerklik desteğindeki düşük puanlar yorumlanırken bu araştırmanın pandemi sürecinde gerçekleştirildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu süreçte anababalarla geçirilen süre artmış ve aile içi ilişkilerde birtakım değişiklikler olmuş olabilir. Bülow, Keijsers, Boele, van Roekel ve Denissen (2021), “pandemide anababalık” konulu çalışmalarında, salgın başlangıcında özerkliği destekleyici anababalık uygulamalarının anlamlı düzeyde düştüğünü raporlamışlardır. Dolayısıyla bu süreçte aile ile karantinada olmak, sosyalleştirme alanyazını ile beraber düşünüldüğünde, kız çocukları için özerklik açısından daha kısıtlayıcı olmuş olabilir.

Anababa davranışları (katılım ve özerklik desteği) konusunda çalışmada ele alınan diğer sosyo-demografik değişken grupları (yerleşim birimi, sosyo-ekonomik düzey, anne ve babanın eğitim düzeyi vb.) açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu, örneklemin sınırlı olması ile de ilişkili olabilir.

Özetle, araştırmanın bağımlı değişkeni olan kimlik stili ve bağımsız değişkeni olan algılanan anababalık konularında çalışma grubu çeşitli demografik özellikler bakımından incelenmiş ve iki farklılık ilişkili çalışmalarla beraber rapor edilmiştir. Bir sonraki başlıkta ise araştırmanın ana amacı olan Öz-Belirleme Kuramına dayalı model testinin bulgularına ilişkin yorumlar, ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılacaktır.

Anababalık ile Kimlik Stilleri Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolünün Yorumlanması

Anababa davranış ve uygulamaları, bireylerin işlevselliğini, gelişimini ve kişiliğini etkileyen en önemli etkenlerden biridir. Bu çalışmada ele alınan anababanın özerklik desteği ve katılım boyutları, daha önce de belirtildiği üzere çok sayıda gelişimsel çıktı ile yakından ilişkili bulunmuştur (Soenens ve Vansteenkiste, 2005; Grolnick, Ryan ve Deci, 1991; Kocayörük, 2012b). Mevcut çalışmada katılım ile ilişki ihtiyacına yönelik destek; özerkliğe yönelik destek ile de irade işlevinin teşviki ifade edilmektedir. Bağımsızlığın teşviki şeklinde tanımlanan özerklik desteğinin aksine, irade işlevinin teşvikinin olumlu sonuçları daha fazla tutarlılık göstermektedir (Van Petegem, Beyers, Vansteenkiste ve Soenens, 2012). Nitekim bu çalışmada da öyle olmuştur. Anababadan algılanan ilişkisellik ve özerklik eşit önemde iki ihtiyaç olduğunu vurgulayan çalışmalarda (Allen, Hauser, Bell ve O'Connor, 1994) belirtildiği gibi mevcut çalışmada da annelerin özerklik desteği ve katılım davranışları ile kimlik stilleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu, alanyazın incelendiğinde anlaşılır bir bulgudur. Bireylerin giderek artan özerklik ihtiyacını destekleyici uygulamaları ve ilişki ihtiyaçlarını destekleyen katılım uygulamaları, gençlerin bilgi yönelimli kimlik stilini pozitif yönde yordamıştır. Geçmiş araştırmalarda hem ilgi hem de talepkarlık düzeyi yüksek olan yetkili (demokratik) anababalık ile bilgi yönelimli kimlik stili arasındaki ilişki gösterilmiştir (Berzonsky, 2004b). Anababalığın optimal uygulamaları olarak görülebilecek bu iki boyutun bilgi yönelimini yordaması alanyazını destekler niteliktedir.

Öz-Belirleme Kuramı, insanların motivasyonu ve gelişimi için optimal koşulun, temel psikolojik ihtiyaçların desteklendiği ortamlarda mümkün olduğunu belirtmektedir (Vansteenkiste ve Ryan, 2013). Annenin destekleyici davranışları gençlerin özerklik, ilişki ve yetkinlik ihtiyaçlarının doyumunu yüksek düzeyde yordamakta, gençlere ihtiyaçlarını destekleyen ortamlar sağlamaktadır. Böylece karar verebilen, inisiyatif alabilen, çevresi üzerinde etki yaratabilen ve yakınları ile anlamlı ilişkileri olan gençler,

kimliğe ilişkin kararlarını daha sağlıklı şekilde vermektedir. Temel psikolojik ihtiyaçların kimlik üzerindeki etkisine ilişkin bulgu alanyazınla tutarlıdır (Guo, Cheung, Hu ve Ning, 2021). Bouizegarene ve Philippe (2016), okulda ve akranlar bağlamında psikolojik ihtiyaç doyumunun kimlik stillerine olan etkisini gösteren çalışmalarında benzer bulgulara ulaşmıştır. Mevcut çalışma sonucunda elde edilen bulgular da anababalık bağlamında desteklenmiştir.

Bilgi yönelimi ile pozitif yönde ilişkiler gösteren özerklik desteği ve katılım davranışları, norm ve kaçınma yönelimli kimlik stilleri ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu da Öz-Belirleme Kuramına dayalı araştırma amaçları ile uyumlu bir bulgudur. Kaçınma, kimliğe ilişkin kararların ertelenmesidir; bu da kişinin yaşamında en önemli bireylerden olan anababaların özerkliği desteklememesi, düşük ilgi/katılım göstermesi yoluyla olmaktadır. Kendini yetersiz ve yalnız/bağılantısız hisseden gençler, kimliğe ilişkin kararlarını vermeyi ertelemektedir. Öz-Belirleme Kuramında, herhangi bir konuda eyleme geçilmesi için temel psikolojik ihtiyaçların -özellikle de yetkinlik ihtiyacının- doyuma ulaşmış olması gerektiği öne sürülmektedir (Ryan ve Deci, 2017). Çünkü, kendisini belli bir konuda yetersiz hisseden birey, bu konuda eyleme geçmeyecektir. Bu çalışmada da karar verme konusunda isteksiz davranılması, karar konusunda yetersiz hissedilmesi ile ilişkilidir. Ayrıca, kişi karar verme özerkliği konusunda desteklenmediği durumda bu yönde davranmaması da buradan çıkarılabilecek bir diğer sonuçtur. Son olarak, ilişki ihtiyacının doyumsuzluğu ile ilişkili kavramlar olan yalıtılmışlığın ve yalnızlığın kimlikte dağılma ve kaçınma ile ilişkisi alanyazında daha önce gösterilmiştir (Kaniušonytė, Truskauskaitė-Kunevičienė, Žukauskienė ve Crocetti, 2019); bu da ilişki ihtiyacının doyumsuzluğunda kaçınma yöneliminin gerçekleşmesi bulgusunun literatürle tutarlı olduğuna işaret etmektedir. Berzonsky (2004b) kaçınma yönelimli kimlik stiline otoriter ve izin verici anababalık tarzı ile pozitif; demokratik anababalık tarzı ile negatif olarak ilişkili olduğunu belirtmektedir. Çelen ve Kuşdil (2009) de Türk gençlerinde demokratik anababalığın kaçınma yönelimi ile negatif ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Buna karşın olumsuz anababalık uygulamaları ise kaçınma ile ilişkilidir (Smits vd., 2008). Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulgular ilgili alanyazın ile tutarlılık göstermektedir.

Norm yönelimli kimlik ise kişinin kimliğe ilişkin kararlarını yaşamındaki diğer önemli kişilere ve kurallara (anababalar, toplumsal normlar vb.) bağlı olarak vermesidir. Bu kimlik stiline, özerklik desteği ile dolaylı ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile doğrudan negatif yönde ilişki göstermiş olması, Öz-Belirleme Kuramı bakış açısından açıklanabilir.

Kişinin kendi yaşamına ilişkin kararlarını vermesini, inisiyatifini desteklemeyen anababaların çocuklarında kimliğe ilişkin düşüncenin norm yönelimli olması da özerk iradenin desteklenmemesi nedeniyle olmaktadır. Kişinin karar iradesinin teşvik edilmediği durumda psikolojik ihtiyaçların doyumsuzluğa ulaşması gerçekleşmekte; bu da çevresindeki diğer önemli kişilerin görüşlerine ve normlara dayalı olarak karar vermeyi tercih etmesine yol açmaktadır. Bu bulgu, alanyazınla tutarlıdır. (Bouizegarene ve Philippe, 2016). Ancak, araştırma sonucunda anlamlı ilişkiler bulunmuş olmasına rağmen açıklanan varyans düzeyi bakımından norm yönelimi görece düşük düzey göstermiştir. Bu bulgu, anababalığın pozitif uygulamalarına odaklanılmış olmasıyla ilişkili olabilir. Destekleyici anababalığın aksine daha olumsuz uygulamalar olan psikolojik kontrol, helikopter anababalık gibi kavramların norm yönelimi ile olan ilişkilerinin de dahil edildiği modellerin bu açıdan daha açıklayıcı olacağı düşünülebilir. Akman Özdemir ve Çelen (2018), beliren yetişkinlerde anababalık ve kimlik ilişkisini inceledikleri araştırmalarında negatif nitelikteki davranışların da sürecin anlaşılmasında faydalı olduğunu göstermişlerdir.

Son olarak, araştırma bulgularının yorumlanmasıyla ilgili olarak akılda tutulması faydalı olan bir durum söz konusudur: Bu araştırma COVID-19 küresel salgını sırasında gerçekleştirilmiştir. Salgın, günlük yaşam pratiklerinde ve aile içi ilişkilerde değişiklikler yaratmıştır. Bu anlamda araştırma bulgularının bu çerçevede değerlendirilmesi de önem taşımaktadır. Büyük değişimleri ve uyum sağlanması gereken durumları beraberinde getiren salgında, temel psikolojik ihtiyaçların önemi alanyazında gösterilmiştir (Neubauer, Schmidt, Kramer ve Schmiedek, 2021). Ayrıca salgın sırasında özerklik desteğinin ergenlerin uyumu ve esenliği üzerindeki önemi de farklı çalışmalarda vurgulanmıştır (Bülow vd., 2021; Neubauer vd., 2021). Mevcut çalışmada da destekleyici anababalık uygulamalarının psikolojik ihtiyaçlarda ve dolayısıyla gelişimsel olarak son derece önemli olan kimlik süreçlerinde anlamlı etkisinin bulunmuş olması, salgına ilişkin bu yazını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, anababa davranışları ile kimlik stilleri arasındaki ilişki, Öz-Belirleme Kuramında tanımlanan üç temel ihtiyaç aracılığıyla gerçekleşmektedir. Veriler, önerilen model ile oldukça iyi düzeylerde uyum göstermiştir. Hem ilişkiyi hem de özerkliği destekleyici anne davranışlarının, kimlik stilleri üzerinde psikolojik ihtiyaç doyumu aracılığıyla dolaylı etkisinin olduğu söylenebilir. Öyle anlaşıyor ki, gençler kendilerini anlamlı ilişkiler içinde, yeterli ve kendi kararlarını verebilen bireyler olarak

gördüklerinde bilgi yönelimli kimlik stiline; tersi durumda ise kaçınma ve norm yönelimli kimlik stillerine sahip olmaktadır.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu başlık altında, daha önceki bölümlerde tartışılan bulgular ve yorumlardan hareketle araştırmanın genel sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuçların sunulmasının ardından bu sonuçlardan hareketle alanda çalışan araştırmacılara ve uygulamacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Sonuçlar

Araştırmanın alt amaçlarından hareketle ulaşılan genel sonuçlar araştırma sorularının sırasıyla ele alınmış, ilk olarak algılanan anababa davranışlarının yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, anababanın eğitim düzeyleri ve yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim birimi açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Söz konusu demografik değişkenlerin, katılımcıların anababalarından algıladıkları özerklik desteği, katılım ve yakınlık düzeylerinde anlamlı fark yaratıp yaratmadığı, t testi ve ANOVA ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak, yalnızca anneden algılanan özerklik desteğinin cinsiyet açısından anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Kadın katılımcılar, erkeklere kıyasla daha düşük düzeylerde özerklik desteği algılamaktadır. Bu, kadınların kendi yaşamları ile ilgili kararlarda inisiyatiflerinin daha az desteklendiği toplumsal cinsiyet rollerine uygun görünmektedir.

Kimlik stillerinin sosyo-demografik değişkenler açısından farklılık göstermesi sorusu da aynı analiz yöntemleri ile incelenmiştir. Bulgular, norm yönelimli kimlik stilinin yerleşim birimine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Kırsal bölgelerde (kasaba ve köy) yetişen gençler ilçe, il ve büyükşehirde büyüyen akranlarına kıyasla daha fazla norm yönelimi göstermektedir. Bu bulgu, gelişimde bağlamın önemli olduğunu öne süren Ekolojik Kuram ve Öz-Belirleme Kuramı ile tutarlıdır ve küçük yerleşim birimlerinde normların daha homojen olması ve sosyalleştirme hedeflerindeki farklılıklarla açıklanabilir.

Son olarak, anababadan algılanan özerklik desteği, katılım ile kimlik stilleri (kaçınma, bilgi ve norm yönelimleri) arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracı rolünün sınındığı model testi sonuçları, verilerin kurgulanan hipotetik modelle kabul edilebilir ve mükemmele yakın uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Ancak modeldeki yolların anlamlılığı incelendiğinde, baba davranışlarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Fakat annenin özerklik desteği ve katılımı her üç kimlik stilini de temel psikolojik ihtiyaç doyumunun aracılığı ile anlamlı düzeyde yordamaktadır. Genel anlamda bakılacak olursa, model Öz-Belirleme Kuramının insanın temel psikolojik ihtiyaçlarının doyuma ulaştırıldığı çevrelerde sosyal işlevselliğin arttığı yönündeki hipotezini desteklemektedir. Kaçınma ve norm yönelimleri temel psikolojik ihtiyaçlarla negatif yönde ilişkiliyken bilgi yönelimi temel psikolojik ihtiyaçlar tarafından pozitif olarak yordanmaktadır. Bir başka deyişle özerk, yetkin ve ilişkili hisseden bireyler kendilerini tanıma ve tanımlama sürecinde daha aktif olarak, sorgulayarak ve araştırarak hareket etmektedir. Anababaları kendilerini desteklediğinde kendilerini çevresine hakim, kendi kararlarını verebilen ve anlamlı ilişkiler kurabilen bireyler olarak görmekte; bu da kimliğe ilişkin zorlu konuları daha özerk ve yetkin bir şekilde ele almalarını sağlamaktadır, denebilir. Buna karşın ilişki ve özerklik ihtiyaçları karşılanmayan gençler, kimliğe ilişkin kararlarını vermeyi ertelemekte ya da doğrudan kendisine sunulan kararları uygulamaktadır. Bu, kendilerini karar vermek için yaşamlarında kendilerini yeterli, özerk ve ilişkisiz hissetmeleri yoluyla olmaktadır. Öz-Belirleme Kuramına dayalı hipotezde önerildiği gibi psikolojik ihtiyaçların doyumsuzlukla ve engellenmelerle karşılaştığı ortamlarda, insanların esenliği, gelişimi ve motivasyonu da düşük olmaktadır.

Annelerin rolünün bu süreçte anlamlı olup babaların istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermemesi de yorumlanması gereken bir bulgudur. Anneler geleneksel olarak, çocuklarının psikolojik ihtiyaçları ile birincil olarak ilgilenen bakım veren rolünü üstlenmektedir. Buna karşın babaların aile içindeki rolü, toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha geleneksel şekilde maddi ihtiyaçlara yönelik olabilmektedir. Araştırma sonucunda anne ve babalar açısından farklılığı gösteren bulgu, bu yönde yorumlanmıştır.

Özetle, bu tez çalışmasında gençlerin kendilerini tanımlama sürecinde kendilerine ilişkin bilgileri işleme, yapılandırma ve problem çözme süreçlerindeki stillerinde farklılık yaratan unsurlar ele alınmıştır. Sonuç olarak, Öz-Belirleme Kuramının kimlik stillerinin altında yatan mekanizmaları açıklamada yararlı bir çerçeve sunduğu gösterilmiştir.

Öneriler

Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle alana yönelik öneriler bu başlık altında sunulmuştur. Öneriler, araştırmacılar ve uygulamacılar için iki ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Çalışma sonucunda ilgili alanda çalışan araştırmacılara aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Bu çalışma üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Anababa davranışları yaşamın her döneminde kişinin uyumu ve gelişimi ile ilgili çıktılarla ilişkilidir ve oldukça önemlidir. Bununla birlikte anababa davranışlarının ergenliğin daha erken dönemlerindeki bireyler üzerindeki çıktıları daha belirgin olabilir. Bu nedenle, bu konu erken ergenlik dönemindeki gençlerle de çalışılabilir.
2. Araştırma tek seferde verilerin toplanmış olması dolayısıyla kimlik stillerinin gelişimsel sürecine ilişkin bilgi sağlamamaktadır. Bu nedenle birden çok seferde veri toplanan boylamsal modeller ile değişime ilişkin çıkarımlarda bulunulması daha doğru olacağından ileriki çalışmalarda boylamsal desende çalışmalar yapılması önerilebilir.
3. Temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun ergenlerde sosyal işlevselliğin kimlik dışındaki farklı boyutları ile olan ilişkisi incelenebilir. Ayrıca Öz-Belirleme Kuramının diğer mini-teorilerinden faydalanılarak Türk gençlerinde kimlik stilleri motivasyon stilleri açısından da incelenebilir.
4. Bu çalışmada anababaların Öz-Belirleme Kuramı çerçevesinde tanımlanmış olan destekleyici davranışları ele alınmıştır. Bu davranışlar pozitif uygulamaları içermektedir, fakat negatif anababalık uygulamalarının (psikolojik kontrol, anababa reddi vb.) psikolojik ihtiyaç doyumu ve kimlik stilleri ile olan ilişkisi daha sonraki çalışmalarda incelenebilir.
5. Bu çalışmada kimlik, Sosyal-Bilişsel Model (Berzonsky, 1989) çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak kimlikle ilgili güncel araştırmalarda süreç modellerinin de oldukça popüler olduğu görülmektedir (Demir Kaya ve Çok, 2021). Sonraki çalışmalarda Öz-Belirleme Kuramı kapsamında farklı kültürlerde çalışılmış olan bu yaklaşımın araştırma kurgusuna dahil edilmesi önerilebilir.

Uygulamacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle, ilgili alanda çalışan uygulayıcı uzmanlara yönelik öneriler şunlardır:

1. Temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişki, yetkinlik) doyumu, gençlerin kimliklerini yapılandırmaya yönelik süreçler üzerinde etkili faktörlerden biridir. Dolayısıyla gençlerin psikolojik ihtiyaçlarını desteklemeye yönelik bireysel ve grupta rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sunulması önerilebilir.
2. Üniversitenin başlangıç yıllarında özellikle de kimliğe ilişkin sorunları nedeniyle destek almak üzere psikolojik danışma ve rehberlik birimlerine başvuran gençlerle psikolojik ihtiyaçlar ve anababa davranışları arasındaki ilişki üzerinde çalışılması önerilebilir.
3. Annelerin destekleyici davranışları, gençlerin psikolojik ihtiyaç doyumu ve dolaylı olarak kimlik stilleri üzerinde etkilidir. Anababa eğitimlerinde bu destekleyici davranışlara yönelik bir içerik hazırlanması ve özerklik kavramının doğru tanımlanması uygulamacılara önerilebilir.
4. Kadın öğrencilerin algıladıkları özerklik desteği düzeyinin erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha düşük olması uzmanların göz önünde bulundurması gereken bir sonuç olarak sunulabilir. Bir başka deyişle, ruh sağlığı ile yakından ilişkili olan bu önemli ihtiyaca yönelik desteğin eksikliğinin kadın öğrencilerle çalışan uzmanların uygulamalarında bunu göz önünde bulundurması ve destek sağlaması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, I., Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2013). The relations of Arab Jordanian adolescents' perceived maternal parenting to teacher-rated adjustment and problems: The intervening role of perceived need satisfaction. *Developmental Psychology*, 49(1), 177-183. Doi: 10.1037/a0027837
- Akbağ, M. ve Ümmet, D. (2018). Ana-Babaya Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumunun Aracı Rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(50), 59-85.
- Akman Özdemir, P. & Çelen, H.N. (2018). Parental influences on identity formation in Turkish cultural context. *Paper presented in Society For The Study Of Emerging Adulthood (SSEA) 2018 - Thematic Conference: Self And Identity In Emerging Adulthood*.
- Allen, J.P., Hauser, S.T., Bell, K.L. & O'Connor, T.G. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child Development*, 65(1), 179-194. Doi: <https://doi.org/10.2307/1131374>
- Antonides, B.J. (2015). *Looking "upstream": The role of basic psychological needs satisfaction in service members' future orientation*. (Unpublished doctoral dissertation). Virginia Commonwealth University, Virginia, USA.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. Doi: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1), 163-213.
- Aydın, B. & Öztütüncü, F. (2001). Examination of adolescents' negative thoughts, depressive mood, and family environment. *Adolescence*, 36(141), 77-83.
- Baldwin, A.L. (1948). Socialization and the parent-child relationship. *Child Development*, 19(3), 127-136.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
- Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth & Society*, 9, 239-276.

- Berzonsky, M.D. (1986). Discovery versus constructivist interpretations of identity formation: Consideration of additional implications. *Journal of Early Adolescence*, 6, 111-117. Doi: 10.1177/0272431686062001
- Berzonsky, M.D. (1988). Self-theorists, identity status, and social cognition. In D.K. Lapsley & F.C. Power (Eds.). *Self, ego, and identity: Integrative approaches* (pp. 243-262). New York: Springer-Verlag.
- Berzonsky, M.D. (1989). The self as a theorist: Individual differences in identity formation. *International Journal of Personal Construct Psychology*, 2(4), 363–376. doi:10.1080/08936038908404746
- Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research*, 4(3), 268-282. Doi: <https://doi.org/10.1177/074355488943002>
- Berzonsky, M.D. (2004a). Identity processing style, self-construction, and personal epistemic assumptions: A social-cognitive perspective. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(4), 303-315. Doi: 10.1080/17405620444000120
- Berzonsky, M.D. (2004b). Identity style, parental authority, and identity commitment. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(3), 213-220. Doi: 10.1023/B:JOYO.0000025320.89778.29
- Berzonsky, M.D. (2011). *A social-cognitive perspective on identity construction*. In Schwartz, S.J., Luyckx, K. & Vignoles, V.L. (Eds.). *Handbook of Identity Theory and Research* (pp. 55-76). New York: Springer.
- Berzonsky, M., Branje, S.J.T. & Meeus, W. (2007). Identity-processing style, psychosocial resources, and adolescents' perceptions of parent-adolescent relations. *Journal of Early Adolescence*, 27(3), 324-345. Doi: 10.1177/0272431607302006
- Berzonsky, M. D., Soenens, B., Luyckx, K., Smits, I., Papini, D. R., & Goossens, L. (2013). Development and validation of the Revised Identity Style Inventory (ISI-5): factor structure, reliability and validity. *Psychological Assessment*, 25(3), 893-904. Doi: 10.1037/a0032642.
- Beyers, W., & Goossens, L. (2008). Dynamics of perceived parenting and identity formation in late adolescence. *Journal of Adolescence*, 31(2), 165–184. Doi: 10.1016/j.adolescence.2007.04.003
- Bouizegarene, N. & Philippe, F.L. (2016). Episodic memories as building blocks of identity processing styles and life domains satisfaction: Examining need satisfaction and need for cognitive closure in memories, *Memory*, 24(5) 616-628. Doi: 10.1080/09658211.2015.1034138
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

- Bülow, A., Keijsers, L., Boele, S., van Roekel, E. & Denissen, J.J.A. (2021). Parenting adolescents in times of a pandemic: Changes in relationship quality, autonomy support, and parental control?. *Developmental Psychology*. (Preprint paper). Preprint Doi: 10.31234/osf.io/g8kpf
- Carlsen, A. (2009). After James on identity. In P. Adler (Ed.). *Oxford handbook of sociology and organization studies: Classical foundations* (pp. 421-443). New York: Oxford University Press.
- Cengiz Türk, E.G. (2019). İç Göç Deneyimi, Yerleşim Yeri, Cinsiyet ve Eğitim Düzeyi Açısından Algılanan Anababalık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(3), 713-736. Doi: 10.30964/auedfd.537593
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik Desteği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve Öznel İyi Olma: Öz-Belirleme Kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.
- Coatsworth, J. D., & Conroy, D. E. (2009). The effects of autonomy-supportive coaching, need satisfaction, and self-perceptions on initiative and identity in youth swimmers. *Developmental Psychology*, 45(2), 320–328. Doi: <https://doi.org/10.1037/a0014027>
- Coleman, M., Ganong, L.H., Clark, J.M. & Madsen, R. (1989). Parenting perceptions in rural and urban families: Is there a difference?. *Journal of Marriage and Family*, 51(2), 329-335. Doi: <https://doi.org/10.2307/352496>
- Cordeiro, P., Paixao, M.P. ve Lens, W. (2015). Perceived parenting and basic need satisfaction among Portuguese adolescents. *Spanish Journal of Psychology*, 18(62), 1-15. Doi: 10.1017/sjp.2015.62
- Cordeiro, P.M.G., Paixao, M.P., Lens, W., Lacante, M. & Luyckx, K. (2018). Parenting styles, identity development, and adjustment in career transitions: The mediating role of psychological needs. *Journal of Career Development*, 45(1), 83-97. Doi: 10.1177/0894845316672742
- Costa, S., Cuzzocrea, F., Gugliandolo, M.C. & Larcan, R. (2016). Associations between parental psychological control and autonomy support, and psychological outcomes in adolescents: The mediating role of need satisfaction and need frustration. *Child Indicators Research*, 9(4), 1059-1076. Doi: 10.1007/s12187-015-9353-z
- Çelen, H.N. & Kuşdil, M.E. (2009). Parental control mechanisms and their reflection on identity styles of Turkish adolescents. *Paideia*, 19(42), 7-16. Doi: 10.1590/S0103-863X2009000100003
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları* (5. Baskı). Ankara: Pegem.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496. Doi: 10.1037/0033-2909.113.3.487

- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Springer.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2012). *Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of Self-Determination Theory*. In Ryan, R. M. (Ed.). *The Oxford handbook of human motivation*. (pp. 85-107). New York: Oxford University Press.
- Demir Kaya, M. ve Çok, F. (2021). Marcia'dan Günümüze: Statü ve Süreç Modelleri Bağlamında Bir Derleme. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 3(2), 144-152. Doi: 10.35365/ctjpp.21.2.16
- DeVore, E. R., & Ginsburg, K. R. (2005). The protective effects of good parenting on adolescents. *Current Opinion in Pediatrics*, 17(4), 460–465. Doi:10.1097/01.mop.0000170514.27649.c9
- Erçelik, P. & Dost-Gözkan, A. (2020). Basic psychological needs in relationships with parents and best friend and identity statuses among Turkish emerging adults. *Current Psychology*. Doi: 10.1007/s12144-020-00710-7
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton & Company.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış Bilimleri için Bilimsel Araştırma Süreci* (4. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Faye, C. & Sharpe, D. (2008). Academic motivation in university: The role of basic psychological needs and identity formation. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 40(4), 189-199. Doi: 10.1037/a0012858
- Gandara, P., Gutierrez, D. & O'Hara, S. (2001). Planning for the future in rural and urban high schools. *Journal of Education for Students Placed At Risk*, 6(1&2), 73-93. Doi: 10.1207/S15327671ESPR0601-2_5
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference* (10th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Greenaway, K., Amiot, C. E., Louis, W. R., & Bentley, S. V. (2017). *The role of psychological need satisfaction in promoting student identification*. In K. I. Mavor, M. J. Platow, & B. Bizumic (Eds.), *Self and social identity in educational contexts* (p. 176–192). Routledge/Taylor & Francis Group. Doi: <https://doi.org/10.4324/9781315746913-ch10>
- Griffin, L.K., Adams, N., & Little, T.D. (2017). *Self determination theory, identity development, and adolescence*. In *Development of self-determination through the life-course* (pp. 189-196). Springer, Dordrecht.
- Grolnick, W.S. (2003). *The Psychology of Parental Control: How Well-Meant Parenting Backfires*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

- Grolnick, W.S. (2016). Parental involvement and children's academic motivation and achievement. In L.W. Chia, J.W.C. Keng & R.M. Ryan (Eds.), *Building autonomous learners: Perspectives from research and practice using Self-Determination Theory*, (pp. 169-183). Singapore: Springer.
- Grolnick, W.S. & Pomerantz, E.M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165–170. Doi: 10.1111/j.1750-8606.2009.00099.x
- Grolnick, W.S. & Ryan, R.M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, 81(2), 143-154. Doi: 10.1037/0022-0663.81.2.143
- Grolnick, W.S., Ryan, R.M. & Deci, E.L. (1991). Inner resources for school achievement: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology*, 83(4), 508-517. Doi: 10.1037/0022-0663.83.4.508
- Grolnick, W.S., Weiss, L., McKenzie, L. & Wrightman, J. (1996). Contextual, cognitive, and adolescent factors associated with parenting in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 25(1), 33-54.
- Goncy, E. A. & van Dulmen, M. H. M. (2010). Fathers do make a difference: Parental involvement and adolescent alcohol use. *Fathering*, 8(1), 93-108. Doi:10.3149/fth.0801.93
- Gök Camoğlu, E. ve Kocayörük, E. (2019). Anne-Baba Algısı, Aile Aidiyeti ve Psikolojik İhtiyaçlar ile Ergenlerin Öznel İyi Oluş İlişkisi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(2), 52-72.
- Guo, S., Cheung, C.K.J., Hu, J. & Ning, X. (2021). The moderation effect of identity exploration and basic psychological needs satisfaction on flourishing of Chinese rural children. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 34(1). Doi: <https://doi.org/10.1186/s41155-020-00166-5>
- Güler, M. ve Çetin, F. (2020). Örgütsel Davranış Araştırmalarında Madde Parselleme: Yöntem ve Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 61-71. Doi: 10.25287/ohuibf.660689
- Hammack, P.L. (2015). *Theoretical foundations of identity*. In K. C. McLean & M. Syed (Eds.), *The Oxford handbook of identity development* (pp. 11–30). Oxford University Press.
- Hortaçsu, N. (2007). *Ben Biz Siz Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler* (1. Baskı). Ankara: İmge.
- İlhan, T. (2015). *Öz Belirleme*. B. Ergüner Tekinalp ve Ş. Işık Terzi (Editörler). *Eğitimde Pozitif Psikoloji Uygulamaları* (1. Baskı) içinde (s. 75-109). Ankara: Pegem.

- Joussemet, M., Landry, R. & Koestner, R. (2008). A Self-Determination Theory perspective on parenting. *Canadian Psychology*, 49(3), 194-200. Doi:0.1037/a0012754
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1984). Socialization in traditional society: A challenge to psychology. *International Journal of Psychology*, 19(1-4), 145-157. Doi: <https://doi.org/10.1080/00207598408247522>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Kültür ve Ana Babalık: Kuram ve Uygulama Çıkarımları*. Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (Eds.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (1. Baskı) içinde (pp. 61-79). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikolojide Kuram ve Uygulamalar* (5. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317-337. Doi: 10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x
- Kaniūšonytė, G., Truskauskaitė-Kunevičienė, I., Žukauskienė, R., & Crocetti, E. (2019). Knowing who you are for not feeling lonely? A longitudinal study on identity and loneliness. *Child Development*. Doi:10.1111/cdev.13294
- Karataş, S. (2016). *Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik Statüleri: Temel Psikolojik İhtiyaçların Aracı Rolünün İncelenmesi*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kardaş, F. ve Yalçın, İ. (2018). Psikolojik İhtiyaç Doyumunda Denge Ölçeği: Türkçe Uyarlama Çalışması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47(2), 357-383. Doi: 10.14812/cuefd.408515
- Kasser, T. & Ryan, R.M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(3), 280-287. Doi:10.1177/0146167296223006
- Keser Açıkbaz, E. & Doğan, A. (2019). Take your wings, but don't forget your roots: Basic psychological needs of Turkish emerging adults. Poster presented at 19th European Conference on Developmental Psychology, 19 Aug-1 Sep 2019, Athens, Greece.
- Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı Temelinde Ergenlikte Destekleyici Ebeveynlik, Akademik ve Sosyal Uyum ve Kendini Belirleme Düzeyi Arasındaki İlişkilerin Boylamsal Olarak İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kocayörük, E. (2012a). The adaptation of Perception of Parent Scale (POPS) into the Turkish culture. *The International Journal of Educational Researchers*, 3(2), 1-9.

- Kocayörük, E. (2012b). Öz-Belirleme Kuramı Açısından Ergenlerin Anne Baba Algısı ile Duyuşsal İyi Oluşları Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24-37.
- Kroger, J. & Marcia, J.E. (2011). *The identity statuses: Origins, meanings, and interpretations*. In Schwartz, S. J., Luyckx, K. & Vignoles, V.L. (Eds.). *Handbook of identity theory and research volume 1*. (pp. 31-53). New York: Springer.
- La Guardia, J.G. (2009). Developing who I am: A self-determination theory approach to the establishment of healthy identities. *Educational Psychologist*, 44(2), 90-104. Doi: <https://doi.org/10.1080/00461520902832350>
- Leary, D.E. (1990). William James on the self and personality: Clearing the ground for subsequent theorists, researchers, and practitioners. In M.G. Johnson ve T.B. Henley (Eds.), *Reflections on the principles of psychology: William James after a century* (pp. 101-137). Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Lekes, N., Gingras, I., Philippe, F.L., Koestner, R. & Fang, J. (2010). Parental autonomy support, intrinsic life goals, and well-being among adolescents in China and North America. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 858-869. Doi: 10.1007/s10964-009-9451-7
- Lemert, C. (2011). A history of identity: The riddle at the heart of the mystery of life. In A. Elliott (Ed.), *Routledge Handbook of identity studies* (pp. 3-29). New York: Routledge.
- Luyckx, K., Schwartz, S.J., Berzonsky, M.D, Soenens, B., Vansteenkiste, M., Smits, I. & Goossens, L. (2008). Capturing ruminative exploration: Extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42, 58-82. Doi: 10.1016/j.jrp.2007.04.004
- Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Gooessens, L. & Berzonsky, M.D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 546-550. Doi: 10.1037/0893-3200.21.3.546
- Luyckx, K., Vansteenkiste, M., Goossens, L. ve Duriez, B. (2009). Basic need satisfaction and identity formation: Bridging Self-Determination Theory and process-oriented identity research. *Journal of Counseling Psychology*, 56(2), 276-288. Doi: 10.1037/a0015349
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551–558. Doi: 10.1037/h0023281
- Marcia, J.E. (1993a). The ego identity status approach to ego identity. In J.E. Marcia, A.S. Waterman, D.R. Matteson, S.L. Archer & J.L. Orlofsky (Eds.). *Ego Identity: A handbook for psychosocial research* (pp. 3-21). New York: Springer-Verlag.

- Marcia, J.E. (1993b). The status of the statuses: Research review. In J.E. Marcia, A.S. Waterman, D.R. Matteson, S.L. Archer & J.L. Orlofsky (Eds.), *Ego identity: A handbook for psychosocial research* (pp. 3-21). New York: Springer-Verlag.
- Marcia, J.E. (2006). Ego identity and personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 20(6), 577-596. Doi: 10.1521/pedi.2006.20.6.577
- McAdams, D.P. & Zapata-Gietl, C. (2015). Three strands of identity development across the human life course: Reading Erik Erikson in full. In K.C. McLean & M. Syed (Eds.), *The Oxford handbook of identity development* (pp. 81-94). New York: Oxford University Press.
- Miller, P.H. (2017). *Gelişim Psikolojisi Kuramları* (2. Baskı). (Z. Gültekin, Çev.). Ankara: İmge. (Orijinal çalışma basım tarihi 2016).
- Morsünbül, Ü. (2011). *Ergenlikte Özerkliğin ve Kimlik Biçimlenmesinin Özel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Morsünbül, Ü. ve Çok, F. (2013). Kimlik Gelişimde Yeni Bir Boyut: Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 232-244.
- Morsünbül, Ü., Uçar, M.E. ve Konal, B. (2020). Kimlik Stilleri Ölçeği-5'in Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 17(1), 142-153. Doi: 10.14687/jhs.v17i1.5898
- Musaagaoglu, C. ve Güre, A. (2005). Ergenlerde Davranışsal Özerklik ile Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 79-94.
- Neubauer, A.B., Schmidt, A., Kramer, A.C. & Schmiedek, F. (2021). A little autonomy support goes a long way: Daily autonomy-supportive parenting, child well-being, parental need fulfillment, and and change in child, family, and parent adjustment across the adaptation to the COVID-19 pandemic. *Child Development*. Doi: <https://doi.org/10.1111/cdev.13515>
- Nurmi, J.E., Poole, M.E. & Kalakoski, V. (1996). Age differences in adolescent identity exploration and commitment in urban and rural environments. *Journal of Adolescence*, 19(5), 443-452. Doi: 10.1006/jado.1996.0042
- Oyserman, D., Elmore, K. & Smith, G. (2012). Self, self-concept, and identity. In M.R. Leary & J.P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (2nd edition) (pp. 69-104). New York: The Guilford Press.
- Öğülmüş, S. (2014). *Eğitimde Güdülenme: Öğrencilerin Öğrenmeye Güdülenmesi*, Ders Notları. A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı.
- Öngen, D. (2004). Özerklik Kazanma Sürecinde Ergen-Anne ile Ergen-Baba İlişkileri Arasındaki Farklılıklar. *Eğitim ve Bilim*, 29(131), 3-13.

- Özdemir, Y. ve Çok, F. (2011). Ergenlikte Özerklik Gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 152-164.
- Pala, G. (2019). *Ergenlerin Kimlik Gelişimi ile Akademik Motivasyon ve Umudun İlişkisinde Psikolojik İhtiyaçların Aracı Rolü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Passmore, N.L., Fogarty, G.J., Bourke, C.J. & Baker-Evans, S.F. (2005). Parental bonding and identity style as correlates of self-esteem among adult adoptees and nonadoptees. *Family Relations*, 54, 523-534. Doi: 10.1111/j.1741-3729.2005.00338.x
- Power, T.G. (2013). Parenting dimensions and styles: A brief history and recommendations for future research. *Childhood Obesity*, 9(1), 14-21. Doi: 10.1089/chi.2013.0034
- Power, T.G., Sleddens, E.F.C., Berge, J., Connell, L., Govig, B., Hennessy, E., Liggett, L., Mallan, K., Maria, D.S., Odoms-Young, A. & St. George, S.M. (2013). Contemporary research on parenting: Conceptual, methodological, and translational issues. *Childhood Obesity*, 9(1), 87-94. Doi: 10.1089/chi.2013.0038
- Reed-Fitzke, K. & Lucier-Greer, M. (2021). Basic psychological need satisfaction and frustration: Profiles among emerging adult college students and links to well-being. *Contemporary Family Therapy*, 43(1), 20-34. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10591-020-09550-w>
- Robbins (1994). *An assesment of perceptions of parental autonomy support and control: Child and parent correlates*. (Unpublished doctoral dissertation). University of Rochester, Rochester, United States.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the faciliation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2017). Self-Determination Theory: Basic psychological needs in motivation, development and wellness. New York: Guildford Press.
- Sayıl, M. ve Kındap Tepe, Y. (2012). *Ana Babanın Kontrol Davranışları ve Ergenlik*. Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (Eds.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (1. Baskı) içinde (pp. 329-362). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Schaefer, E.S. (1965). A configurational analysis of children's reports of parental behavior. *Journal of Consulting Psychology*, 29(6), 552-557. Doi: 10.1037/h0022702
- Schwartz, S.J. (2001). The evolution of Eriksonian and Neo-Eriksonian Identity Theory and research: A review and integration. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1(1), 7-58. Doi: 10.1207/S1532706XSCHWARTZ

- Serpe, R.T. & Stryker, S. (2011). *The symbolic interactionist perspective and identity theory*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 225–248). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_10
- Shaffer, D.R. (2009). *Social and Personality Development* (6. Baskı). Belmont: Wadsworth.
- Sheldon, K.M. ve Hilpert, J.C. (2012). The Balanced Measure of Psychological Needs (BMPN) Scale: An alternative domain general measure of need satisfaction. *Motivation and Emotion*, 36, 439-451.
- Simons-Morton, B.G. & Crump, A.D. (2003). Association of parental involvement and social competence with school adjustment and engagement among sixth graders. *Journal of School Health*, 73(3), 121-126.
- Smits, I., Soenens, B., Luyckx, K., Duriez, B., Berzonsky, M. & Goossens, L. (2008). Perceived parenting dimensions and identity styles: Exploring the socialization of adolescents' processing of identity-relevant information. *Journal of Adolescence*, 31, 151-164. Doi: 10.1016/j.adolescence.2007.08.007
- Smits, I., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. & Goossens, L. (2010). Why do adolescents gather information or stick to parental norms? Examining autonomous and controlled motives behind adolescents' identity style. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1343-1356. Doi: 10.1007/s10964-009-9469-x
- Steinberg, L. (2017a). *Kimlik* (R. Parmaksız, Çev.). Ergenlik. (F. Çok, Çev. Ed.). (2. Baskı) içinde 293-330. Ankara: İmge. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Steinberg, L. (2017b). *Aileler* (S. Sevim, Çev.). Ergenlik. (F. Çok, Çev. Ed.). (2. Baskı) içinde 149-184. Ankara: İmge. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Steinberg, L. (2017c). *Özerklik* (T. Şener, Çev.). Ergenlik. (F. Çok, Çev. Ed.). (2. Baskı) içinde 331-363. Ankara: İmge. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents' and teachers' autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 589-604. Doi: 10.1007/s10964-005-8948-y
- Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of Self-Determination Theory. *Developmental Review*, 30, 74-99. Doi: 10.1016/j.dr.2009.11.001
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Goossens, L., Beyers, W. & Ryan, R.M. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental Psychology*, 43(3), 633-646. Doi: 10.1037/0012-1649.43.3.633

- Sorell, G.T. & Montgomery, M.J. (2001). Feminist perspectives on Erikson 's theory: Their relevance for contemporary identity development research. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1(2), 97-128. Doi: 10.1207/S1532706XID010201
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), 125-146. Doi: 10.1007/s10648-005-3950-1
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Sümer, N. (2012). Ana Babalık ve Bağlanma. M. Sayıl ve B. Yağmurlu (Editörler). *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (1. Baskı) içinde (s. 169-190). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları* (1. Baskı). Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2015). *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı* (6. Basımdan Çeviri.). (M. Baloğlu, Çev. Ed.). Ankara: Nobel. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).
- Toder, N.L., & Marcia, J.E. (1973). Ego identity status and response to conformity pressure in college women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(2), 287-294. 10.1037/h0034477
- Topal, F. (2019). *Beliren Yetişkinlikte Bağlanma ve Kimlik Stilleri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Van Petegem, S., Beyers, W., Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2012). On the association between adolescent autonomy and psychosocial functioning: Examining decisional independence from a Self-Determination Theory perspective. *Developmental Psychology*, 48(1), 76-88. Doi: 10.1037/a0025307
- Vansteenkiste, M., Niemiec, C.P. & Soenens, B. (2010). The development of the five mini-theories of Self-Determination Theory: An historical overview, emerging trends, and future directions. In S. Karabenick & T.C. Urdan (Eds.). *The decade ahead: Theoretical perspectives on motivation and achievement (Advances in motivation and achievement, vol. 16A)* (pp. 105-165). UK: Emerald.
- Vansteenkiste, M. & Ryan, R.M. (2013). On psychological growth and vulnerability: Basic psychological need satisfaction and need frustration as a unifying principle. *Journal of Psychotherapy Integration*, 23(3), 263-280. Doi: 10.1037/a0032359
- Wallerstein, R. (1998) Erikson's concept of ego identity reconsidered. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 46, 229-47.

- Wang, C.K.J., Liu, C.W., Kee, Y.H. ve Chian, K.L. (2019). Competence, autonomy, and relatedness in the classroom: Understanding students' motivational processes using Self-Determination Theory. *Heliyon*, 5. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01983>
- Wong, M.M. (2008). Perceptions of parental involvement and autonomy support: Their relations with self-regulation, academic performance, substance use and resilience among adolescents. *North American Journal of Psychology*, 10(3), 497–518.
- Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B. (2009). Türk Annelerin Çocuk Sosyalleştirme Hedeflerinde Eğitime Bağlı Olarak Gözlemlenen Farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 1-15.

EK 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 12/02/2021
Toplantı Sayısı : 3
Karar Sayısı : 40

40-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Fatma Cemre Yavuz**'un "Algılanan Ana Baba Davranışları ile Ergenin Kimlik Stili Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolü" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Fatma Cemre Yavuz**'un "Algılanan Ana Baba Davranışları ile Ergenin Kimlik Stili Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolü" başlıklı tezinin araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

EK 2. Kişisel Bilgi Formu

Sayın katılımcı, anketin bu kısmında sizden bazı demografik bilgiler istenmektedir. Lütfen formu eksiksiz olarak doldurunuz.

1. Yaşınız:	2. Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek
3. Kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde algıyorsunuz? ☐ Yüksek ☐ Ortanın Üstü ☐ Orta ☐ Ortanın Altı ☐ Düşük	4. Hangi üniversitede öğrenim görmektesiniz? 5. Kaçınıcı sınıfa devam ediyorsunuz? ☐ 1. sınıf ☐ 2. sınıf ☐ 3. sınıf ☐ 4. sınıf
6. Hangi bölümde okuyorsunuz?	7. Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yerleşim birimi: ☐ Köy ☐ Kasaba ☐ İlçe ☐ İl ☐ Büyükşehir
8. Annenizin eğitim durumu: ☐ Okuma-yazma bilmiyor ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Önlisans mezunu ☐ Lisans mezunu ☐ Lisansüstü mezunu	9. Babanızın eğitim durumu: ☐ Okuma-yazma bilmiyor ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise mezunu ☐ Önlisans mezunu ☐ Lisans mezunu ☐ Lisansüstü mezunu
10. Anneniz: ☐ Sağ ☐ Vefat etti 11. Babanız: ☐ Sağ ☐ Vefat etti	12. Anne babanızın medeni durumu: ☐ Evliler ve birlikte yaşıyorlar ☐ Evliler ve ayrı yaşıyorlar ☐ Boşandılar, ben annemle yaşıyorum ☐ Boşandılar, ben babamla yaşıyorum ☐ Annem vefat etti ben babamla yaşıyorum ☐ Babam vefat etti ben annemle yaşıyorum ☐ Diğer:
13. Anne babanızın kaç çocuğu var? (Siz DAHİL)	14. Siz ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?

EK 3. Anne Baba Algısı Ölçeği- Örnek Maddeler

Anne Formu

	Aşağıdaki ifadeleri <u>ANNENİZ</u> ile ilişkinizi düşünerek yanıtlayınız.	Tamamen Yanlış	Nadiren Yanlış	Kısmen Yanlış	Ne Doğru Ne Yanlış	Nadiren Doğru	Kısmen Doğru	Tamamen Doğru
4	Babam beni olduğum gibi kabul eder ve sever.							
5	Annem mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmama izin verir.							
9	Annem benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							

Baba Formu

	Aşağıdaki ifadeleri <u>BABANIZ</u> ile ilişkinizi düşünerek yanıtlayınız.	Tamamen Yanlış	Nadiren Yanlış	Kısmen Yanlış	Ne Doğru Ne Yanlış	Nadiren Doğru	Kısmen Doğru	Tamamen Doğru
4	Babam beni olduğum gibi kabul eder ve sever.							
5	Babam mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmama izin verir.							
9	Babam benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							

Madde 4: Yakınlık

Madde 5: Özerklik Desteği

Madde 9: Katılım

EK 4. Psikolojik İhtiyaçların Doyumunda Denge Ölçeği-Örnek Maddeler

	Aşağıdaki ifadelerin sizi ne denli yansıttığına göre puanlayınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
2	Benim için önemli olan insanlara karşı kendimi yakın ve ilişkili hissederim.					
7	Zor şeyleri bile iyi yaparım.					
14	Bir şeyleri kendi istediğim gibi yapmakta özgürüm.					

Madde 2: İlişki

Madde 7: Yetkinlik

Madde 14: Özerklik

EK 3. Kimlik Stilleri Ölçeği-5 -Örnek Maddeler

	Aşağıdaki ifadelerin sizi ne denli yansıttığına göre puanlayınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	Kişisel bir problemim olduğunda mümkün olduğu kadar ertelemeye çalışırım.					
12	Yaşamımla ilgili bir karar vermeden önce farklı kaynaklardan bilgi edinmek ve değerlendirmek benim için önemlidir.					
24	Her zaman neye inanacağımı ve inanmayacağımı bildim; hiçbir zaman inançlarım hakkında gerçekten şüpheyi düşmedim					

Madde 1: Kaçınma Yönelimli Kimlik Stili

Madde 12: Bilgi Yönelimli Kimlik Stili

Madde 24: Norm Yönelimli Kimlik Stili

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Algılanan Anababa Davranışları ile Ergenin Kimlik Stili Arasındaki İlişkide Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Rolü” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 27.05.2021
Gönderim Numarası	: 1595296028
Sayfa Sayısı	: 78
Sözcük Sayısı	: 20441
Karakter Sayısı	: 147694
Benzerlik Oranı	: %4
Savunma Tarihi	: 11.06.2021

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Fatma Cemre YAVUZ

Tarih:

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Fatma Cemre YAVUZ

E-Posta Adresi

İş Deneyimi

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Arş. Gör.	Ankara Üniversitesi	2019-...

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans	Eğitim Psikolojisi	Ankara Üniversitesi	2018-2021
Lisans	Psikoloji	Uludağ Üniversitesi	2013-2017

Yayınlar:

- Yavuz, F.C., Daşcı, E., Öğülmüş, S. (2021). Anababalık Davranışları ve Üniversiteye Uyum İlişkisi: Psikolojik İhtiyaç Doyumunun Aracı Etkisi. Uluslararası Ergenlik ve Gençlik Araştırmaları Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri. 29 Nisan-1 Mayıs 2021, Online platform.
- Yavuz, F.C., Berber, K. ve Şener, T. (2021). Çocuk ve Ergenlerin Günlük Yaşam Etkinlikleri ile İlgili Kararlarında Ana Baba Tutum ve Davranışları. Uluslararası Ergenlik ve Gençlik Araştırmaları Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri. 29 Nisan-1 Mayıs 2021, Online platform.
- Yavuz, F.C., Daşcı, E. ve Güney-Karaman, N. (2020). Anababalık Davranışları ile Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Sorunları Arasındaki İlişki: Öz Kontrolün Aracı Etkisi. VII. Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı içinde ss. 246-249. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yavuz, F.C. ve Öğülmüş, S. (2020). Pandemide Akademik Uyumu Yordayan Faktörler: İçedönüklük ve Öz-düzenlemeli Öğrenme. VII. Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı içinde ss. 202-207. Ankara: Anı Yayıncılık.